

BÚSKAPARRÁÐIÐ

Á heysti

2014

Búskaparfrágreiðing

Konjunkturmeting

Demografiskar broytingar og fíggjarligar avleiðingar

Búskaparrenta og tilfeingisrenta

September 2014

Economic report from the Economic Council of the Faroe Islands, Fall 2014

With Executive Summary in English

BÚSKAPARRÁÐIÐ

ISBN: 978-99918-3-419-1

Búskaparráðið

Búskaparráðið hevur til uppgávu at fylgja við búskaparligum viðurskiftum í landinum og at koma við óheftari búskaparligari ráðgeving og frágreiðingum um búskaparligu gongdina. Tað er ásett í lógini fyri Búskaparráðið, at tað skal gera tvær konjunkturfrágreiðingar árliga, sum verða almannakunngjördar 1. mars og 1. september.

Skrivarauppgávan hjá Búskaparráðnum er við avtalu lögð til Fróðskaparsetur Føroya at røkja.

Búskaparráðið gevur við hesum út konjunkturfrágreiðingina, sum eftir løgtingslóg nr. 50 frá 11. mai 2009 um Búskaparráð við seinni broytingum skal koma út tvær ferðir um árið.

Frágreiðingin hesuferð fevnir um tríggjar partar:

- Kapitul 1 Konjunkturmeting á heysti 2014
- Kapitul 2 Upprit um demografiskar broytingar og fíggarligar avleiðingar
- Kapitul 3 Upprit um búskaparrentu og tilfeingisrentu.

Limir Búskaparráðsins eru:

Sverri Hansen, *cand.oecon.*, *formaður*

Thomas Dam, *cand.merc.*

Herit V. Albinus, *MSc Econometrics and Mathematical Economics*

Skrivaratoymi Búskaparráðsins:

Ólavur Christiansen, *cand.polit.*, *PhD*

Hans Ellefsen, *cand.scient.oecon.*, *PhD*

Samandráttur	5
Kapitul 1 Konjunkturmeting	10
Útflutningurin og útflutningsviðurskipti	11
Innflutningurin	24
Gongdin innan vinnugeirar	28
Húsarhaldini	36
Almenni geirin	39
Myndils-nýtsla viðvíkjandi BTÚ-støddum	43
Kapitul 2 Demografiskar broytingar og fíggjarligar avleiðingar	47
Fíggjarligt haldføri	49
Fólkatalshandskriving og fortreytir	50
Úrslitini av fólkatalshandskrivingini	52
Sammeting við dansku fólkatalshandskrivingina	54
Fólkatalspyramidur fyri Føroyar	55
Niðurstøða	56
Kapitul 3 Búskaparrenta og tilfeingisrenta	58
Inngangur um bólking av búskaparrentum	60
Ástøðiliga grundarlagið	64
Hvussu ymisk frábrigdi av búskaparrentu hava verið handfarin	67
Mannagongd til útrokning av tilfeingisrentu í fiskivinnuni	68
Meting av støddini á tilfeingisrentuni í føroysku fiskivinnuni	69
Inntøkur og útreiðslur hjá tí almenna av tilfeingisvinnum	81
Tann optimala tilfeingisrentan	83
Ein roynd at útrokna optimalu tilfeingisrentuna í Føroyum	85
Talið av arbeiðsplássum og produktivitets-vøkstur í tilfeingisvinnum	93
Tilfeingisrenta í øðrum vinnum	93
Orðalisti	94
Tilvísingar	100
Tíðindaskriv	101
English summary	102

Samandráttur

Samandráttur av konjunkturmeting

Hagstovan og Búskaparráðið hava í felag mettt um *búskaparvøksturin* í 2014 og 2015. Til tess at gera metingina er nýttur ein búskaparmyndil, sum er mentur í Landsbankanum og á Hagstovuni. Fyri árið 2014 verður roknað við einum búskaparvøkstri uppá 4,6% í ársins prísnum, og fyri árið 2015 verður roknað við einum búskaparvøkstri uppá 4,3% í ársins prísnum. Lønargjaldingarnar væntast at vaksa við 5,5% í 2014, og við 4,0% í 2015.

Seinastu árin hefur búskaparvøksturin í Føroyum verið lágur samstundis sum stór hall hava verið á roknskapinum fyri almenna geiran, sum í høvuðsheitum stava frá landskassahallum. Seinasta hálvárið eru tó rættiliga týðuligar broytingar hendar í gongdini í flest øllum búskaparligum lyklatølum. Flestu lyklatøl benda nú á vaksandi búskaparligt virksemi og vøxtur í búskapinum í leypanði prísnum, og ábendingar eru eisini um minkandi landskassahall.

Føroyski *fiskavøruútflutningurin* er nógv broyttur í samanseting seinastu árin samstundis sum búskaparvøksturin hefur verið lítil. Gongdin seinastu árin hefur givið eitt nýtt mynstur í útflutninginum. Útflutningurin er nú settur saman av trimum nøkulunda javnt stórum pørtum í virði. Hesir trýggir partar eru *alifiskur*, *uppisjóvarfiskur*, og *botnfiskur* og *onnur fiskasløg*. Sera stórus vøxtur hefur verið í útflutningi av *alifiski* síðan miðskeiðis í 00-unum. Sera stórus vøxtur hefur eisini verið í útflutninginum av *uppisjóvarfiski* síðan 2010. Hinvegin hefur fall verið útflutninginum av *botnfiski* og *øðrum fiskasløgum* líka síðan 2003.

Samstundis sum *fiskavøruútflutningurin* er nógv broyttur seinastu árin eru hendar stórar broytingar í okkara útflutningsmarknaðum. Parturin av útflutninginum til ES-marknaðin er minkaður, og aðrir marknaðir eru vaksnir í staðin, herundir Kina, Russland, USA og Nigeria.

Prísvøxtur hefur eyðkent útflutningin av *alilaksi* seinastu árin. Meira enn helvtin av BTÚ-vøksstrinum í leypanði prísnum í 2013 stavaði frá prísvøkstri av alilaksi. Væntandi fer prísurin á alilaksi eisini at vaksa í 2014 og 2015, um enn kanska ikki so nógv sum í 2013. Vøxturin í útboðnum av alilaksi er lítil og eingin, meðan eftirspurningurin framvegis er vaksandi.

Vøxturin í útflutningsvirðinum av *uppisjóvarfiski*, serliga makreli, hefur stavað frá vaksandi nøgdum, ma. tí makrelstovnurin er vaksin, og tí Føroyar hava ásett sær kvotur einsíðis. Í 2014 varð gjørdur nýggjur sáttmáli um makrelin millum nøkur av strandalondunum. Fyri Føroyar merkir sáttmálin hækkandi prísir, men ikki hækkandi nøgdir í mun til árin uttan sáttmála. Væntaða príshækkingin stavar frá móguleikanum at veiða makrel í ES sjógvi og norskum sjógvi. Eisini avtøkan av ES stongslinum kann styðja upp undir hækkandi prísir.

Triði bólkurin er *botnfiskur* og *onnur fiskasløg*, fiskað undir Føroyum og undir fiskidagaskipan, og eisini fiskur veiddur á øðrum havleiðum, ma. Barentshavinum, undir kvotuskipan. Botnfiskavinnan undir Føroyum og undir fiskidagaskipan er framvegis í kreppu. Hesin útflutningurin hefur staðið í stað ella minkað seinastu nógvu árin. Frá fiskiveiðu á øðrum havleiðum eru hinvegin útflutt vaksandi nøgdir, men prísgongdin hefur ikki verið so fyrimunarlígg. Tey føroysku skipini, sum eru undir kvotuskipan, tykjast at klára seg betri sambært virkisroknskapinum, meðan tað øvugta sýnist at gera seg galdandi fyri skip undir fiskidagaskipan. Sumt bendir á, at ein kvotuskipan eggjar til kostnaðar-minimering, meðan ein fiskidagaskipan eggjar til maksimering av umsetningi (veiðu í tonsnum). Hendan maksimering av umsetningi kann eggja til ovurveiðu og geva minni atlit til kostnað og lønsemi.

Leypanði ár til ár broytingin til juni 2014 í øllum *innflutninginum* vísti eitt fall upp á 8 prosent. Uttan skip og flogfør stóð innflutningurin í stað. Nøkur av innflutningstølunum benda á ein lítlan vøxtur í privatu nýtisluni, og samstundis vøxtur í innlendis íløgnum.

Gongdin í *lønargjaldingum* gevur vanliga eina ábending um búskaparvøksturin. Seinastu lønartølini vísa ein árligan vøxtur í lønargjaldingunum uppá 4%. Størst vøxtur sæst í

vøruframleiðsluvinninum, ið ma. eisini fevna um byggivirksemi og skipasmíð, meðan lágur vøkstur er í almennu lønargjaldingunum.

Deflaterað við brúkaraprístalinum hava *lønargjaldingarnar* staðið í stað ella minkað millum 2007 til 2013. Hinvegin sæst ein vøkstur í 2014, ið eisini kann stava frá fallandi gongdini í brúkaraprístalinum.

Talið av løntakarum er sera lítið vaksið síðan apríl 2011 til í dag (eini 380 fólk). Hinvegin er talið av *fulltíðararbeiðsleysum* fallið frá útvíð 1900 í januar 2011 til góð 1000 í apríl 2014. Ein frágreiðing kann vera at fólk í Føroyum meira lættliga finna arbeiði uttanlands samstundis sum tey varðveita sín bústað í Føroyum. Í hesum føri telja tey ikki við sum løntakarar í Føroyum.

Innan *fiskivinnugeiran* er talið av løntakarum minkað nógv í *fiskiskapi* og *fiskavøruídnaði*, meðan løntakaratalið er vaksið nógv innan *alivinnuna*. Innan *fiskiskap* er talið av løntakarum minkað frá 2731 í januar 2004 til 1440 í apríl 2014. Innan *fiskavøruídnað* er talið av løntakarum minkað frá 2178 í mars 2006 til 1171 í apríl 2014. Hinvegin er talið av løntakarum innan *alivinnu* vaksið frá 295 í mars 2006 til 867 í apríl 2014.

Fiskivinnugeirin hevur týðuliga verið ígjøgnum eina umbroyting. Veiðukapasiteturin og móttøkukapasiteturin á landi fyri uppisjóvarfisk til góðskingar er vaksin stórliga seinnu árin, og nýggju skipini og virkini er nógv minni arbeiðsorkukrevjandi enn gomlu skipini og flakavirkini. Minkingin í talinum av løntakarum kann bert vinnast innaftur við vinnuligum vøkstri aðrastaðni innan sama vinnugeira ella innan aðrar vinnugreinar. Vandur er altíð fyri at hesin vøkstur ikki hendur í Føroyum, men í útlandum og at fólk flyta.

Treystitølini frá Fíggjarmálaráðnum (konjunkturbarometrið) vísa fyri *byggivinnuna* tað stórsta virksemi síðan fíggjarkreppuna, og samstundis avmarkingar, tá tað snýr seg um arbeiðsmegi og fígging. Fyri aðrar vinnur sæst eitt ávíst bjartskygni.

Fyri *húsarhaldini* vísa treystitøl fíggjarmálaráðsins stórri bjartskygni enn síðan fíggjarkreppuna. Eisini innflutningstølini, lønartølini og MVG tøluni geva ábendingar um ein lítlan ella byrjandi nýtssløvøktur.

Vøksturin í *almennu nýtssluni* hevur verið lítil síðan fíggjarkreppuna. Vøksturin er mettur til 1,4% í 2013 og 1,5% í 2014. Tølini síðan 1998 benda á at broytingar í almennu nýtssluni hava verið konjunkturviðgangandi – tá nógv hevur verið í kassanum hevur nógv verið brúkt og øvugt - og hevur hetta økt heldur enn minkað um sveiggini í búskapinum. Umráðandi er hjá tí almenna ikki at endurtaka gongdina frá byrjanini av øldini og 2007 og 2008 við ovurvøkstri, um virksemi annars fer at økjast komandi árin.

Vit síggja ein týðuligan vøkstur í samlaðu *almennu íløggunum* í 2014 í mun til 2013. Vit vænta at íløgurnar í 2015 liggja á sama støði sum í 2014. Vøksturin í almennu íløggunum frá 2013 til 2014 stavar serliga frá íløgum landsins og ikki frá íløgum kommunanna. Íløguvirksemi landsins er nógv ávirkað av Marknagilsdeplinum. Íløgur kommunanna hava verið støðugar síðan 2008, men vuksu sera nógv fram til 2008. Talan var í ávísan mun um íløgur, sum høvdu ligið á láni frá 90unum. Betringar í fíggjarstøðu kommunanna ávirkaðu eisini íløguhugin.

Eins og við almennu nýtssluni sýnast almennu íløgurnar at vera konjunkturviðgangandi, bæði tá tað snýr seg um land og kommunur. Umráðandi hjá tí almenna er eisini her ikki at endurtaka gongdina við almennum ílögum sum frá 2007 og 2008, um virksemi annars fer at økjast komandi árin. Skuldarloftið hjá kommunum – at skuldin ikki skal uppum eina álíkning – eggjar eyðsæð ikki til miðvísa fíggjarpolitiska planlegging, ið fevnir um allar almennar íløgur.

Hallið hjá øllum *almenna geiranum* var í 2013 umleið 488 mió. kr. Mett verður at hallið fyri 2014 verður umleið 200 mió. kr. Hallini hesi bæði árin stava mestsum bara frá landskassahallum. Mett verður at RLÚ1-hallið hjá landskassanum fyri 2014 verður umleið 180 mió. kr. Nettoognin hjá almenna geiranum var umleið 2,5 mia. kr. í 2007, men nærkast 0 í 2014.

Samandráttur viðvíkjandi demografisku broytingunum

Í Føroyum koma at henda stórar demografiskar broytingar komandi 35 árin. Broytingarnar fara við stórarri vissu at fevna um leinging av lívsævini fyri kvinnur og menn, meira enn tvíalding av talunum av yvir 80-ára gomlum, nærum tvíalding av talinum av yvir 70-ára gomlum, og sannlíkt munandi minking í talinum av fólki í arbeiðsførum og skattgjaldandi aldri.

Hesar broytingarnar fara at tyngja um útreiðslusíðuna hjá almennu kassunum, serliga útreiðslukrøvini til heilsu- og almannamál. Samstundis fáa broytingarnar við minkandi skattainntøkum óhepnar avleiðingar fyri inntøkusiðuna hjá almennu kassunum. Broytingarnar fara at henda líðandi, og fara at hava líðandi, men tilsamans stórar fíggjarligar avleiðingar. Í Føroyum fara hesar broytingar at verða nógv meira fíggjarliga darvandi enn í grannalondunum. Stóra fólkafráflyting úr Føroyum í 1990-unum, skeiklaði aldurs- og kynsbýtið munandi. Er tað tungt í búskaparligum uppgongutíðum at fáa tamarhald á skuldarvøkstrinum hjá tí almenna vegna framhaldandi hall (strukturelt hall) á almennu kassunum, so fara hesar demografisku broytingarnar at tyngja enn meira.

Broytingarnar fara sostatt at seta stórar avbjóðingar til eina fíggjarstýring hjá tí almenna, ið skal tryggja fíggjarliga haldfærið í longdini. Neyðugt verður at fíggjarpolitikkurin í komandi árum, og búskaparpolitikkurin annars, í størri mun tekur stóði í demografisku broytingunum, ið standa fyri framman.

Omaná allar hesar avbjóðingarnar kemur lutfalsliga lága føroyska eftirlønaruppsparingini sum eitt trot. Sama er at siga um forskottingina av eftirlønaruppsparing frá 2012 til tess at fíggja skattalætta, og sum undir verandi demografisku viðurskiftum ger fíggjarliga haldfærið verri í longdini.

Samandráttur um búskaparrentu og tilfeingisrentu

Við hesum uppriti er gjørd ein roynd at nágreina hugtakið *búskaparrenta* og undirhugtøk til hetta hugtak, herundir serstakliga fyrirbrigdið *tilfeingisrenta*.

Búskaparrenta er skilmarkað sum tað eyka peningsvirði, ið við givnum eftirspurningi verður til vegna avmarking av útboðnum av einum framleiðslufaktori (te. tilfeingi, arbeiðsmegi ella kapitali ella serkunneika). Undirhugtøkini til búskaparrentu eru hugtøkini tilfeingisrenta, intramarginal renta (quasi renta) og monopolrenta. *Tilfeingisrenta* er búskaparrenta, ið stavar frá náttúruutilfeingi við avmarking í útboði. *Intramarginal renta* er búskaparrenta, ið stavar frá einum menniskjaskaptum tilfeingi við avmarking í útboði. *Monopolrenta* er búskaparrenta, ið stavar frá nýtslu av monopolstöðu við miðvísari avmarking í útboði.

Tá tað snýr seg um inntriv frá almennari síðu, tekur kappingareftirlitið sær av *monopolrentu*. *Intramarginal renta*, ið stavar frá menniskjaskaptum tilfeingi, kann tað almenna hinvegin ikki avmarka ella leggja hald á við avgjaldi. Øðrvísi er við *tilfeingisrentu*, ið stavar frá avmarking í náttúruskaptum tilfeingi. Hesa rentu kann tað almenna krevja inn, uttan at hetta í prinsippinum darvar effektivitetin í vinnuni. Endamálið við handfaring hins almenna av tilfeingisrentuni eigur at vera at tilfeingisrentan verður so stór sum møguligt, samstundis sum talan kann verða um atlit til býtið av samfelagsligum virðum.

Sigast kann, at tað eru trý sløg av náttúruutilfeingum, sum kunnu geva *tilfeingisrentu*:

- 1) tilfeingi, sum ikki kann endurskapast, sum t.d. olja og málmur
- 2) tilfeingi, ið kann endurskapast, sum til dømis fiskastovnar
- 3) tilfeingi, ið eru varandi, men ikki óavmarkað, sum til dømis vatn-, vind- og sjóvarorka og aliðki (eisini treytað av umhvørvisárinum)

Inntøkur av tilfeingisgjaldi frá ávikavist ikki-endurskapandi og endurskapandi tilfeingi verða umsitin á hvør sín hátt. Fyri ikki-endurskapandi tilfeingi (td. olju) hava búskaparfrøðingar mælt til,

at bert avkastið av fíggarlógum, fíggaðar av tilfeingisgjaldinum, skal verða nýtt sum inntøka/útreiðsla í almenna geiranum, um tilfeingisognin skal varðveitast fyri komandi ættarlið. Fyri endurskapandi tilfeingi (td. fisk) er eingin slík avmarking.

Greitt er at 'tilfeingisrenta' ikki er nakað tómt ástøðiligt hylki, sum kann burturforklárast sum fyrbrigdi. Vit hava í Føroyum ferð eftir ferð staðfest tilfeingisrentu í fiskivinnuni sum eina ítøkiliga búskaparliga sannroynd. Samstundis er tað ikki so einfalt neyvt at rokna støddina á tilfeingisrentuni uttan at taka við intramarginala rentu. Hetta seinasta merkir, at hugtakið tilfeingisrenta kemur til sjóndar bæði ítøkiliga sum eitt fyrbrigdi, men samstundis minni ítøkiligt sum ein eintýdd roknað upphædd.

Valda mannagongdin til útrokning av tilfeingisrentuni (sum ein upphædd) í fiskiveiðuni er hendan:

Umsetningurin í veiðiliðinum
minus allar kostnaðir uttan til løn og kapital.
= Virðisøking
minus 'vanlig' løn og minus 'vanligt' kapitalavkast
= Tilfeingisrenta

Ein slík útrokning hevur við sær nógvar óvissur. Fyri tað fyrsta er trupult við rokniháttinum omanfyri at meta um støddina á tí intramarginala rentuni, sum verður roknað uppí hesa roknaðu tilfeingisrentu. Fyri tað næsta er trupult við rokniháttinum omanfyri at meta um, hvat er ein 'vanlig' løn ella eitt 'vanligt' avkast til kapitalin. Tað finst neyvan nakar objektivur rokniháttur til at skilja intramarginala rentuna frá tilfeingisrentuni, sum roknað er eftir mannagongdini omanfyri. Um ávísar fortreytir eru galdandi (eitt nú viðvíkjandi tali av bjóðarum), kann ein finna tilfeingisrentuna (uttan intramarginala rentu) í fiskivinnuni við at selja rættindini á uppboði. Tilfeingisrentan hevði so verið tað virðið, sum reiðariini í fríari kapping vildu goldið fyri at fáa atgongd til framleiðslutilfarið (fiskin).

Eftir valdu mannagongdini hava vit so gjørt upp tilfeingisrentuna í føroysku fiskivinnuni, bæði tað aktuella og tað optimalu tilfeingisrentuna. Tann aktuella tilfeingisrentan er tann tilfeingisrentan, ið roknað er út frá faktisku rokniskapnum hjá veiðuflotanum. Tann optimala tilfeingisrentan er hinvegin tann tilfeingisrentan, ið verið hevði, um veiðuorkan varð avmarkað soleiðis at mest fekst burturúr búskaparliga. Víst verður til hesar útrokningar í fimta og í sjeýnda til níggjunda parti av hesum uppriti.

Niðurstøðurnar eru ma. at tilfeingisrentan hevur verið stór fyri uppsjóvarflotan og verksmiðjutrolarar seinastu árin. Hinvegin hevur botnfiskiflotin ikki havt nakra serliga tilfeingisrentu seinastu nógvu árin. Ein onnur meting er ma. at optimala tilfeingisrentan fyri árið 2012 vildi verið millum 850 og 1050 mió. kr. meðan tann aktuella tilfeingisrentan fyri hetta árið var 472 mió. kr.

Í áttanda og níggjunda parti av uppritinum er eisini gjørd ein roynd at meta um ta optimalu støddina á fiskiflotanum og manningunum í botnfiskiveiðuni undir Føroyum. Úrslitið er ein munandi lækking í talinum av skipum og manningum. Vit hava eisini staðfest, at føroyska umsitingin av fiskatilfeinginum hevur ikki verið í samsvari við lívfrøðiligu tilráðingina seinastu nógvu árin. Sammeting er gjørd av faktiskum landingum móttvegis lívfrøðiligu ráðgevingini. Úrslitið er at faktisku landingarnar hava verið nógv størri enn tilmæltu veiðan.

Í sætta partinum av uppritinum hava vit gjørt nakrar metingar av útreiðslum og inntøkum hins almenna av tilfeingisvinninum. Útreiðslurnar eru fiskiveiðutreytaðar útreiðslur á fíggarlógini og inntøkurnar eru inntøkur frá skatti og avgjöldum av tilfeingisrentuni.

Kapitel 1 Konjunkturmetering

Innihaldsvirlit

1 Útflutningurinn og útflutningsviðurskipti	11
1.1 Gongdin innan alivinnuna	14
1.2 Gongdin innan uppisjóvarvinnuna	15
1.2.1 Makrelur.....	15
1.2.2 Norðhavssild.....	17
1.2.3 Uppisjóvarfiskur tilsamans	18
1.3 Botnfiskur og onnur fiskaslög	19
1.4 Samlaði fiskavøruútflutningurinn.....	20
1.5 Marknaðaratgongdir	21
1.6 Annar útflutningur, herundir av tænastrum	22
2 Innflutningurinn	24
2.1 Býtið av innflutninginum uppá lond.....	24
2.2 Gongdin í innflutninginum av vørum	25
2.3 Gongdin í innflutninginum av tænastrum	26
3 Gongin innan vinnugeirar.....	28
3.1 Gongdin viðvíkjandi lønargjaldingum og løntakaratali	28
3.2 Gongdin í treystitølum (konjunkturbarometrinum)	32
4 Húsarhaldini	36
4.1 Metingar viðvíkjandi privatuni nýtsluni	36
4.2 Gongdin í treystitølum (konjunkturbarometrinum)	37
5 Almenni geirinn	39
5.1 Nýtsla hins almenna	39
5.2 Íløgur hins almenna.....	40
5.3 Úrslitið á almennu roknskapunum.....	40
5.4 Ogn og skuld hjá tí almenna.....	41
6 Myndils-nýtsla viðvíkjandi BTÚ-støddum	43
6.1 Úrslit av myndlanýtsluni	43
6.2 Gjalds- og kapitaljavnin	45
6.3 Tøka bruttotjóðarinntøkan	46

Inngangur til konjunkturmeting

Rættiliga týðuligar broytingar eru hendar í gongdini í flest øllum búskaparligum lyklatølum síðan seinastu búskaparfrágreiðing frá mars í ár; flest øll lyklatøl benda á vaksandi búskaparligt virksemi og vøkstur í búskapinum í leypandi prísnum.

Hagstovan hevur bráðfeingis uppgjørt BTÚ-vøksturin í ársins prísnum í 2013 til 5,1%, sum er hægri enn mettt framanundan av Búskaparráðnum. Meira enn helvtin av hesum vøkstri stavar frá alivinnu, sum aftur stavar frá príshækkingum í útflutninginum av alifiski.

Hagstovan og Búskaparráðið hava í felag mettt um búskaparvøksturin í 2014 og 2015. Til tess at gera metingina er nýttur ein búskaparmyndil, sum er mentur í Landsbankanum og á Hagstovuni. Fyri árið 2014 verður roknað við einum búskaparvøkstri uppá 4,6% í ársins prísnum, og fyri árið 2015 verður roknað við einum búskaparvøkstri uppá 4,3% í ársins prísnum¹. Lønargjaldingarnar væntast at vaksa við 5,5% í 2014, og við 4,0% í 2015.

Í sambandi við hesa konjunkturmeting hevur Búskaparráðið rannsakað og greinað dagförd hagtøl viðvíkjandi teimum mest týðandi tættunum í búskapargongdini. Innihaldið á komandi síðum er ein samanfating av hesum greiningum av vinnuligu og samfelagsbúskaparligu gongdini. Innihaldið fevnir um útflutningin og útflutningsviðurskifti, innflutningin og innflutningsviðurskifti, og gongdina viðvíkjandi vinnugeira, húsarhaldsgeira og almenna geiranum. Hesar greiningar av gongdini geva so íkøstini til eina heildarmeting av búskapargongdini í verður samanfatað sum metti búskaparvøksturin í 2014 og 2015.

1 Útflutningurin og útflutningsviðurskifti

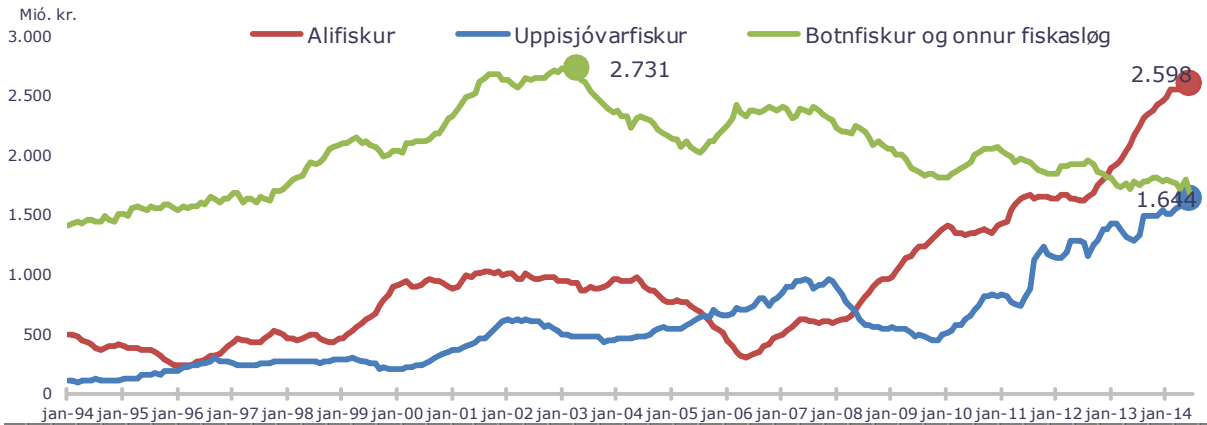
Búskaparvøkstur í Føroyum er nógv treytaður av útflutningi. Mynd I 1 niðanfyrir lýsir søguligu gongdina í útflutningsvirðinum av fiskavørnum fyri trýggjar bólkar av fiskaútflutningi. Hesir bólkar eru *alifiskur*, *uppsjóvarfiskur* og *botnfiskur* og *onnur fiskasløg*.

Alifiskur fevnir um laks og síl, men nærur eingi síl verða útflutt í dag. *Uppsjóvarfiskur* fevnir um makrel, sild og svartkjaft, og harumframt hava vit tikið fiskamjøl við í hendan bólkin. *Botnfiskur* og *onnur fiskasløg* fevna um tosk, hýsu, upsa, svartkalva, gulllaks, longu, brosmu, rækjur oa. Hesi síðst nevndu fiskasløg verða fiskaði í bæði føroyskum sjógvum og í aðrastaðni, td. í Barentshavinum.

Mynd I 1 vísir 12 mánaða leypandi samanlegging av útflutningstølum, og kann skiljast sum afturlítandi árstøl (sí tekstkassa 1). Vit síggja, at uppsjóvarvinnan og alivinnan hava havt ein stóran vøkstur í útflutninginum síðan miðskeiðis í 00-unum. Samstundis er virðið av botnfiska útflutninginum stórliga minkað, serliga tá hugsað verður um at uppgerðin er í ársins prísnum og tí ikki tekur hædd fyri prísvøkstrinum í samfelagnum seinastu ári.

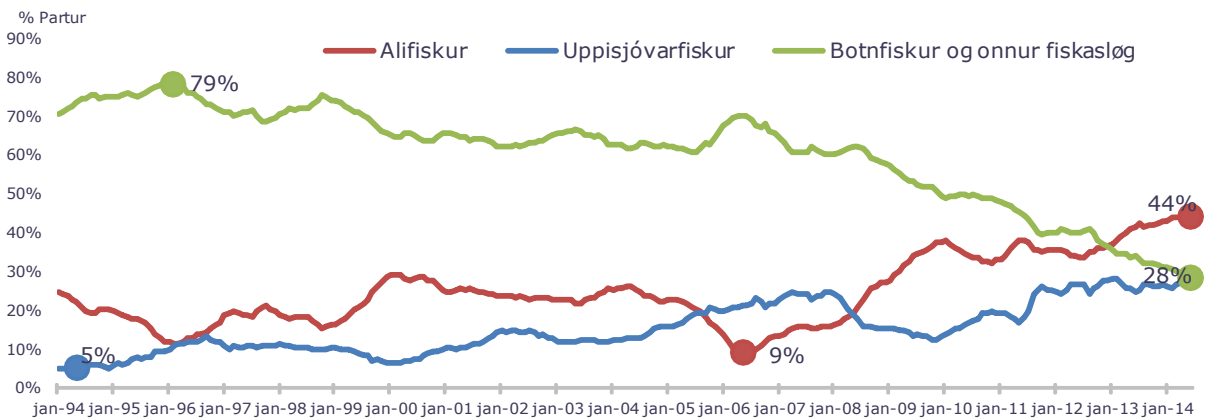
---

¹ Búskaparvøksturin (BTÚ-vøksturin) verður í Føroyum uppgivin í ársins prísnum (leypandi prísnum) av tí at BTÚ í Føroyum ikki verður uppgjørt í føstum prísnum. BTÚ-vøksturin aðrastaðni verður roknaður av BTÚ-uppgerðum í føstum prísnum. Føroysku vakstartølini kunnu tí ikki sammetast við útlendsk vakstartøl.

Útflutningur, leypanði 12-mánaðir samanlegging, jan-94 til mai-14**Mynd I 1**

Kelda: Hagstovan

Mynd I 2 niðanfyri vísir prosentbýtið av fiskaútflutningsvörum bygt á 12 mánaða leypanði samanleggingar av útflutningstølum. Myndin vísir enn meira týðuliga at botnfiska-útflutningurinn lutfalsliga er minkaður stórliga, og serliga frá miðskeiðis í 00-unum. Alivinnan umboðar nú tann størsta partin av útflutningsvirðinum. Myndin vísir eisini at uppsjóvarvinnan nær umboðar líka stóran part av útflutninginum sum botnfiskur og annar fiskur. Av myndini sæst sostatt, at fiskaværuútflutningurinn nú fellur í triggjar nærum eins stórar bólkar. Í mun til fyrr hefur fiskaværuútflutningurinn nú sostatt 'meira enn eitt bein at standa á'; fyrr hevði hann í høvuðsheitum bara botnfiskaveiðuna.

Býti av fiskaværuútflutningsvirði bygt á leypanði samanlegging, jan-94 til mai-14**Mynd I 2**

Kelda: Hagstovan

Talva I1 niðanfyri vísir roknaða prosentvøksturinn av fiskaútflutninginum fyri seinastu mánaðirnar. Útrokningin av prosentvøkstrinum er grundað á 12 mánaðar samanlegging aftur í tíðina (sí tekstkassa 1).

Talvan vísir at stórir árligir vøkstur seinastu tíðina hefur verið í útflutningsvirðinum av alifiski. Stórir vøkstur er eisini í útflutningsvirðinum av uppsjóvarfiski, meðan minking hefur verið í útflutningsvirðinum av botnfiski og øðrum fiskaslögum.

Talva I1 Samanlegging av útflutningsvirðinum eitt ár aftur í tíðina fyrri trígjjar fiskavörubólkar, stöddarlutföllini fyrri vörubólkarnar, og prosentvísi vöxsturin í útflutningsvirðinum, roknað við 12 mánaða samanlegging (sí tekstkassa 1).

	Samanlegging eitt ár aftur í tíðina frá jun-14	Stöddar lutfall	Árlegur vöxstur grundað á 12 mánaða samanlegging
Alifiskur	2.598	44%	20,0%
Uppsjóvarfiskur	1.644	28%	29,3%
Botnfiskur og onnur fiskaslög	1.676	28%	-5,9%
Íalt	5.919	100%	13,4%

Tekstkassi 1:

Trend útrokningar, ið byggja á 12 mánaða leypandi samanlegging og miðal, herundir ár til ár %-broytingar, stutt frágreiðing:

12 mánaða leypandi samanlegging er samanlegging av 12 undanfarnu mánaðunum, roknað fyrri hvønn mánaða.

12 mánaðar leypandi miðal er miðal av seinastu 12 undanfarnu mánaðunum, roknað fyrri hvønn mánaða.

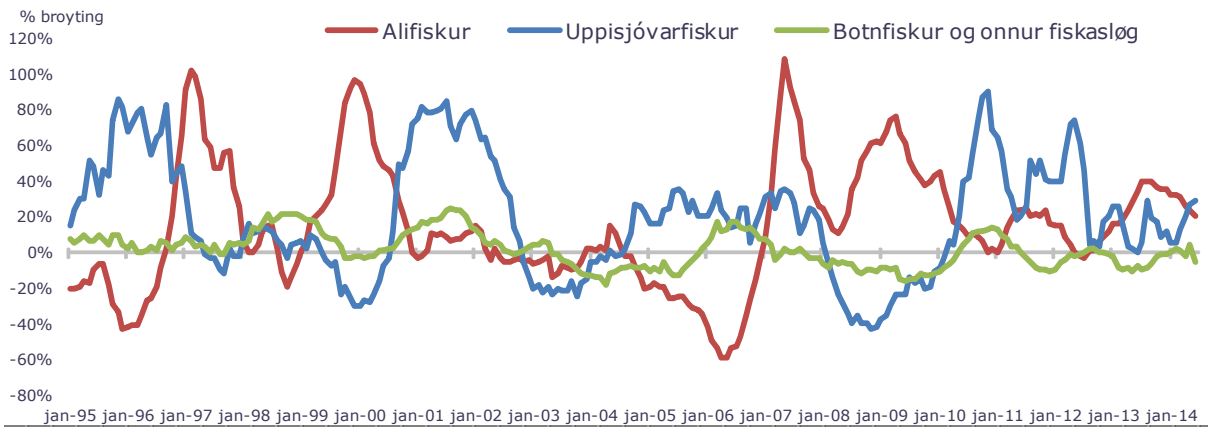
Ár til ár %-broytingar bygt á leypandi 12 mánaðar samanlegging ella miðal. Týdningurin av hesum háttalagnum kann lýsast við einum dømi (talva I1):

Vit leggja saman útflutningin 12 mánaðir aftur í tíðina frá jun-14 til jul-13 og gevur hetta 5.919 mió. kr. Vit leggja eisini saman 12 mánaðar aftur í tíðina frá jun-13 til jul-12 og gevur hetta 5.217 mió. kr. Ár til ár %-broytingin (ella vakstrar-ratan) verður so útroknað sum $5.919/5.217 - 1 = 13,4\%$. Vit kundu havt eisini havt roknað % broytingina sum ár til ár %-broytingina av leypandi 12-mánaðar miðal (ístaðin fyrri samanlegging), sum hevði givið sama úrslit.

Hetta háttalag verður nýtt ístaðin fyrri vanligu háttalagið, har vöxsturin verður roknaður higartil í árinum í mun til sama tíðarskeiðið árið fyrri. Hvør mánaði verður her "roknaður upp" til eitt ársstöði. Tað verður roknað út hvussu %-vísi vöxsturin (ella %-vísa fallið) hevur verið fyrri hendan "upproknaða mánaðin" í mun til somuleiðis "upproknaða mánaðin" eitt ár frammanundan. Ein mánaði, ið víkir nógv frá undanfarnu mánaðunum, ger sostatt ikki so nógvan mun í "upprokningini". Sostatt er talan um eina serliga trend-analysu yvir fleiri mánaðir, har roynt verður av avdúka ein latentan trend í gongdini, sum fevnir yvir meira enn ein mánaða.

Mynd I 3 vísir søguligu prosentvísu broytingarnar í útflutningsvirðinum av hesum trimum fiskavörubólkum. Vit síggja, at uppsjóvarvinnan og alivinnan hava havt stóran vöxstur í útflutningisvirðinum seinastu árin, meðan botnfiskurin hevur staðið í stað ella minkað. Sveiggini hava verið størri fyrri alivinnuna og uppsjóvarvinnuna, meðan gongdin fyrri botnfiskin og onnur fiskaslög hevur verið meira stöðug.

%-broyting í leypandi 12-mánaðar samanlegging av útflutningi, jan-95 til mai-14 Mynd I 3

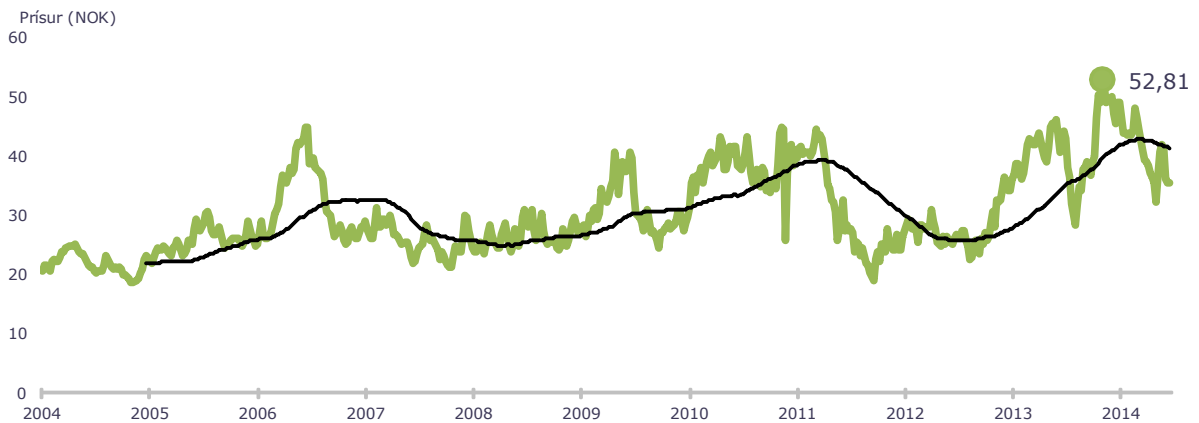
Kelda: Hagstovan

1.1 Gongdin innan alivinnuna

Niðanfyri standandi mynd I 4 vísir gongdina í laksaprísunum (spotprísur norskar krónur) saman við rullandi ársmiðal, sambært Fishpool.eu.

Myndin vísir, at stór prishækking hevur verið á heimsmarknaðinum seinastu tvey árin. Hendan prishækking stavar frá at laksa-útboðið í % er vaksið minni enn laksa-eftirspurningurin í %. Tilgongdin til nýggj aløkir og lúsaplágan avmarkar vøksturin í laksa-útboðinum. Hetta setur avmarkingar fyri tættleikanum millum aliringar og aløkki. Roknað verður við at sama støða fer at gera seg galdandi fyri 2015 sum fyri 2014. Hetta gevur grund til at rokna við at prísirnir fara at vaksa uppafur meira - tí útboðið ikki kann fylgja við eftirspurninginum. Serliga støðan í Ruslandi við handilsforðingum ger støðuna eitt sindur óvissa viðvíkjandi prís-gongdini.

Spotprísir av laksi hvørja viku, jan-04 til aug-14 Mynd I 4

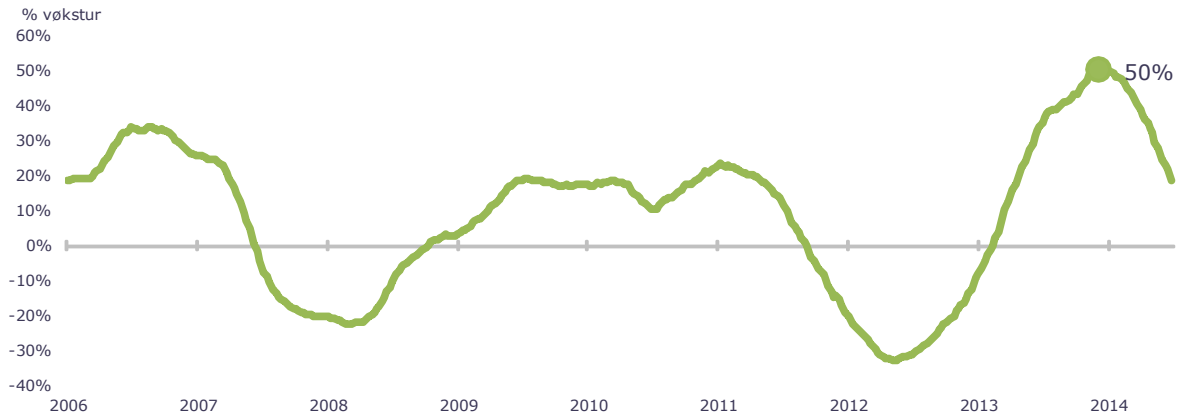

Kelda: fishpool.eu

Niðanfyri standandi mynd I 5 vísir ár-til-ár prosent vøksturin í laksaprísunum roknað sum 12 mánaðar leypandi miðal. Vit síggja at stóri vøksturin í 2013 (ið var heili 50% fyri alt árið) er minkaður í 2014. Vøksturin er tó framvegis 20% í august 2014. Fyri 2015 roknað vinnan ikki við prislækking.

12-mánaðar broyting í laksaprísum, jan-06 til aug-14

Mynd I 5

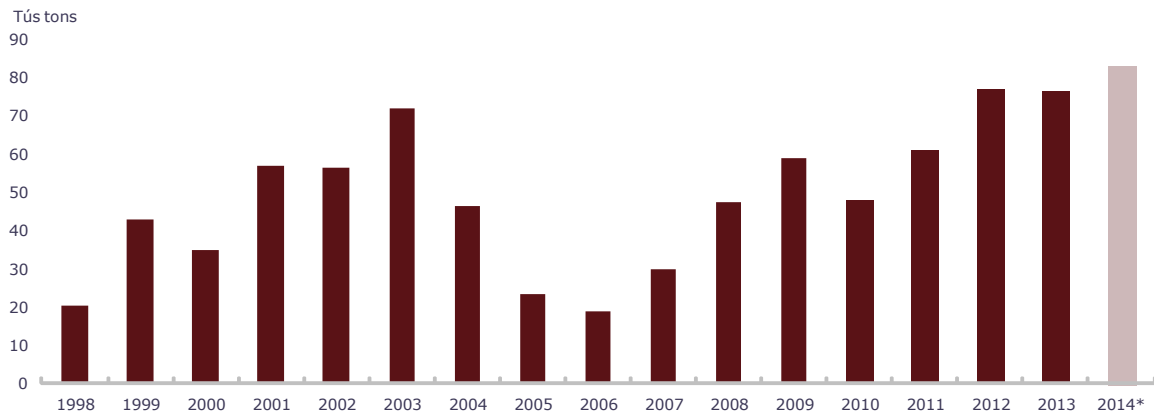

Kelda: fishpool.eu

Niðanfyri standandi mynd I 6 vísir tøkuna hjá føroysku alivinnuni seinastu árin. Tølini fyri 2014 byggja á metingar. Mett verður, at tøkani í 2014 veksur millum 7-10% í mun til 2013. Roknað verður sostatt við bæði methøgum nøgðum og methøgum prísum í 2014.

Tøka (livandi vekt) í alivinnuni 1999-2014

Mynd I 6

Kelda: Avrik sp/f, 2014 er mettt

Samantikið verður sostatt væntaður ein stórus vöxstur í útflutningsvirðinum av alifiski í 2014. Útflutningsnøgðin er mettt at vaksa við 8,5 %, prísurin er metttur at hækka 5% í miðal. Hetta gevur ein vöxstur í laksaútflutningsvirðinum uppá 14% í 2014 í mun til 2013. Útflutningsvirðið verður sostatt mettt til 2.8 mia. kr. í 2014, í mun til 2.45 mia. kr. í 2013.

1.2 Gongdin innan uppsjóvarvinnuna

Uppsjóvarvinnan fevnir um veiðu og virking av sild, makreli og svartkjafti². Myndirnar 1-3 omanfyri vístu at uppsjóvarvinnan í dag umboðar nærsum ein triðing av øllum fiskavørútflytningi.

1.2.1 Makrelur

Sum kunnugt brutu Føroyar út úr sáttmálanum um makrel í 2010. Samstundis varð føroyska kvotan einsíðugt hækkað frá umleið 30 túsund tons í 2009 til 150 túsund tons í 2011 (íroknað sáttmálanum við Russland). Í 2012 og 2013 var føroyska kvotan á sama støði sum 2011.

Hesin kvotuvöxstur hevur givið ein stóran vöxstur í landingarvirðinum av makreli. Av tí at kvotan varð ásett einsíðugt, gav hon ikki móguleikar at fiska í norskrum sjógvi og í ES sjógvi. Hetta bar við

² Eisini verður eitt sindur av lodnu veitt undir Íslandi.

sær ein lægri landingarprís. ES-tiltøkini, sum vórðu sett í verk august 2013, høvdu eisini júst somu ávirkan á miðalprísinn (sí mynd I 7).

Ein nýggjur 5 ára sáttmáli um makrelin varð gjørdur í mars 2014. Sáttmálin varð undirskrivaður av Føroyum, Noregi og ES. Ísland og Rusland hava ikki skrivað undir, men ein kvota er ásett til teirra, men londini halda seg kortini til egnar ásettar kvotur. Grønland er als ikki við í sáttmálanum sum strandaland, og hevur eisini ásett sær egnar kvotur. Nýggi sáttmálin sammett við gamla sáttmálan er samanfataður í talvuni niðanfryri.

Talva I2 Yvirlit yvir innihaldi í sáttmálanum um makrel

Lond	Gamli sáttmálin 2000-2009	Nýggi sáttmálin 2014-2018	Broyting
Føroyar	4,6%	12,6%	8%
Noregi	28,6%	22,5%	-6,1%
ES	62,3%	49,3%	-13%
Ísland	0%	11,1%	11,1%
Rusland	4,5%	4,5%	0%

Viðmerking: Ísland og Rusland hava ikki skrivað undir nýggja sáttmálan. Grønland er ikki við.

Við nýggja sáttmálanum fingur føroyingar aftur møguleika at fiska í norskum sjógvum og í ES sjógvum (100 túsund tons íalt). ES-tiltøkini móttvegis Føroyum vórðu avtikin sum avleiðing av nýggja sáttmálanum, og av einum sáttmála við ES um sild. Fyri Føroyar gav sáttmálin í 2014 eina kvotu upp á 156 túsund tons, sum er á sama støði sum undanfarnu árinum uttan sáttmála.

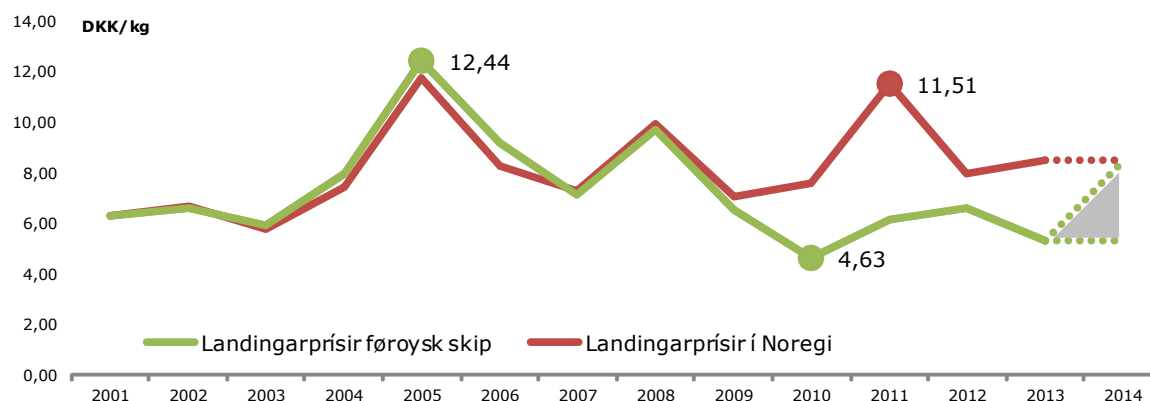
Nú loyvi er fingið at fiska í norskum sjógvum og ES sjógvum, og nú ES-tiltøkini eru sett úr gildi, fáa føroysk skip væntandi hægri prísir fyri makrelin í 2014. Hinvegin er samlaða makrelkvotan hjá strandalondunum økt við meira enn 50% frá 2013 og 2014. Hetta merkir vaksandi útboð av makreli. Spurningurin er so um eftirspurningin fer at vaksa tilsvareandi.

Ein prísvøkstur fyri føroyska makrelveiðu er tó væntandi, men møguliga ikki so stórus, at miðal landingarprísurin í 2014 verður á sama støði sum í Noregi í 2013. Prísgongdin fyri makrel (landingarprísir) er víst í mynd I 7 niðanfryri. Fyri 2014 hava vit sett eitt 'spenni', sum prísurin væntandi kann fara at liggja ímillum. Prísurin kann eisini ávirkast negativt av at skip verða tvungin at landa í Føroyum vegna avgjöld fyri makrel landaðan í útlondum.

Vegna ósemjuna millum strandalond um kvotur hevur landingarprísurin fyri makrel sum heild verið lágur. Vit roknað tó við at tapið av hesi príslækking verður vunnið innaftur í 2014 við hægri prísnum, og væntandi eisini við betri prísnum í komandi árum.

Landingarprísir av makreli (uppisjóvarskip) 2001 til 2014

Mynd I 7

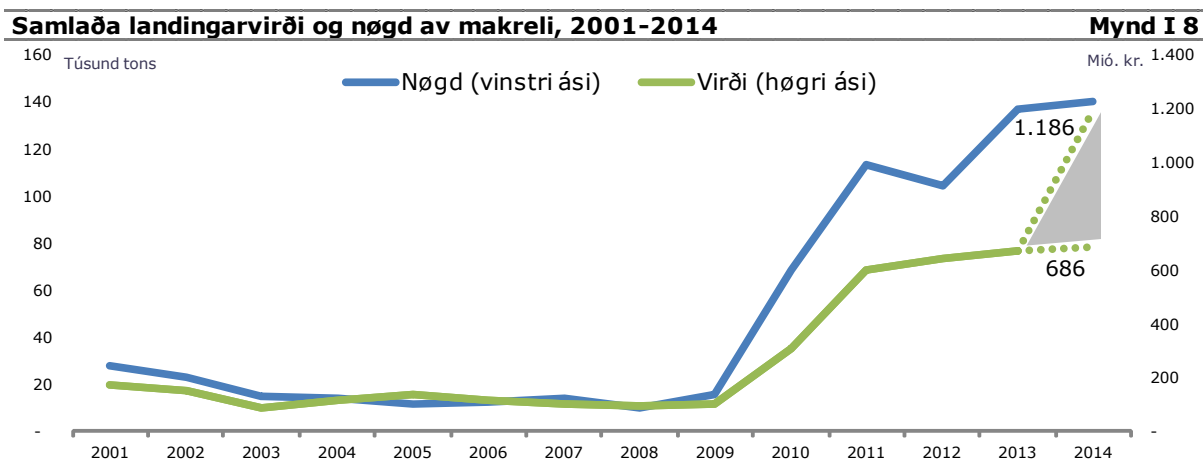

Kelda: Føroyskir landingarprísir: Vørn, Norskir landingarprísir: Norges Sildesalgslag (umsett til DKK). 2014 er mettt

Mynd I 8 niðanfryri vísir gongdina í nøgd og virði av makrellandingum frá 2003 til 2014. Talið fyri 2014 er mettt. Sum nevnt mugu vit taka fyrivarni við hesi meting; stóra útboðið av makreli í 2014 kann sum nevnt fara at trýsta prísirnar niðureftir.

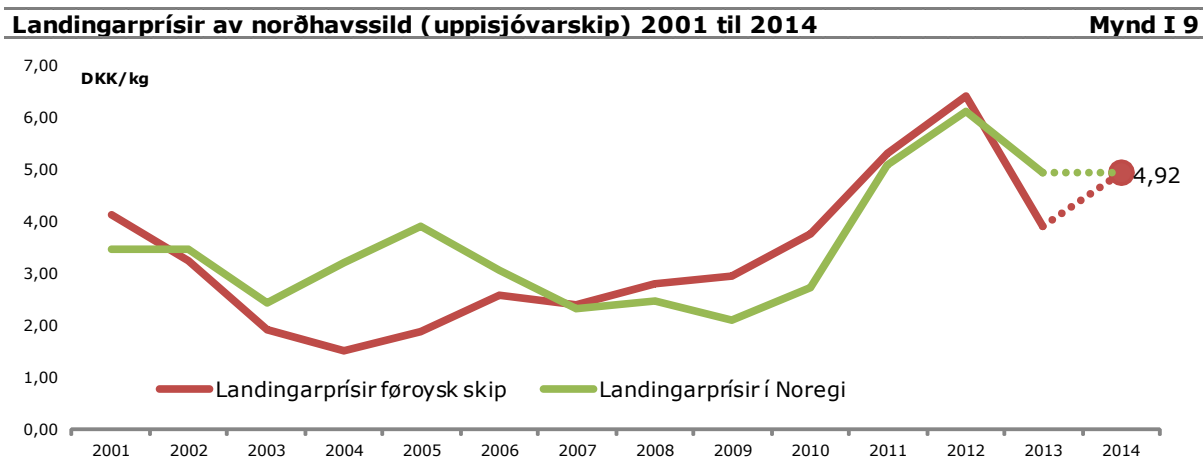
Á myndini niðanfyri er teknað eitt 'spenni' (tað gráa øki), sum landingarvirði væntandi liggur ímillum. Um prísirnir í 2014 vera á sama støði sum norsku landingarprísirnir í 2013, verður ein stórur vøkstur í føroyska landingarvirðinum frá 2013 til 2014. Hesin vøkstur kann metast til at liggja um 500 mió. kr. Hendan meting umboðar besta føri. Verður eingin prívøkstur frá 2013 til 2014, verður ikki stórur vøkstur í samlaða landingarvirðinum.

Kelda: Vørn, 2014 er mett

1.2.2 Norðhavssild

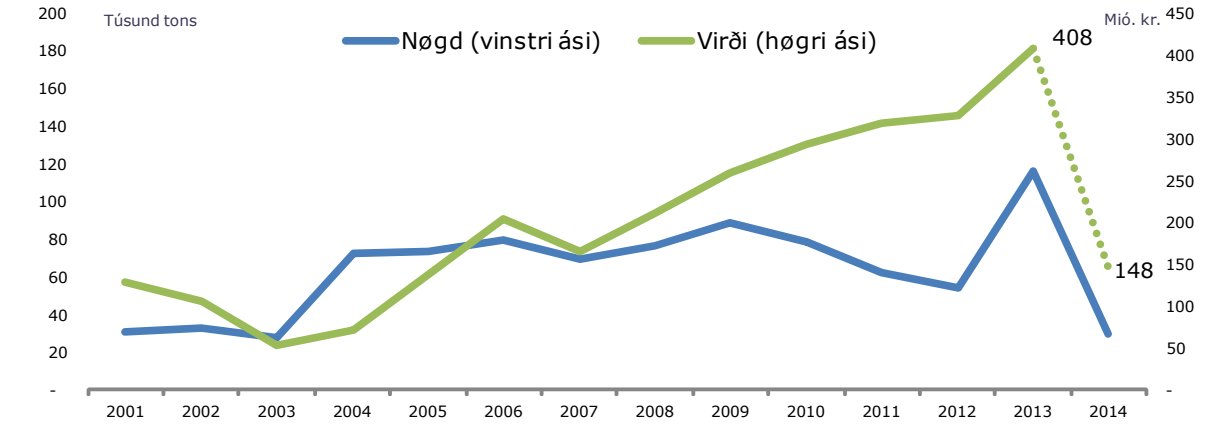
Føroyar tóku seg sum kunnugt eisini burtúr sáttmálanum millum strandalondini um norðhavssild í 2013. Føroyar eru tó partvís komin innaftur í sáttmálan í 2014. Hetta hendi við sáttmálanum við ES um at áseta sildakvotuna fyri 2014. Mynd I 9 niðanfyri vísir gongdina í landingarprísum hjá føroyskum skipum og landingarprísirnar í Noregi av sild. Vegna sáttmálaloyssi um sild var landingarbann hjá føroyskum skipum í Noregi árin 2003-2006. Avleiðingin var lágir føroyskir landingarprísir. Teir hægru føroysku landingarprísirnir árin 2007-09 stava frá føroyskari veiðu í bestu árstíð. Til seinast sæst á myndini avleiðingin fyri brotið úr sildasáttmálanum í 2013.

Kelda: Føroyskir landingarprísir: Vørn, Norskir landingarprísir: Norges Sildesalgslag (umsett til DKK). 2014 er mett

Væntandi kemur prísurin á sild í 2014 at liggja á sama støði sum marknaðarprísurin í 2013. Vegna avmarking í útboðnum við nýggja strandalandasáttmálanum kann prísurin tó koma at liggja nakra hægri í 2014.

Mynd I 10 niðanfyri vísir landingarvirði og landaða nøgd av sild síðan 2003. Vit síggja at nøgd og virði vuksu nógv í 2013. Hesi væntast tó at minka í 2014, vegna lágu føroysku kvotuna fyri 2014.

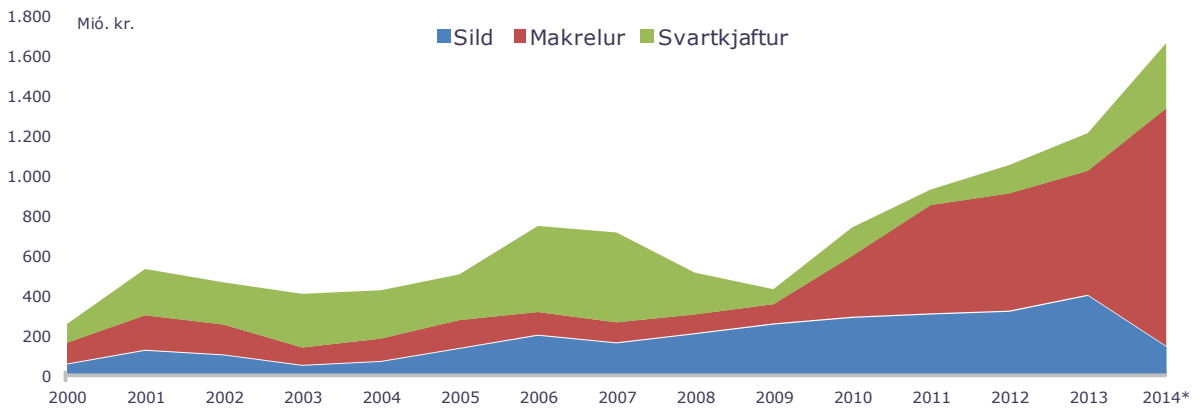
Samlaða landingarvirði og nøgd av norðhavssild 2001-2014**Mynd I 10**

Kelda: Vørn, 2014 er mettt

1.2.3 Uppisjóvarfiskur tilsamans

Mynd I 11 niðanfyrir vísir gongdina í landingarvirðinum av uppisjóvarfiskasløgum. Síðan 2009 hevur verið stórir vøkstur í samlaða landingarvirðinum. Samlaða landingarvirði er farið frá 430 mió. kr. í 2009 til 1211 mió. kr. í 2013. Væntandi fer landingarvirði at vaksa nakað í 2014.

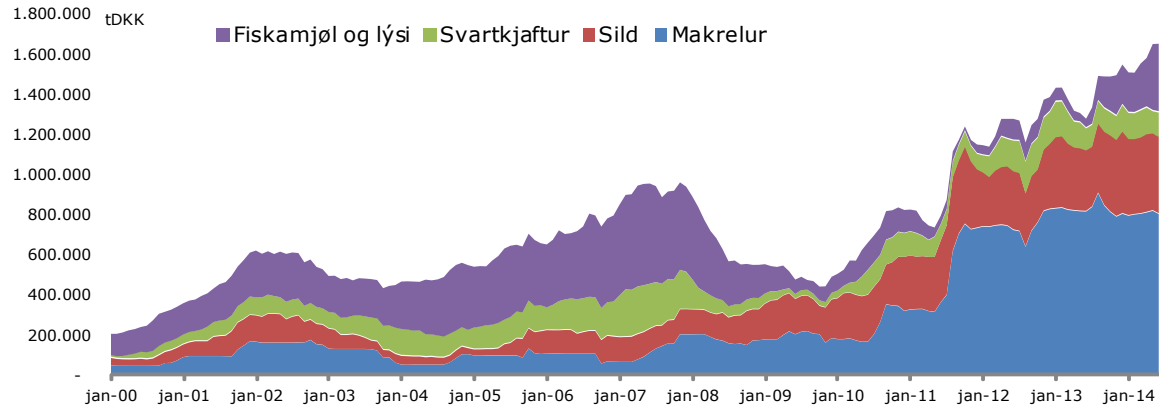
Sum sagt er orsøkin til hendan stóra vøkstur serstakliga, at Føroyar hava brotið út úr millumtjóða sáttmálunum um makrel og sild í ávikavist 2010 og 2013. Kvotur og landingarvirðið á makreli er harvið vaksið nógv síðan 2009. Landingarvirðið á sild vaks nógv fram til 2013, men fer væntandi at minka í 2014. Loksins er landingarvirðið av svartkjafti vaksið síðan 2011 vegna hækkaða heildarkvotu.

Landingarvirði av uppisjóvar fiski, 2000 til 2014**Mynd I 11**

Kelda: Vørn, 2014 er mettt

Mynd I 12 niðanfyrir vísir gongdina í útflutningsvirðinum av uppisjóvarfiski seinastu árinum (sum leypanði 12 mánaðar samanlegging). Vit síggja, at vøksturinn hevur verið sera stórir síðan 2009. Stígur kom í vøksturinum í makrelútflutninginum í 2013. Orsøkin til hendan stigin í útflutningsvøkstrinum í makreli í 2013 var at stórar nøgdir fóru til mjøl- og lýsiframleiðslu.

Útflutningur av uppsjóvar fiski, leypandi 12 mánaðar samanlegging jan00 - jun14 Mynd I 12

Kelda: Hagstovan

Fyri 2014 verður útflutningsvirðið fyri uppsjóvarfisk væntandi størri enn fyri 2013. Júst hvussu nógv størri er verri at meta um. Munurin millum útflutningsvirðið og landingarvirðið er góðar 300 mió. kr. í 2013 (frá 1200 mió. kr. í landingarvirði til 1500 mió. kr. í útflutningsvirði). Hesin munurin stavar í høvuðsheitum frá virðisøking á virkjum á landi. Fyri ein part er virðisøking eisini gjørd umborð, og er henda virðisøking roknað uppí landingarvirðið. Vit vita ikki hvussu nógv av fiskamjøl og lýsi er útflutt, ávikavist nýtt til fóður í Føroyum.

Taka vit samanum viðvíkjandi uppsjóvarvinnuna, so fer prísurin á makreli helst at hækka. Hesin prísavøkstur verður tó neyvan so stórur sum fyrr væntað, tí útboðið veksur munandi. Vit vænta at henda príshækking í miðal førinum gevur ein útflutningsvøkstur fyri makrel uppá 400 mió. kr. (íroknað virðisøking á landi). Samstundis er væntandi at útflutningur av sild fer at minka við einum 250 mió. kr. vegna minkandi kvotu. Til seinast er kvotan av svartkjafti vaksin. Hetta fer at geva ein vøkstur, íroknað virðisøking, uppá tilsamans kanska 250 mió. kr. Alt í alt verður væntaður ein útflutningsvøkstur frá uppsjóvarvinnuni uppá 400 mió. kr.

1.3 Botnfiskur og onnur fiskasløg

Føroyska botnfiskaveiðan og veiða eftir øðrum fiskasløgum fevnir um veiðuna á heimaleiðum, undir Íslandi og Grønlandi, á Flemmish Cap, í Irmingarhavinum, við Svalbard og í Barentshavinum.

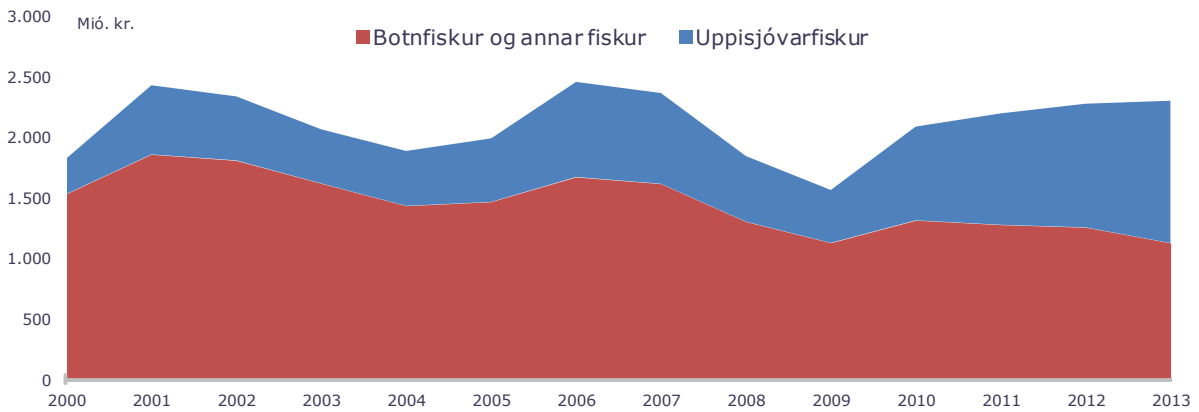
Fyri 2014 eru ikki tær stóru broytingarnar í botnfiskiveiðuni at hóma³. Útflutningur av toski hevur verið nøkulunda tann sami higartil í ár sum undanfarin ár. Sama er at siga um hýsuútflutningin; ein bati er tó at hóma í 2014. Upsaútflutningur er minkaður nógv seinastu árin, og eitt vet eisini í 2014. Fiskiskapurin eftir longu, brosmu og svartkalva undir Føroyum er nakað batnaður í 2014 í mun til 2013. Kvotan í Barentshavinum er vaksin eitt vet frá 2013 til 2014. Hini sjóðini, har føroysk skip fiska, standa nærur í stað, tá tað snýr seg um kvotur.

Samanumtikið meta vit at eingin vøkstur fer at vera í útflutninginum av botnfiski og øðrum fiskasløgum í 2014 í mun til 2013.

Mynd I 13 niðanfyrir vísir samlaða árliga landingarvirði síðan 2000 av ávikavist uppsjóvarfiski og botnfiski saman við øðrum fiskasløgum. Vit síggja at árliga landingarvirðið tilsamans hevur ligið millum 1800 mió. kr. og 2400 mió. kr., burtursæð frá árinum 2009. Orsøkin til lága talið í 2009 var trot av kvotum av uppsjóvarfiski, samstundis sum botnfiskaveiðan og onnur veiða var lág.

³ Keldur til hetta brotið er Hagstovan, Vørn og samrøður við fólk innan fiskivinnuna.

Landingarvirði av uppsjóvar fiski, botnfiski og øðrum fiskasløgum, 2000 til 2014 Mynd I 13

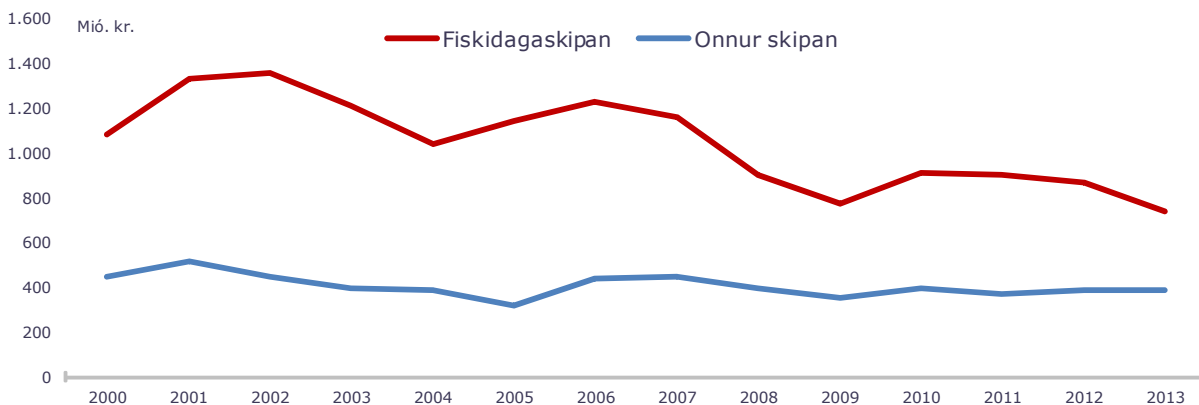
Kelda: Vørn

Mynd I 14 vísir árliga landingarvirði av botnfiski og øðrum fiskasløgum undir ávíkavist fiskidagaskipan og aðrari skipan. Skipini undir fiskidagaskipan veiða í høvudsheitum undir Føroyum (bólkur 2-6). Hinivegin veiða skipini undir øðrum skipanum á øðrum fiskileiðum enn undir Føroyum. Her er ma. talan um rækjuskip og flakatrolarar.

Myndin vísir sum heild eina stóra minking av landingarvirðinum frá skipum undir fiskidagaskipan, meðan landingarvirðið frá skipum undir øðrum skipanum hevur verið støðugt.

Tey feroysku skipini, sum eru undir kvotuskipan, tykjast at klára seg betri sambært virkisroknaskapnum⁴. Tað øvugta sýnist at galda fyri skip undir fiskidagaskipan. Spurt kann tí vera um fiskidagaskipanin hevur bygnaðarfeilir. Nógv bendir á, at ein kvotuskipan eggjar til kostnaðarminimering, meðan ein fiskidagaskipan eggjar til maksimering av umsetningi (veiðu í tonsnum). Hendan maksimering av umsetningi (veiðu í tonsnum undir fiskidagaskipan) kann eggja til ovurveiðu og minni atlit til kostnað og lønsemi. Skip undir fiskidagaskipan hava tískil ikki somu umstøður, tá tað snýr seg um at ganga krøvunum á mæti um produktivitets-vøkstur.

Landingarvirði av botnfiski og øðrum fiskasløgum undir ymiskum skipanum, 00-14 Mynd I 14

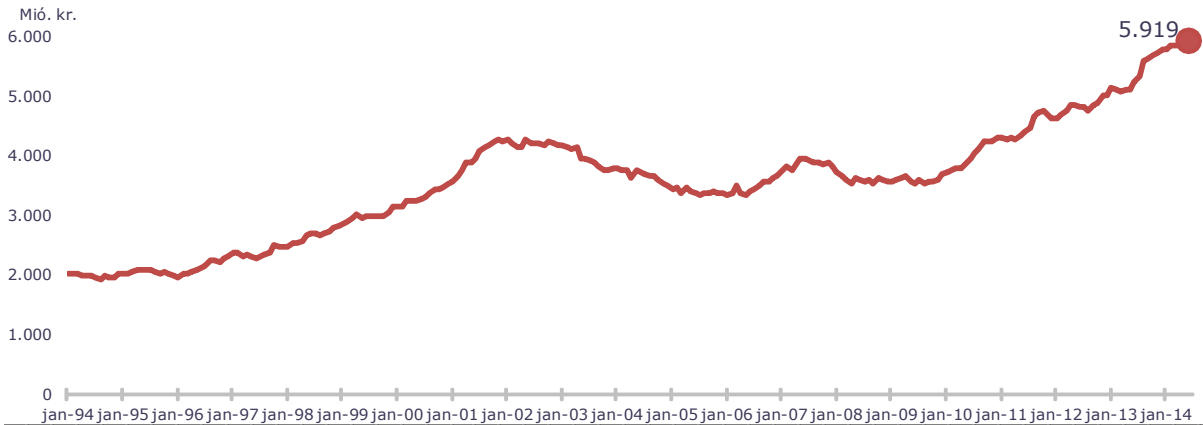

Kelda: Vørn

1.4 Samlaði fiskavøruútflutningurin

Mynd I 15 niðanfyri avmyndar samlaða útflutningsvirði av fiskavørum frá januar 1994 til juni 2014.

⁴ Sí kapitul 3

Kelda: Hagstovan

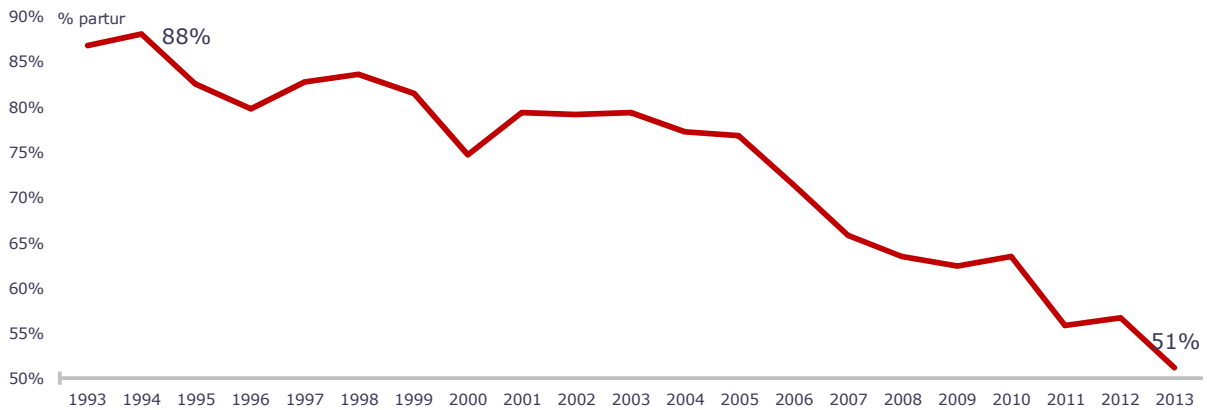
Væksturinn seinastu árinu hefur verið stórur. Roknast kann ekki við, at útflutningurinn heldur fram við at vaksa við somu ferð sum undanfarin ár.

Söguliga hefur útflutningurinn stagnerað nokkur ár aftaná áramál við stórum vökstri ('plateau-ing'). Væksturinn árinu 1994 til 2002 var grundaður á at toskurinn kom aftur. Væksturinn 2010 og fram til í dag er grundað á nýtt makrel tilfeingi og á alivinnuna. Fiskaværuútflutningurinn fer væntandi at vaksa 10% í 2014 í mun til 2013. Fyri 2015 er væntast minni vøkstur ella stígur í útflutningsvirðinum.

Russlands boykottið av Noregi og EU, men ekki av Íslandi, Føroyum og Grønlandi, stiðjar uppundir ein vøkstur í útflutningsvirðinum í 2014 og 2015. Hetta er tó treytað av at heimsmarknaðarprísurinn fyri uppsjóvarfisk og laks ekki fellur munandi. Roknað er ekki við síðstnevnda møguleika í metingini omanfyri.

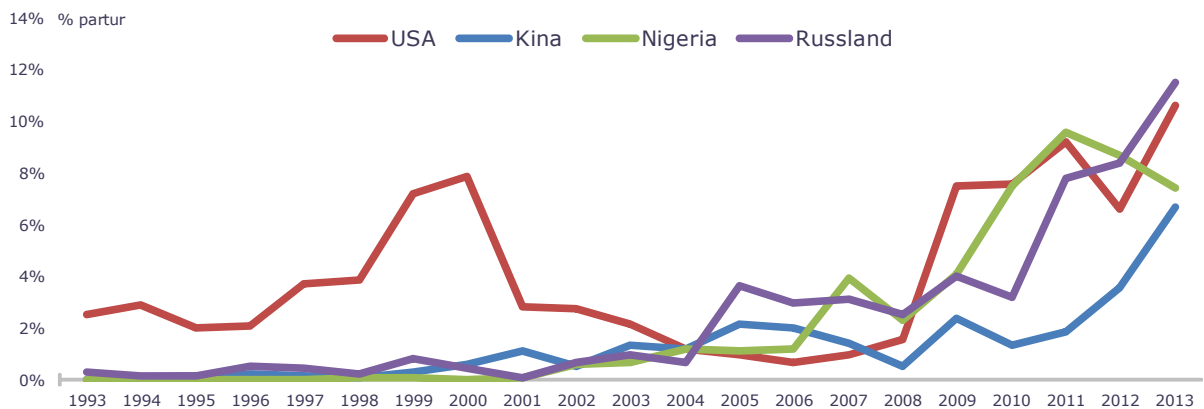
1.5 Marknaðaratgongdir

Stórar broytingar eru seinastu árinu hendar á marknaðunum fyri okkara útflutning. EU er okkara høvuðsmarknaður, meðan nýíkomnir marknaðir eru t.d. Kina, USA, Nigeria og Russland. Mynd I 16 vísir marknaðarpartin hjá ES av okkara fiskaværuútflutningi. Vit síggja á myndini at týdningurinn av ES-marknaðinum hefur verið minkandi seinastu 20 árinu. Marknaðarparturinn hjá ES var nærum 90% fyri 20 árum síðan, men var í 2013 bert 51%. Hendan gongdin kann stava frá minkandi útflutninginum av botnfiski. Á myndini sæst at hendan gongdin ekki bara stavar frá ES handilsforðingunum síðan august 2013; marknaðarparturinn hjá ES hefur verið fallandi í nógv ár.

Fiskavøruútflutningur til ES í % av samlaðum fiskaútflutningi, 93-13**Mynd I 16**

Kelda: Høgstovan

Mynd I 17 vísir gongdina í marknaðarpartunum hjá Føroyum á øðrum marknaðum enn ES marknaðinum (teir 4 næst størstu í 2013). Marknaðarparturin hjá Ruslandi er 11% í 2013, og marknaðarparturin hjá USA er eisini 11%. Marknaðarpartarnir hjá Kína og Nigeria eru báðir umleið 7% av okkara fiskavøruútflutningsvirði. Rusland og Nigeria eru okkara størstu marknaðir fyri uppsjógvvar fisk, meðan Kína og USA eru stórir marknaðir fyri okkara laksáútflutning. Stórar broytingar eru hendar síðan 2010, tá vit hava fingið økt um okkara útflutning av bæði laks og uppsjóvarfiski.

Fiskavøruútflutningur til onnur lond í % av samlaðum fiskaútflutningi, 93-13**Mynd I 17**

Kelda: Høgstovan

1.6 Annar útflutningur, herundir av tænastrum

Seinastu árin hevur verið stórir vøkstur verið í útflutningi Føroya av tænastrum. Tænastru útflutningurin fevnir í høvuðsheitum um flutnings- og supply-tænastru, byggi-tænastru, ferðing og ferðavinnu, og leasing. Ein ávís óvissa er um tøl; trupulleikarnir við innsavning av hagtølum um hesi viðurskipti eru sera stórir.

Mynd I 18 niðanfyrir vísir, at inntøkurnar frá tænastruútflutningi eru trífaldaðar síðan 2001. Við grundstøði í søguligu gongdini, og serliga við støði í gongdini innan ferðavinnuna seinastu árin, rokna vit við 10% vøstri í 2013 og í 2014. Sjálvsagt er stór óvissa um hesa meting.

Tænastuútlutningur Føroya, 2001-2012**Mynd I 18**

Kelda: Høgstovan

Annar útlutningur er serliga skip og aðrar vørur enn fiskur. Tølini fyri henda útlutning eru smá, tó at nøkur ár er skipaútlutningur stórir. Í 2013 var hesin útlutningur 300 mió. kr., meðan hann í 2011 var 800 mió. kr. Eingin serlig meting er gjørd av hesum tølum.

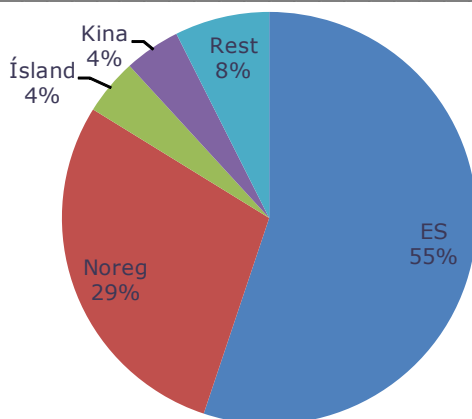
2 Innflutningurin

2.1 Býtið av innflutninginum uppá lond

Mynd I 19 niðanfyrir vísir býtið av virðinum av vøru-innflutninginum á størsta innflytaralondini hjá Føroyum (upprunalond⁵ fyrir innflutningin) fyrir árið 2013.

Størstu innflutningslondini hjá Føroyum í 2013

Mynd I 19

Kelda: Høgstovan

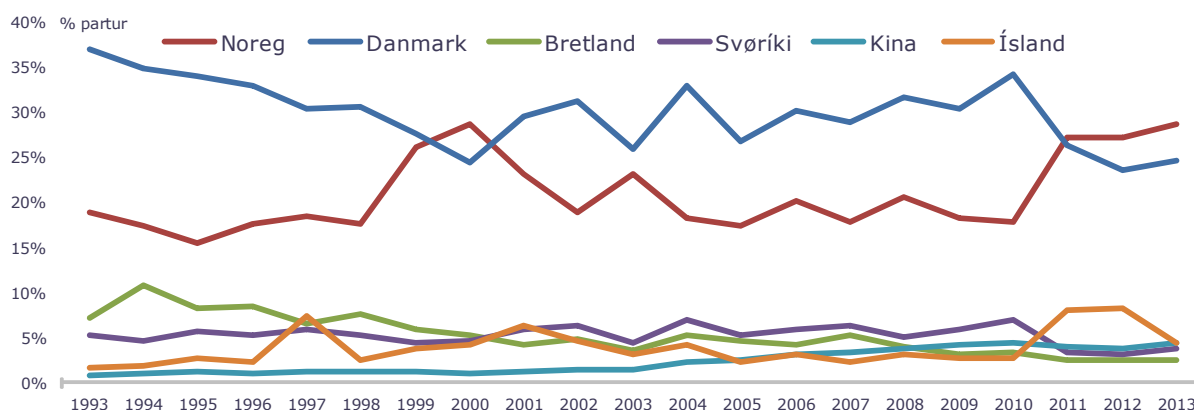
Vit síggja at mest verður innflutt frá ES-londum (55%), og næstmest frá Noregi (29%, ma. olja). Restin er smærri innflutningslond hjá Føroyum. Innflutningurin úr Kina og Íslandi er tilsamans 8%, við 4% til hvørt av hesum tveimum londum.

Mynd I 20 niðanfyrir vísir gongdina síðan 1988 í nøkrum útvaldum størri innflutningslondunum hjá Føroyum (her eru ES-lond sett hvør sær).

Vit síggja at Danmark so at siga øll árin hevur verið tað størsta innflutningslandið. Tó er innflutningurin úr Danmark nú lutfalsliga fallin, og er tað lægsta hann hevur verið síðan 1993 (knøpp 25%). Noregi er vaksið í týdningi og er nú tað størsta innflutningslandið (knøpp 30%). Ein partur av hesum innflutningi stavar frá oljuinnflutningi. Triðstørsta innflutningslandið er Týskland við 10 prosentum av innflutningsvirðinum. Svøríki og Bretland sýnast at minka í týdningi sum innflutningslond. Stórir vøkstur hevur verið fyrir Kina og eisini Ísland, serliga í 2011 og 2012.

Innflutningur úr ávísu londum í % av samlaðum innflutningi, 93-13

Mynd I 20

Kelda: Høgstovan

⁵ Upprunaland er í høvuðsheitum tað sama sum framleiðsluland.

2.2 Gongdin í innflutninginum av vørum

Innflutningstølini benda á óbroytt innflutningsvirði seinastu 12 mánaðirnar í mun til seinastu 12 mánaðirnar frammanundan (skip ikki íroknað).

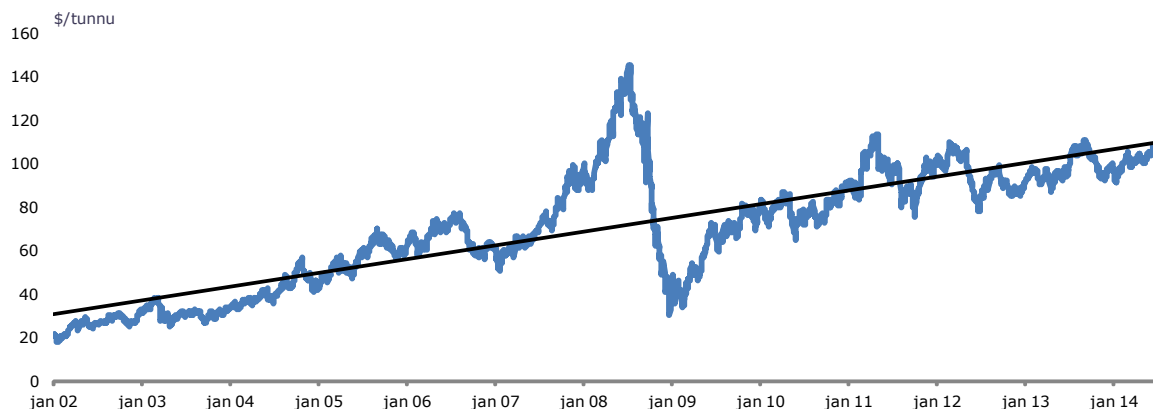
Talva I3 gevur eitt yvirlit yvir gongdina í innflutninginum av tilskilaðum vørubólkum. Talvan vísir at gongdin í innflutningum av ymsum vørubólkum hevur verið sera ymisk. Vit síggja at vøruinnflutningurin uttan skip og flogfør er vaksin við 0,1% og at vøruútflutningurin íalt (við skipum og flogførum) er minkaður við 8,2%. Innflutningurin til beinleiðis nýtslu er vaksin við 1,9%. Stórir vøkstur er í innflutninginum av bilum til vinnu og privata nýtslu (10,8%). Samanfatandi kann hetta sigast at geva ábendingar um ein lítlan vøkstur í privatari nýtsluni.

Innflutt tilfar til byggivirksemi er eisini vaksin munandi (19%), og gevur hetta ábending um ein vøkstur í íløguvirkseminum. Hinvegin er innflutningurin av brennievni fallið við 10% og tilfari til hav og landsbúnað fallin 2,5%. Orsøkin til minking av brennievni er ikki príslækking (sí mynd I 21 av gongdini í oljuprísinum), heldur møgulig tilvild; tilvildin kann avgera nær eitt skip úr Noregi fyllir tangarnar í Føroyum. Orsøkin til minkandi innflutning av tilfari til hav- og landsbúnað kann vera hækkandi svartkjafaktavotur, sum ger tað óneyðugt at innflyta eins nógv fóðurtifar. Maskinur og útgerð er vaksið nógv og stavar hetta ma. frá íløgum í vindmyllur og fiskavirkir.

Talva I3 Samanlegging av innflutningsvirðinum eitt ár aftur í tíðina fyri høvuðsbólkarnar í innflutninginum, støddarlutføllini fyri høvuðsbólkarnar, og prosentvísi vøksturin í innflutningsvirðinum, roknað sum 12 mánaða samanlegging (sí tekstkassa 1).

	Samlegging eitt ár aftur í tíðina frá jun-14	Støddar lutfall	Árligur vøkstur grundað á 12 mánaða samanlegging
Til hav- og landsbúnað	371	6,5%	-2,5%
Til byggivirki	455	7,9%	19,0%
Til aðra framleiðslu	1.284	22,4%	-5,9%
Brennievni ot.	1.211	21,1%	-9,9%
Maskinur oo. útgerð	564	9,8%	35,8%
Bilar oo. flutningsfær	283	4,9%	10,8%
Til beinleiðis nýtslu	1.241	21,6%	1,9%
Skip, flogfør ot.	208	3,6%	-71,2%
Rávøra til fiskavirking	124	2,2%	-26,0%
Vøruinnflutningur íalt	5.740	100%	-8,2%
Vøruinnflutningur ex. skip oa.	5.531	96,4%	0,1%

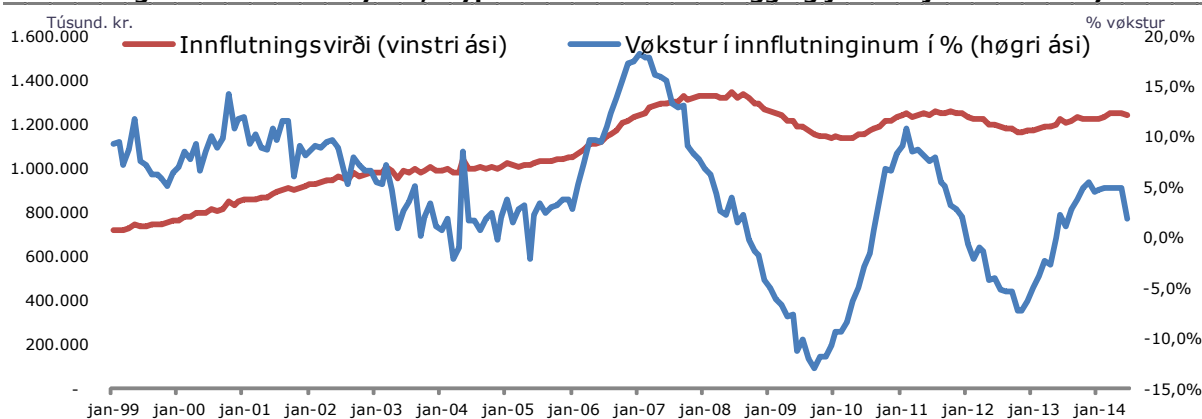
Mynd I 21 niðanfyrir vísir gongdina í oljuprísinum (Brent spot) í \$/tunnu. Trendurin fyri oljuprísinum hevur týðuliga gingið upp eftir seinnu árinum (frásæð 2008):

Kelda: Thomson Reuters

Mynd I 22 niðanfyri vísir gongdina og prosent broytingina í innflutninginum til beinleiðis nýtslu, grundað á 12-mánaða samanlegging. Prosentvísa broytingin í innflutninginum til beinleiðis nýtslu vísir stór sveiggj í dýpd og hædd seinastu árinu, meðan gongdin áðrenn 2005 var heilt øðrvísi við grunnnum og lágum sveiggjum.

Innflutningur til beinleiðis nýtslu, leypani 12-mð samanlegging jan-99-jun-14 Mynd I 22

Kelda: Hagstovan

Gongdin í innflutninginum til beinleiðis nýtslu gevur eina ábending um gongdina í samlaðu privatu húsarhaldsnýtsluni. Onnur viðurskipti, ið ávirka privatu nýtsluna, eru tænastr, býli og flutningar oa.

Aftaná fíggjarkreppuna hava stór sveiggj verið í innflutninginum til beinleiðis nýtslu, tá mánaðarlíga prosentvísa broytingin verður roknað eftir 12 mánaðar samanlegging. Í 2012 var stórt fall í innflutninginum til beinleiðis nýtslu, men er hetta nú vent til ein vøkstur, sí myndina omanfyri. Óvist er um hendan framgongdina, sum byrjaði síðst í 2013, verður støðug. Vøksturin í innflutningi av bilum og øðrum flutningsfærum er eisini stórir fyri tíðina. Hetta kundi givið ábending um vaksandi privata nýtslu.

2.3 Gongdin í innflutninginum av tænastrum

Tænastruinnflutningurin umfatar ma. ferðing, flutning og frítíðarhald uttanlands, byggitænastr, ráðgeving, KT-tænastr, og roknskapartænastr. Sjúkrahústænastr eru eisini partur av tænastruinnflutninginum. Ein ávís óvissa er um tølina; trupulleikarnir við innsavning av hagtølum um nógvar av hesum tænastrum eru sera stórir.

Niðanfyri standandi mynd I 23 lýsur gongdina í tænastruinnflutninginum seinastu árinu. Vit síggja, at tað er hend nær um ein trífalding síðan 2001 av hesum innflutningi. Innflutningin av tænastrum

er meira enn dupult so stórir sum útflutningurin av tænastrum. Vit hava mett, at hesin innflutningur fer at vaksa við 10% í 2013 og í 2014.

Tænastruinnflutningur Føroya, 2001-2012

Mynd I 23

Kelda: Hægstovan

3 Gongdin innan vinnugeirar

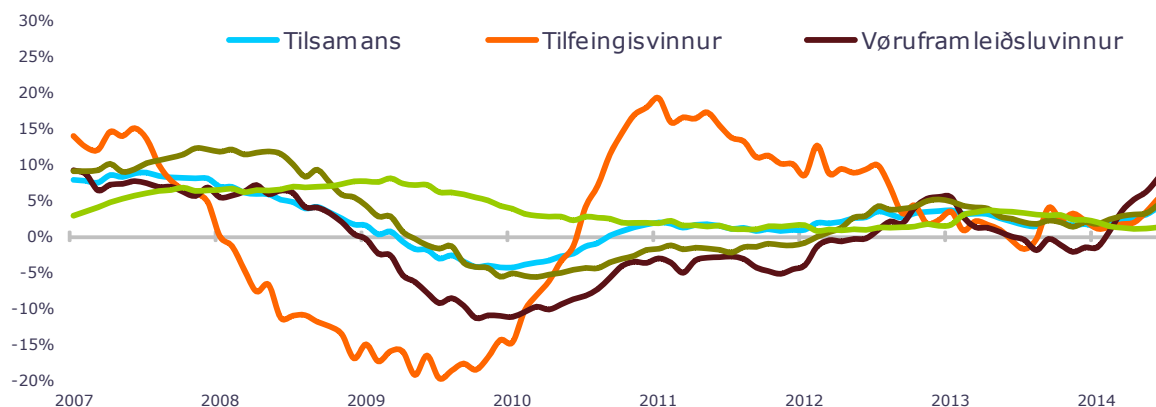
3.1 Gongdin viðvíkjandi lønargjaldingum og løntakaratali

Lønarghagðølini frá Elektron (samtíðarskattaskipanin) eru millum tey bestu hagðølini vit hava til tess at lýsa gongdina í búskapinum sum heild og gongdina innan ymsu vinnugreinarnar. Skattatølini eru tilsvarandi hesum, og vísa broytingar í gongdini rættiliga skjótt.

Gongdin í lønartølunum frá Elektron samsvara tó ikki neyðturviliga við gongdini í BTÚ sum inntøku⁶ (bruttofaktorinntøka stýtt BFI). Orsøkin er, at BFI eisini fevnir um samsýning av kapitalinum (restinntøkan), sum eisini kann broytast í lutfalli frá ár til ár. Ein partur av lønarghagðølunum eru eisini hagðølini yvir talið av løntakarum.

Mynd I 24 niðanfyri vísir prosent broytingina í lønargjaldingum seinastu árin. Myndin vísir at lønirnar hjá tí almenna hava verið tær mest støðugu, meðan stór sveiggj hava verið í tilfeingisvinnunum. Aftaná stagnatióin síðan 2011 kann í øllum vinnum (uttan tí almenna) hómast vaksandi vøkstur í 2014. Í juni 2014 var ár-til-ár leypandi vøxsturin í øllum lønargjaldingunum 4%. Størst vøkstur sæst í vøruframleiðsluvinnunum, ið ma. eisini fevna um byggivirksemi og skipasmíð. Lágur vøkstur er í almennu lønargjaldingunum.

Lønargjaldingar, á/á broyting í % bygt á leypandi 12 mðr sum, jan-07 til jun-14 Mynd I 24

Kelda: Hagstova Føroya

Mynd I 25 niðanfyri vísir løntakaratalið samanheldið við talið av fulltíðar arbeiðsleysum. Við endan av 2010 fall løntakaratalið samstundis sum arbeiðsloysið vaks í sambandi við at Fiskavirking fór av knóranum.

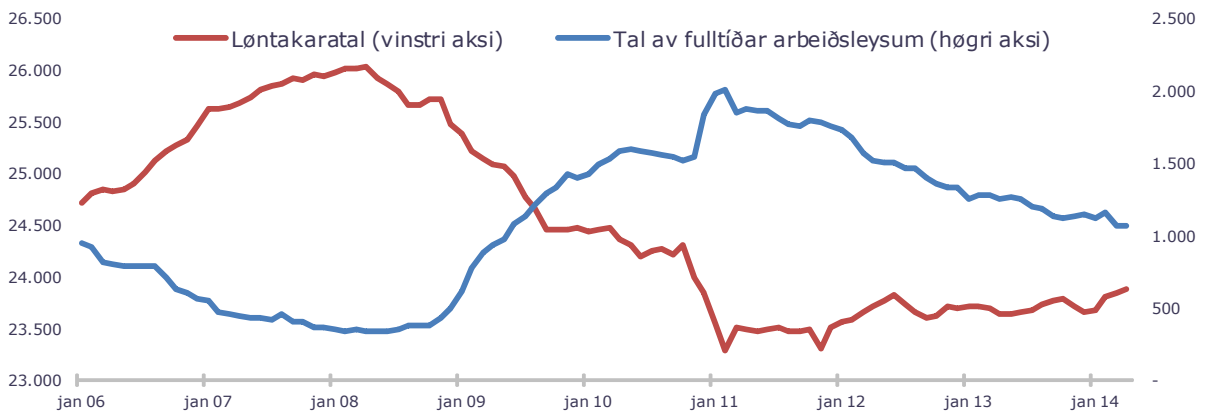
Síðan 2011 sæst ein spakuligur vøkstur í løntakaratalinum. Í tølum er tó ikki talan um stóran vøkstur. Í apríl 2011 var árstíðarjavnaða løntakaratalið 23501, og í apríl 2014 var talið 23879. Hetta svarar til ein vøkstur uppá 378 fólk.

Talið av fulltíðararbeiðsleysum er samsvarandi støðugt minkað síðan apríl 2011. Í apríl 2011 var talið 1878 fólk, og í apríl 2014 var talið 1072. Hetta svarar til eitt fall uppá 806 fólk ella 43%.

Fullkomið samsvar er sostatt ikki ímillum minkandi talið av fulltíðararbeiðsleysum og vaksandi talið av løntakarum. Ein orsøk til hetta kann vera, at fólk í Føroyum meira lættliga finna arbeiði uttanlands, samstundis sum tey varðveita sín bústað í Føroyum. Í hesum førum telja tey ikki við sum løntakarar í Føroyum.

⁶ Búskaparráðsfrágreiðing heystið 2013 síðu 25.

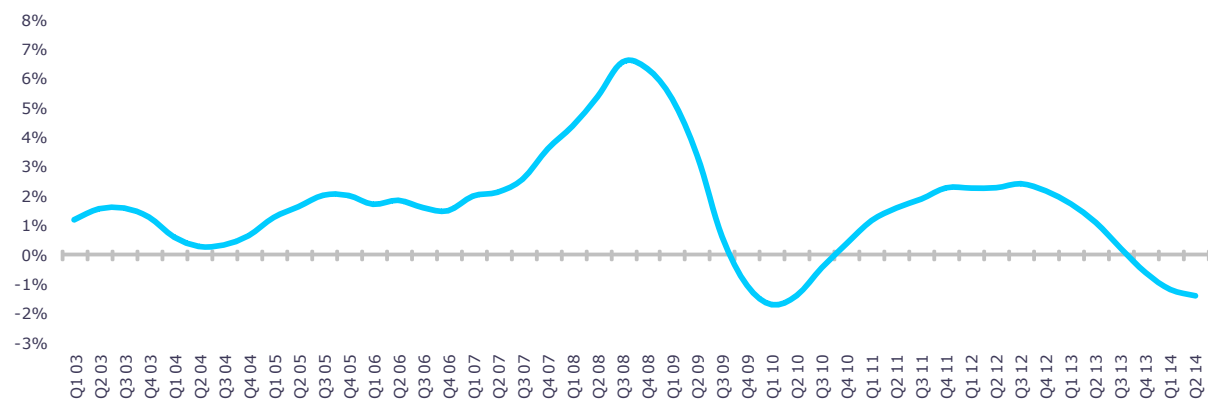
Tal av løntakarum og fulltíðar arbeiðsleysum, árstíðarjavnað, jan-06 - apr-14 **Mynd I 25**

Kelda: Hagstovan

Mynd I 26 niðanfyri vísir prosentvísa vøksturin í brúkaraprístalinum frá 2003 til í dag. Vit síggja, at undir hákonjunkurinum áðrenn figgjarkreppuna vaks brúkaraprístalið rættiliga nógv, fyri síðan í figgjarkreppuni at fella rættiliga nógv. Í spakuligu uppgongdini eftir figgjarkreppuna er prísavøksturur vorðin positivur, men seinastu trýggjar ársfjórðingar er hann blivin negativur aftur. Søguliga hevur stórt samband verið millum oljuprísir og prísavøkstur, men hetta samband er ikki eyðsýnt seinastu árin. Rentan í Føroyum er fallin seinastu tíðina og er hetta fremsta orsökkin til fallið í brúkaraprísinum. Fara hinvegin rentan og oljuprísir upp, kann væntast stórri vøkstur í brúkaraprísinum⁷.

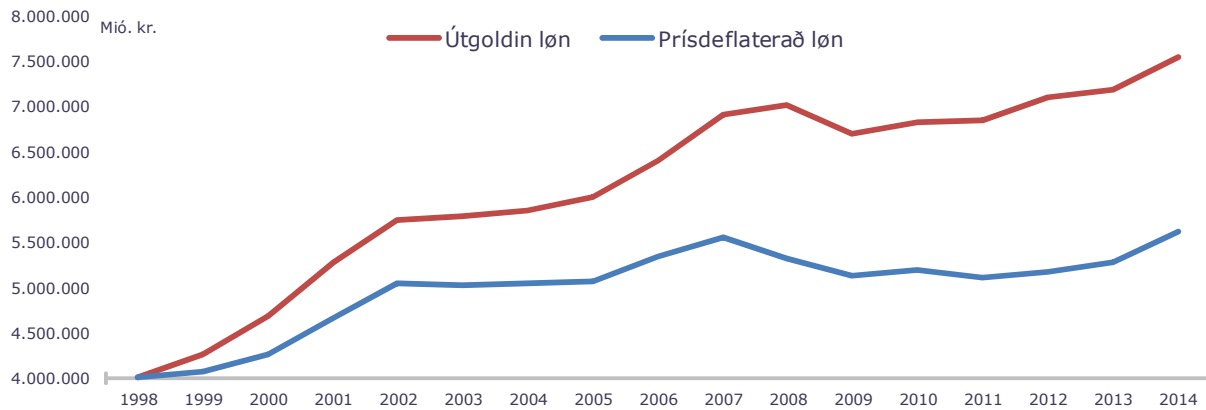
Prísavøkstur, árlig miðal broyting í prístalinum, Q1 2003- Q2 2014 **Mynd I 26**

Kelda: Hagstova Føroya

Mynd I 27 niðanfyri vísir útgoldna árliga løn frá 1998 til 2014 (upproknað er fyri alt 2014). Myndin vísir eisini eina prísdeflatering við brúkaraprístalinum av hesi útgoldnu løn. Myndin vísir, at aftaná eina stagnatióin í prísdeflateraðum lønarsummi síðan figgjarkreppuna í 2007, er ein vøkstur byrjaður aftur í seinastuni. Hetta merkir at keypiorkan av øllum útgoldnum lønum í 2014 væntandi fer eitt sindur upp um keypiorkuna av útgoldnum lønum í 2007, sí myndina.

⁷ Søguliga hevur tað eisini verið samband millum pengamogd og prísavøkstur, og spurningurin er um hetta samband framvegis er til staðar. Fram til figgjarkreppuna 2007 vaks pengamogdin rættiliga nógv, men ikki brúkaraprísir so nógv sum partabrævaupprísir og fastognarprísir. Tá bløðran brast eftir figgjarkreppuna fullu hesir síðstnevndu prísirnir. Eftir figgjarkreppuna hevur verið ein ovurstórir vøkstur í peningamogdini við ma. at tjóðbankar hava keypt statslánsbrøv. Hetta hevur givið met lága rentu. Roknast kann við, at vøksturur í peningamogdini liggur aftanfyri ovurstóra vøksturur í partabrævaupprísinum seinastu árin og at ein partabrævaupprísbløðra móguliga er við at vera bygd upp. Stóra peningamogdin við lágu rentuni heldur eisini uppi fastognarprísinum.

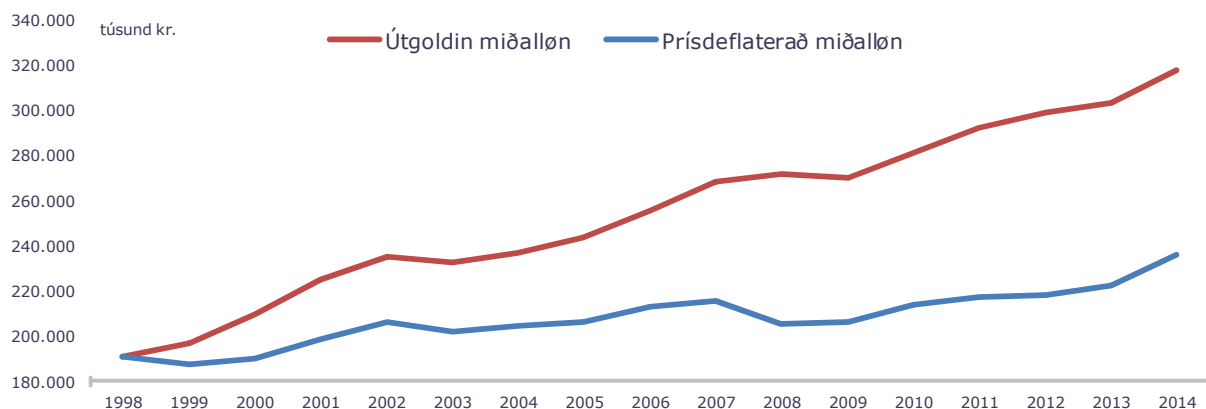
Árleg útgöldin lön og prísdeflaterað lön, 1998-2014**Mynd I 27**

Kelda: Högstovan

Mynd I 28 niðanfyri vísir gongdina í miðallön fyri allar löntakarar frá 1998 til 2014 (tvs. lönarsumm dividerað við miðal löntakatali ársins 12 mánaðir), og í prísdeflateraði miðallön 1998-2014.

Viðmerkjast skal at talan er um eina roknaða miðallön, og ikki eina miðallön fyri eitt ársverk; löntakarar eru ikki gjørdir upp eftir ársverkum.

Vit síggja at prísdeflaterað miðallönnin hevur verið smátt vaksandi ella stagnerandi fram til 2014 har vit aftur síggja ein vøxtur. Ein orsök er vøxturin í 2014 er fallið í brúkaraprístalinum.

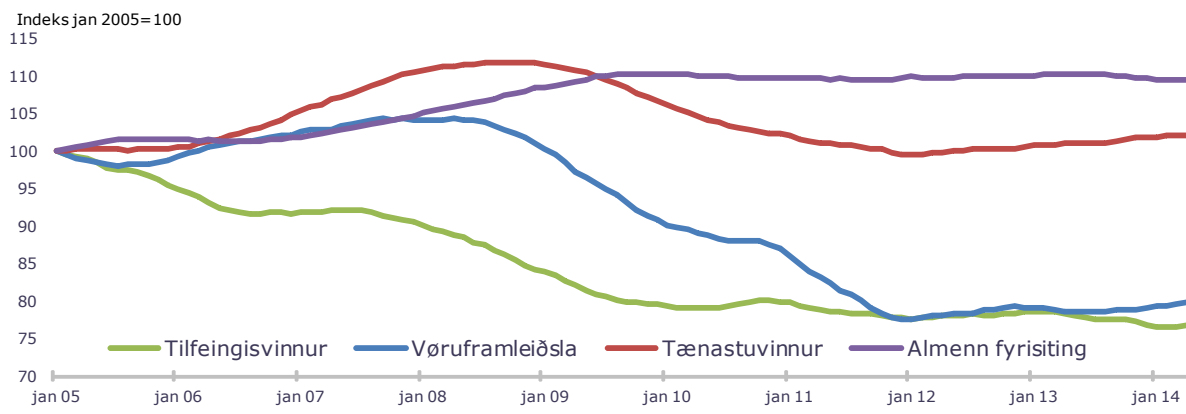
Árleg útgöldin miðallön og prísdeflaterað miðallön, 1998-2014**Mynd I 28**

Kelda: Högstovan

Mynd I 29 niðanfyri vísir 12 mánaðar leypanði miðal av löntakarum innan fyri fyra høvuðsvinnugeirar síðan 2005. Tølini í myndini verða víst sum indeks. Vit síggja at aftaná ein vøxtur fram til fíggjarkreppuna í 2008, er löntakatalið innan almenna fyrising mestsum óbroytt. Fyri aðrar vinnugeirar er hent eitt fall síðan fíggjarkreppuna í 2008 - serstakliga innan vøruframleiðslu (herundir ma. bygging, skipasmíð og fiskavirking) og tænaðstuvinnur. Fallið í löntakaratalinum innan tilfeingisvinnur hendi longu í hákonjunkturinum frammanundan fíggjarkreppuni í 2007/2008. Frá 2012 síggja vit tó ein lítlan vøxtur í löntakatalinum innan tænaðstuvinnur og í minni mun innan vøruframleiðslu.

Indeks fyri 12-mánaðar leypandi miðal av løntakarum jan-05 - apr-14

Mynd I 29

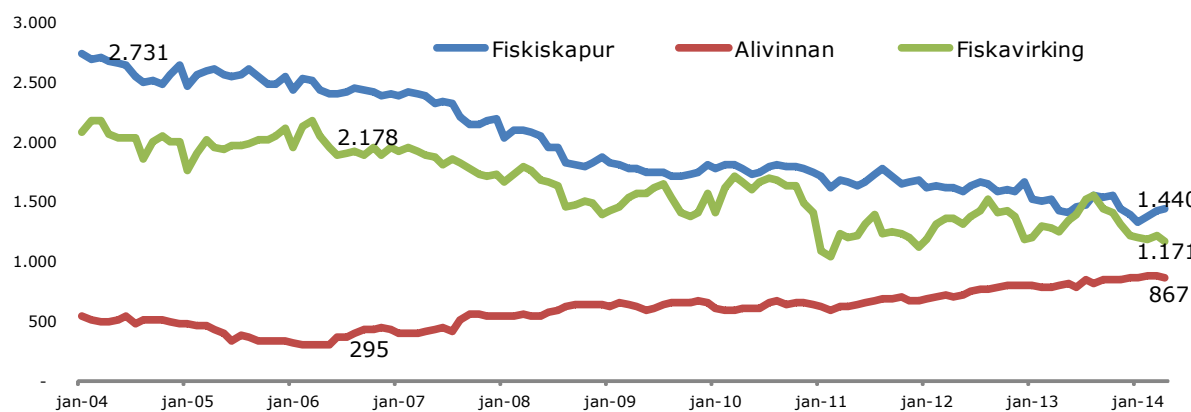

Kelda: Hagstovan

Mynd I 30 niðanfyrir gevur eina neyvari greining av gongdini í løntakaratalinum innan fiskivinnugeiran. Vit síggja at talið av løntakarum innan fiskiskap er fallið frá 2731 í januar 2004 til 1440 í apríl 2014. Løntakaratalið á ali- og kryvirkjum er trífaldað frá januar 2006 til apríl 2014. Løntakaratalið innan fiskavøruídnað er minka frá 2178 í januar 2006 til 1171 í apríl 2014.

Tal av løntakarum innan fiskivinnugeiran, jan-05 til apr-14

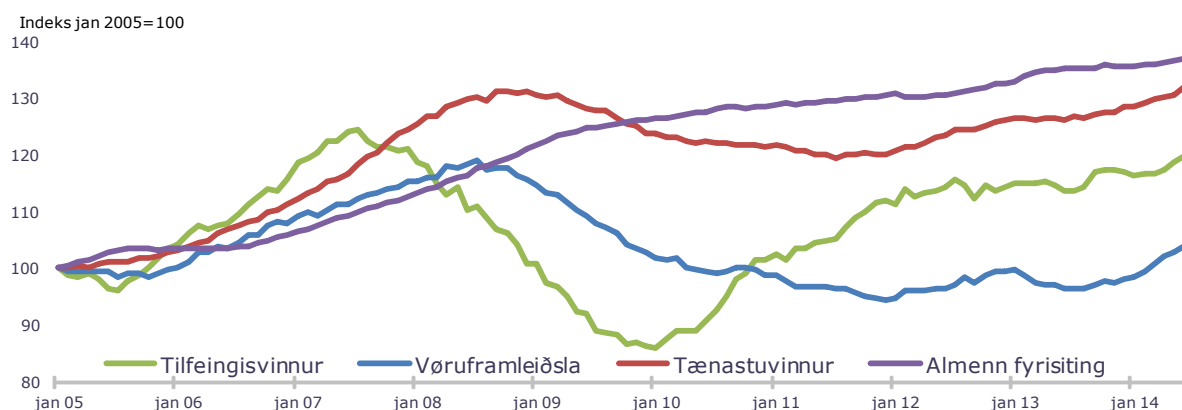
Mynd I 30

Kelda: Hagstovan

Mynd I 31 niðanfyrir vísir leypandi 12 mánaðar samanlegging av lønargjaldinum sum indeks. Myndin fevnir um somu vinnugeirar sum frammanfyri standandi mynd I 29.

Mynd 29-31 vísa at gongdin viðvíkjandi lønarsummi og løntakaratali í tilfeingisvinnum er øðrvísi enn gongdin í hinum vinnugeirunum; løntakaratalið er minkandi í tilfeingisvinnum samstundis sum lønarsummurin er vaksandi. Innan uppsjórvinnuna stavar henda gongdin sannlíkt frá dýrari framleiðslutólum, ið eru fingin til vega grundað á atgongd til munandi størri rávørunøgdir. Samstundis er botnfiskaveiðan er á einum søguligum lágmarkið, og innan aling hevur verið ein prísavøkstur seinastu árin. Fyri hinar vinnugreinarnar sæst sama mynstur sum í mynd I 29; havast skal tó í huga, at talan er um leypandi prísir.

Indeks fyri 12-mánaðar leypandi miðal av lønargjaldingum jan-05 - jun-14**Mynd I 31**

Kelda: Hagstovan

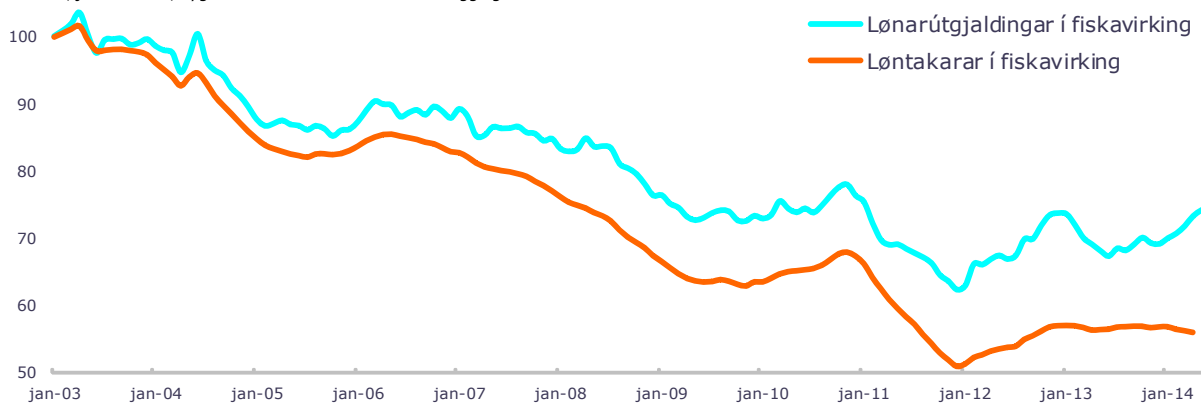
Mynd I 32 niðanfyri vísir gongdina í lønargjaldingum og í talinum av løntakarum innan fiskavirking.

Myndin vísir at niðurgongdin í lønargjaldingunum síðan 2003 er avloyst av einum vøkstri frá 2011/2012, kanska sum avleiðing av at meira uppsjóvarfiskur varð landaður í Føroyum. Eisini vísir myndin at talið av løntakarum er fallandi seinastu tíðina eftir ein ávísan vøkstur frá 2011/12. Vaksandi glopp er millum lønargjaldingar og løntakarar í indeksunum í mynd I 32.

Fiskivinnugeirin hevur týðuliga verið ígjøgnum eina umbroyting. Veiðukapasiteturin og móttøkukapasiteturin á landi fyri uppsjóvarfisk til góðskingar er vaksin stórliga seinnu árinum, og nýggju skipini og virkini er nógv minni arbeiðsorkukrevjandi enn gomlu skipini og flakavirkini, og vøksturin í BTÚ seinastu árinum er meira tillutaður kapitalinum enn arbeiðsmegini (sí talvu I5). Minkingin í talinum av løntakarum kann bert vinnast innaftur við vinnuligum vøkstri aðrastaðni innan sama vinnugeira ella innan aðrar vinnugreinar. Vandur er altíð fyri at hesin vøkstur ikki hendur í Føroyum, men í útlondum og at fólk flyta.

Indikatorar fyri fiskavirking, jan-03 til mai-14**Mynd I 32**

Indeks, jan-03=100, bygt á rullandi 12 mánaðar samanlegging

Kelda: Hagstova Føroya

3.2 Gongdin í treystitølum (konjunkturbarometrinum)

Fyri at meta um búskaparútlitini ger fígghjarmálaráðið hvørt hálvár upp 'treystitalið' (konjunkturbarometrið) fyri húsarhald og fyrítøkur. Henda uppgerðin verður gjørd við vísitølum (indeksum). Fyri vinnulívið verður vísitalið gjørt sambært úrslitunum av eini spurnarkanning til fyrítøkurnar.

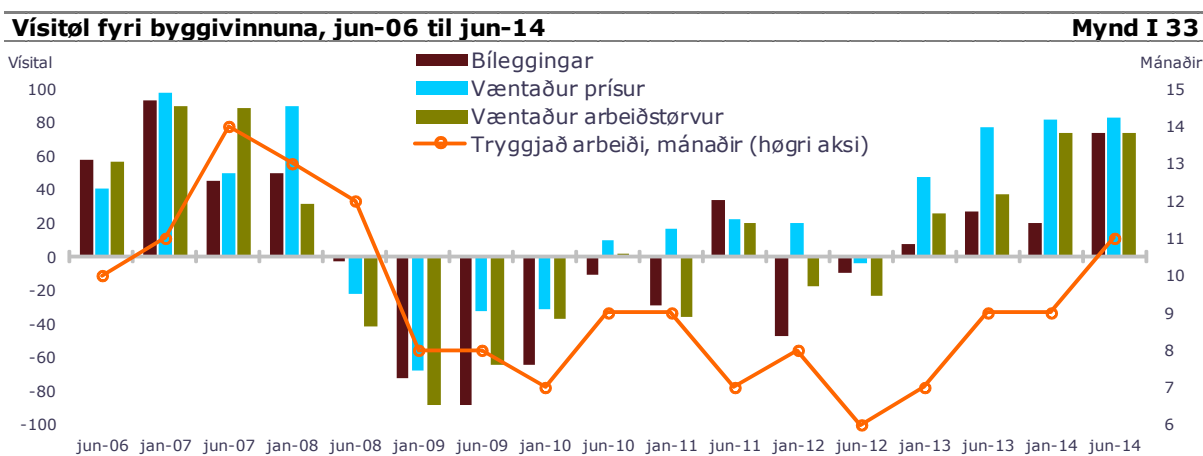
Vísitalið fyri byggivinnuna (sí mynd I 33 niðanfyri) gevur ábendingar um vaksandi tal av bíleggingum. Vinnan hevur við seinastu teljing tryggjað sær arbeiði í miðal 11 mánaðar fram.

Spurt kann verða um ov nógv byggjarbeiði verður gjørt í senn, og um privata og almenna íløguvirksemi kann minka stórliga, tá vit koma fram til endan av 2015 og fram til 2016. Byggivirksemi er eitt hitt mest sveiggjandi virksemi í búskapinum, og hevur sum vera man stóra ávirkan á aðrar partar av búskapinum.

Vanliga fylgir byggivirksemi konjunkturgongdini, men um ferdur varð ein sveiggjforðandi figgjarpolitikkur, átti tað almenna at tikið stórri atlit til tíðarval, tá tað snýr seg um ígongdseting av íløgum og bygging. Eitt er at raðfesta íløgur og byggingar sum gerast skulu. Eitt annað er at tíðarvelja ígongdseting og stódd av neyðuga virkseminum.

Mynd I 33 vísir ein stóran væntaðan vaksandi arbeiðstørv í byggivinnuni. Tá nógvur íløgur verða gjørdar í senn, er altíð ein vandi fyri trýsti á arbeiðsmarknaðin innan byggivirksemi. Slíkt trýst kann ávirka restina av búskapinum við prís- og lønarvøkstri. Umframt hetta kann trýst á arbeiðsmarknaðin innan byggivirksemi hava neiliga ávirkan á ígongdverandi byggjarbeiði, tá tað snýr seg um kostnað og góðsku.

Kelda: Fíggjarmálaráðið

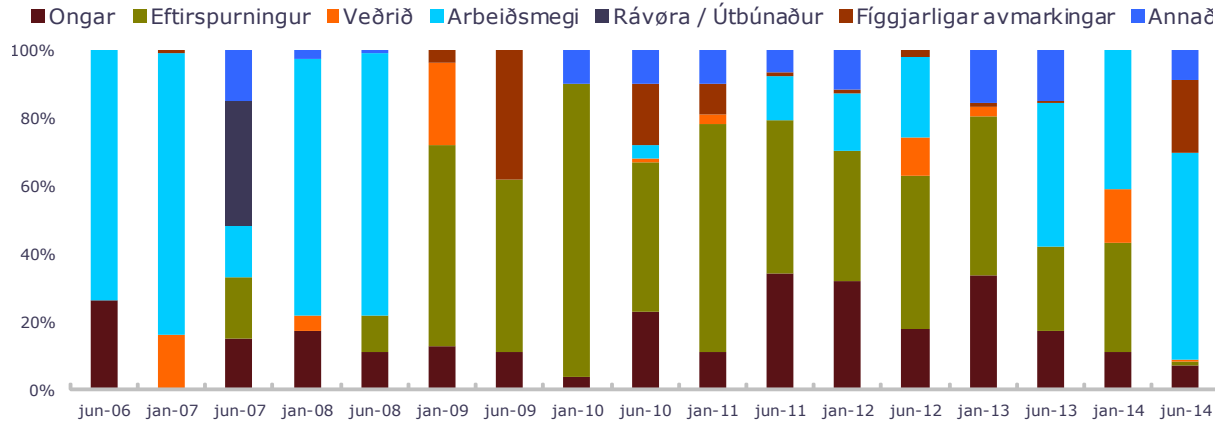
Í mynd I 34 niðanfyri eru vistar avmarkingarnar fyri framleiðsluna í byggivinnuni, sum byggiharrarnir hava nevnt sum viðkomandi.

Tørvandi eftirspurningur var ein stórus trupulleiki frá 2008 og fram til januar 2014. Hinvegin er tørvandi eftirspurningur nærvið ikki nevndur sum ein trupulleiki í juni 2014. Tørvurin á arbeiðsmegi er meira nevndur sum ein vaksandi avmarking seinasta árið. Niðurskurðurin av almennu íløgnum síðan fíggjarkreppuna merkir sjálvandi tørvandi eftirspurning, men nú er viðvent, og tørvur er á handverkarum, tí stórus partur av føroysku honverkarafjældini arbeiðir í útlondum. Hesin tørvur kann í versta føri skapa 'fløskuhálsar', sum kundi verði mótvirkaðir við einum stórri tali av læruplássum. Almennu íløgurnar í lötuni gevur tí almenna møguleikar at seta krøv um økt tal av læruplássum.

Ein nýggj avmarking er nevnd í juni 2014, sum ikki hevur verið nevnd seinastu árin. Hetta er fíggjarlig avmarking. Hendan avmarking snýr seg um, at peningastovrnarnir í stórri mun aftra seg við at geva 15 prosent veðhald av sáttmálavirðinum.

Treystitöl fyrri byggivinnu - avmarkingar í framleiðsluni, jun-06 til jun-14

Mynd I 34

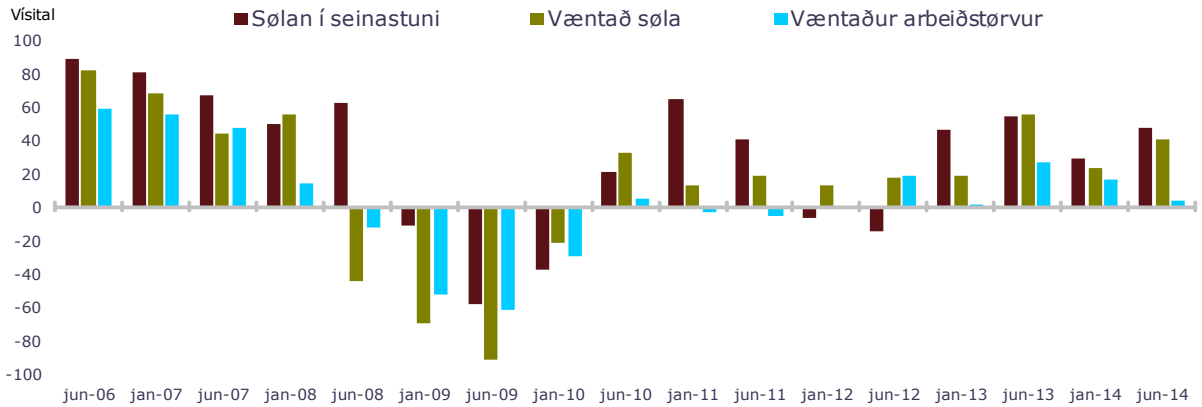

Kelda: Fíggjarmálaráðið

Myndirnar 33-35 niðanfyri vísa treystitøl fyrri aðrar vinnur. Fyri *tilfeingisvinnur og annan ídnað* er væntaði arbeiðstørvurin vaksandi í seinastuni. Hetta kann móguliga gerast ein avmarking, um arbeiðsmarknaðurin er undir trýsti. Fyri *handilsvinnuna* er eingin nevniðverðug broyting hend síðan seinastu kanning. Fyri *tænastuvinnurnar* sæst ein stórus vøkstur í eftirspurningi. Hetta kann stava frá vøkstri innan ferðavinnuna og avleiðing av økta byggivirkseminum. Fyri *tænastuvinnurnar* er nú eisini ein vaksandi arbeiðstørvur í væntu.

Vísital fyrri tilfeingisvinnur og annan ídnað, jun-06 til jun-14

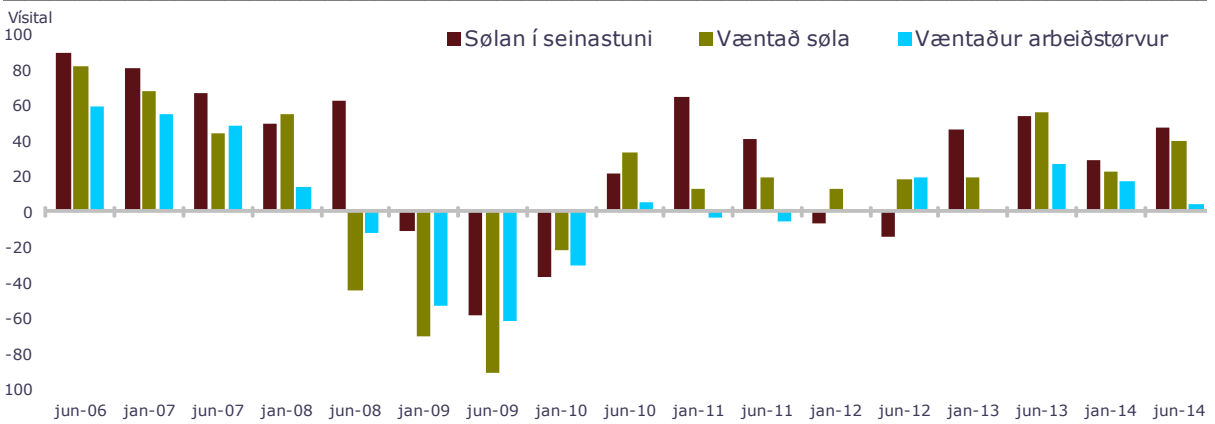
Mynd I 35

Kelda: Fíggjarmálaráðið

Vísital fyrri handilsvinnuna, jun-06 til jun-14

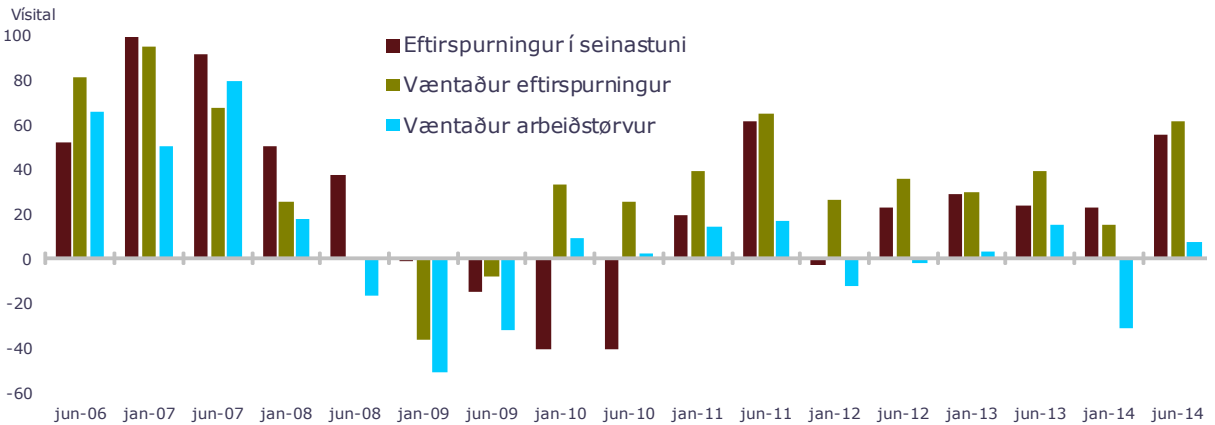
Mynd I 36

Kelda: Fíggjarmálaráðið

Vísital fyrri tænstuvinnuna, jun-06 til jun-14

Mynd I 37

Kelda: Fíggjarmálaráðið

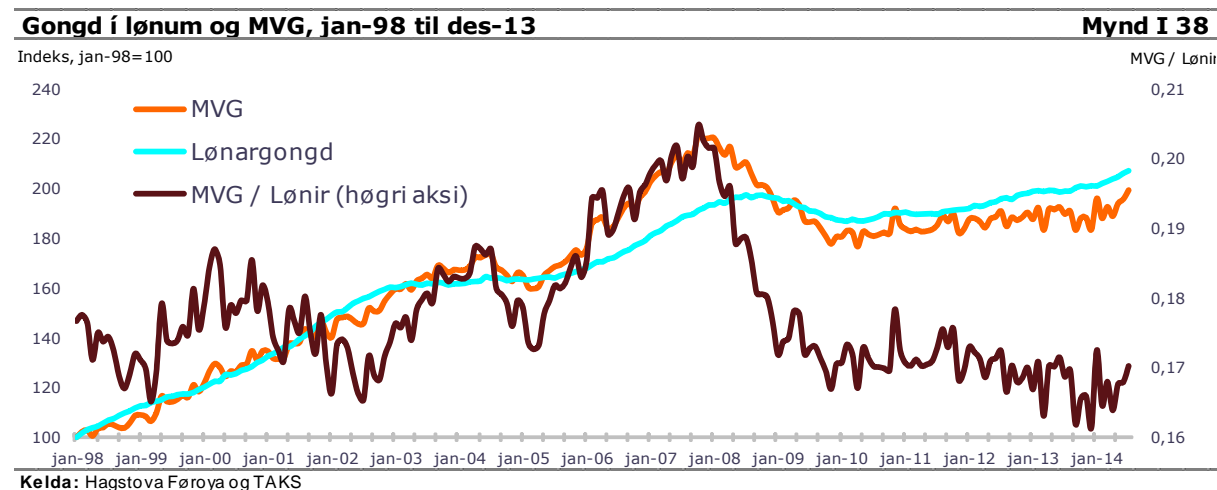
4 Húsarhaldini

4.1 Metingar viðvíkjandi privatu nýtsluni

Lønarútgjaldingarnar í seinastuni (sí mynd I 38) kundu givið grundarlag fyri einum vøkstri í privatu nýtsluni. Innflutningstølini í seinastuni geva eisini eina ábending um vaksandi privata nýtslu (sí mynd I 22).

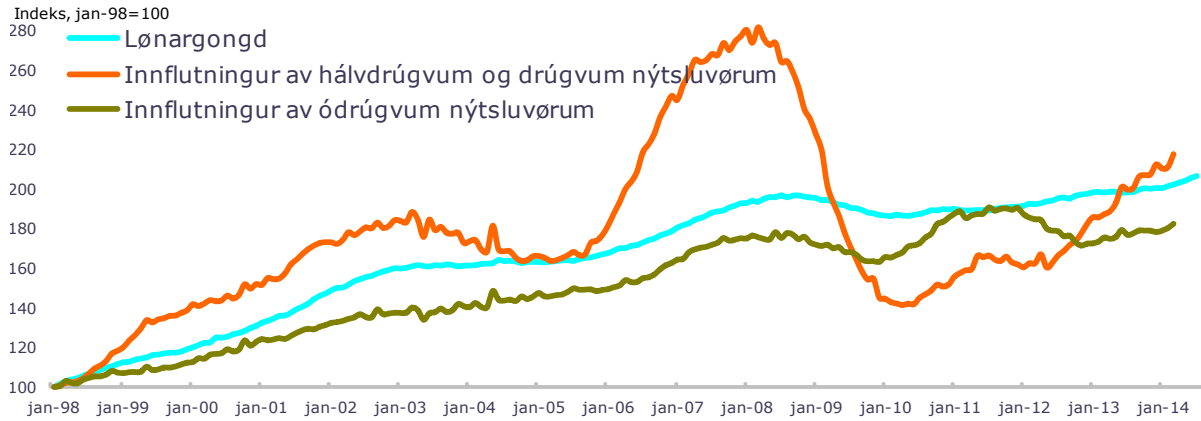
Mynd I 38 niðanfyri vísir við indeks tølum gongdina í MVG-inntøkum landskassans samanheldið við gongdina í lønartølunum (12 mánaða leypanði miðal). Síðan 2007 er lutfallið millum MVG inntøkur landskassans og lønargjaldingar minkað rættiliga nógv. Hetta gevur ábending um at húsarhaldini aftaná fíggjarkreppuna vísa stórt varsemi viðvíkjandi privatari nýtslu. Eitt ástøði er, at lutfalsliga lága froykska pensiónsuppsparingin elvir fólki til at spara upp til ellisár (herundir gjalda niður skuld) heldur enn at økja um nýtsluna⁸.

Vit síggja hesa seinastu tíðina at bæði MVG inntøkur landskassans og lønargjaldingarnar hava verið vaksandi, og at MVG inntøkur landskassans vaksa eitt sindur meira enn lønargjaldingarnar. Hetta gevur seg til sjóndar í lutfallinum millum MVG og lønir, sum kundi bent á vaksandi nýtslukvotu (hvussu nógv av lønini fer til nýtslu). Hendan gongdin er nýíkominn og komandi mánaðirnar fara at vísa, um hon heldur sær.

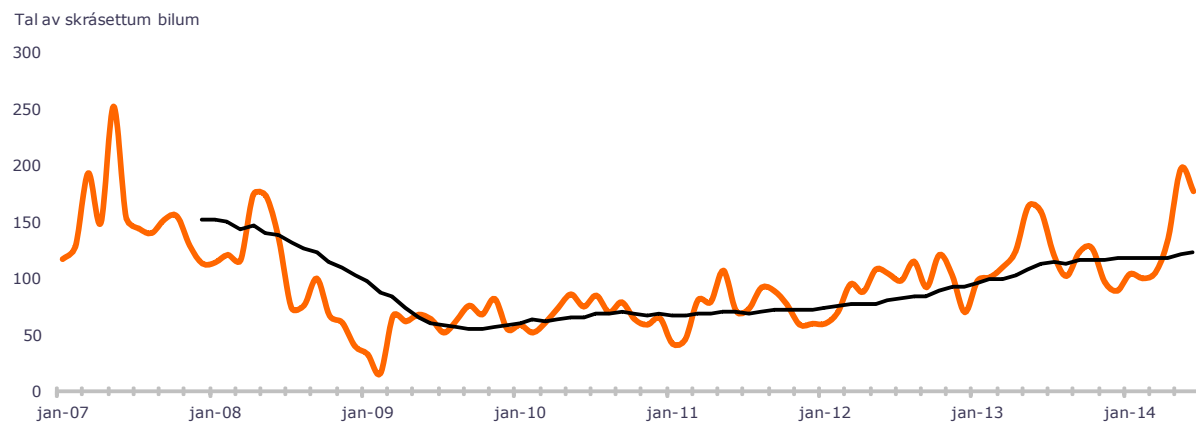
Mynd I 39 niðanfyri vísir gongdina í innflutningunum av nýtslurvørum. Myndin vísir, at innflutningurin av hálvdrúgvum og drúgvum nýtslurvørum toppaði í 2007/8 fyri síðan at falla nógv og skjótt. Frá 2010 er uppgongd at spora aftur, serliga aftaná 2012. Meðan innflutningurin av ódrúgvum nýtslurvørum og gongdin í lønargjaldingunum síðan 2010 hava víst eina javnfjara gongd, so vaks innflutningurin av drúgvum og hálvdrúgvum nýtslurvørum meira enn lønargjaldingarnar vaksu. Hetta kundi eisini verið eitt tekin um byrjandi nýtslurvøkstur.

⁸ Sí búskaparráðsfrágreiðing heystið 2013 síðu 18

Lønarinntøka og innfluttar nýtsluvørur hjá húsarhaldum, jan-98 til jul-14**Mynd I 39**

Kelda: Hagstova Føroya

Mynd I 40 niðanfyri vísir skrásetingina av nýggjum bilum í tíðarskeiðinum jan-2007 til juni-2014. Av tí at talan er um nógva smá tøl fyri einstakar mánaðar, hava vit hava eisini teknað trendin sum 12 mánaða leypanði miðal. Trendurin fyri persónbilasøluna vísir ein nøkulunda javnan vøxtur síðan miðskeiðis í 2009, men vøxturin í trendinum er avtakandi seinasta árið. Seinastu mánaðirnar er tó ein størri vøxtur at hóma, sum kann geva ábending um vaksandi privata nýtslu.

Skráseting av nýggjum persónbilum í tíðarskeiðinum, jan-07 til okt-13**Mynd I 40**

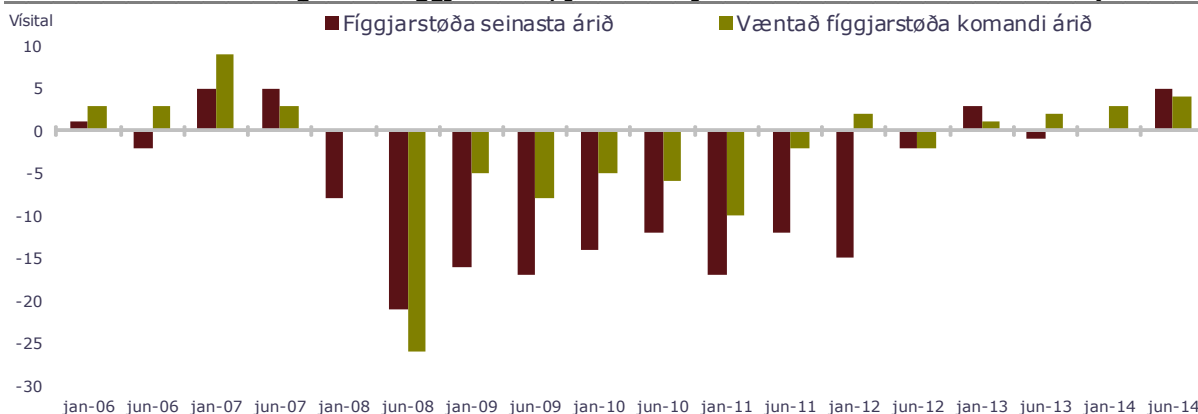
Kelda: Akstovan

4.2 Gongdin í treystitølum (konjunkturbarometrinum)

Treystitølini í mynd I 41 niðanfyri frá fígggjarmálaráðnum snúgva seg um metingar um útlit fyri føroyska búskapin komandi árið. Myndin vísir eitt vaksandi bjartskygni, sum ikki hevur verið størri síðan januar 2007. Tað sama er galdandi tá tað snýr seg um metingar um búskapin seinasta árið.

Vísital - húsarhaldini og teirra figgjarstøða, jan-06 til jun-14

Mynd I 41

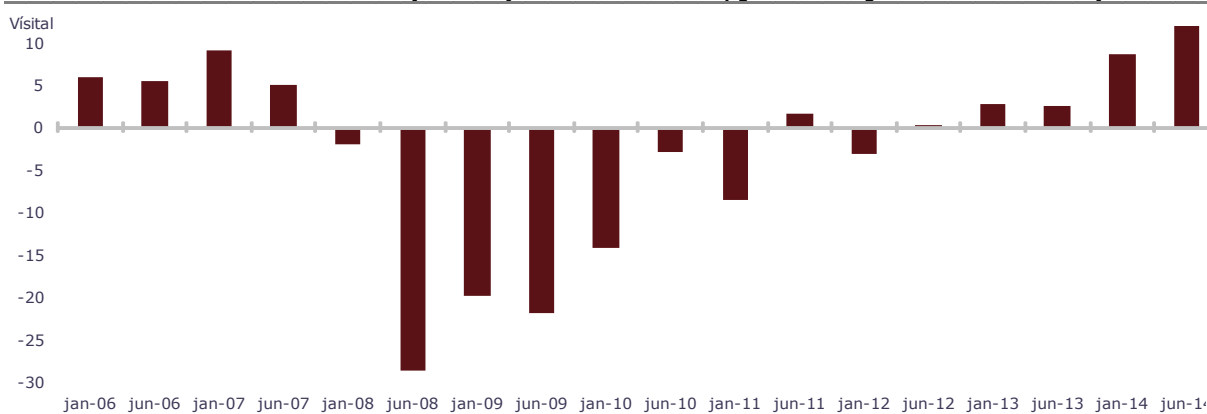

Kelda: Fíggjarmálaráðið

Mynd I 42 niðanfyri vísir treysti-vísitalið tilsamans fyri føroysku húsarhaldini. Myndin vísir tað sama, nevniliga at treystið hjá húsarhaldinum er størri enn nakrantíð fyrr síðan uppgerðin byrjaði.

Vísital - samlað brúkaravísital fyri føroysku húsarhaldini, jan-06 til jun-14

Mynd I 42

Kelda: Fíggjarmálaráðið

5 Almenni geirin

5.1 Nýtsla hins almenna

Almenni geirin í Føroyum fevnir um (a) land (tvs. heimastýri sum yvirtakari av státsuppgávum), (b) kommunur, (c) almanna-grunnar og (d) danska statin (ríkisfyrising).

Staturin ella ríkisfyrisingin hevur í dag ein passivan leiklut sum partur av almenna geiranum. Staturin rindar ríkisveiting til landið og fyrisingur nøkrum fá málsøki, m.a. lögreglu og dómsvald. Tá ongin skattur o.l. verður rindaður statinum úr Føroyum, gevur tað ikki meining at taka statin við í uppgerðir yvir sjálvt úrslitið hjá almenna geiranum.

Teir almanna-grunnar, sum í hesum viðfangi hava týðning, eru Arbeiðsloysisskipanin (ALS) og Arbeiðsmarknaðareftirlønargrunnurin (AMEG). Grunnarnir hava sínar sjálvstøðugar roknskapir og stýri. AMEG rindar eftirløn út og sparir upp til vaksandi tal av eldri, meðan ALS formiliga er ein arbeiðsloysistryggingarskipan, har tryggingarskyldan er tvungin, og eisini ein útgjaldskipan, og ein skipan, ið roynir at halda uppi arbeiðsførleikunum hjá langtíðar-arbeiðsleysum. ALS er dømi um skipan sum automatiskt tekur lut í passivum fíggarpolitikki – útgjaldini halda eftirspurninginum uppi í lágkonjunkturum. Long tíðarskeið við arbeiðsloysi eru sjálvsagt fíggarliga tyngjandi fyri ALS, men stýrið og stjórn meta støðuna haldføra nøkur ár fram í tíðuna.

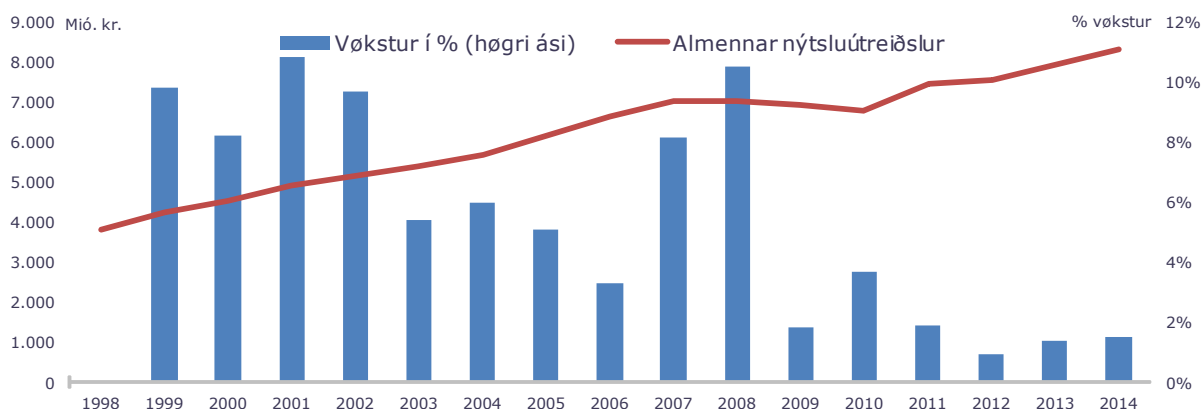
Almenna nýtslan í tjóðarroknskaparhøpi fevnir um útreiðslur almenna geirans til td. sjúkrahús, útbúgving, almennar stovnar av ymsum slagi, og aðrar almennar tænar, ið ókeypis verða veittar borgarum landsins (brúkaragjöld til almennar stovnar er privat nýtsla). Veitingar (inntøkuflytingar) eru ikki íroknaðar og eru í tjóðarroknskaparhøpi at rokna sum negativur skattur.

Mynd I 43 niðanfyri vísir gongdina (í mió. kr.) og vøksurin (í %) í almennu nýtsluni síðan 1998. Tølini fyri 2013 og 2014 eru metingar. Vøksurin í almennu nýtsluni er í 2013 mettur til 1,4%, og í 2014 til 1,5 %. Tølini eru í ársins prísum, og taka ikki atlit til inflatióinina.

Frá 1999 til 2003 var almenni vøksurin í almennu nýtsluni sera stórus (millum 8 og 10 %). Árin 2007 og 08 var eisini tilsvareandi stórus vøksur í almennu nýtsluni. Vøksurin seinastu árin hevur ligið millum 1 og 2 %. Tølini benda á at broytingar í almennu nýtsluni hava verið konjunkturviðgangandi – tá nógv hevur verið í kassanum hevur nógv verið brúkt og øvugt - og hevur hetta økt heldur enn minkað um sveiggini í búskapinum. Umráðandi hjá tí almenna er ikki at endurtaka gongdina frá byrjanini av øldini og 2007 og 2008, um virksema fer at økjast komandi árin.

Almennar nýtsluútreiðslur í mió. kr. og vøksurin í % 1998-2014

Mynd I 43

Kelda: Høgstovan

5.2 Ílögur hins almenna

Niðanfyrirstandandi mynd I 44 vísir almennu ílögurnar frá 1998 til 2015. Keldan til mynd I 44 er hagstovan, landsroknskapurin, leiðslukunningarskipan landsins og fíggjarlógin. Ílögurnar hjá sosialum grunnum og ríkisstovnum eru ekki tiknar við, tí talan her er um so smá töl.

Talan er um ílögur samsvarandi tjóðarroknskaparuppgerð, og ekki samsvarandi roknskaparuppgerð. Tjóðarroknskapligu ílögurnar eru væl stórri enn roknskaparligu ílögurnar; ma. er alt landsverk og viðlíkahald og annað roknað við í tjóðarroknskaparílögurnar.

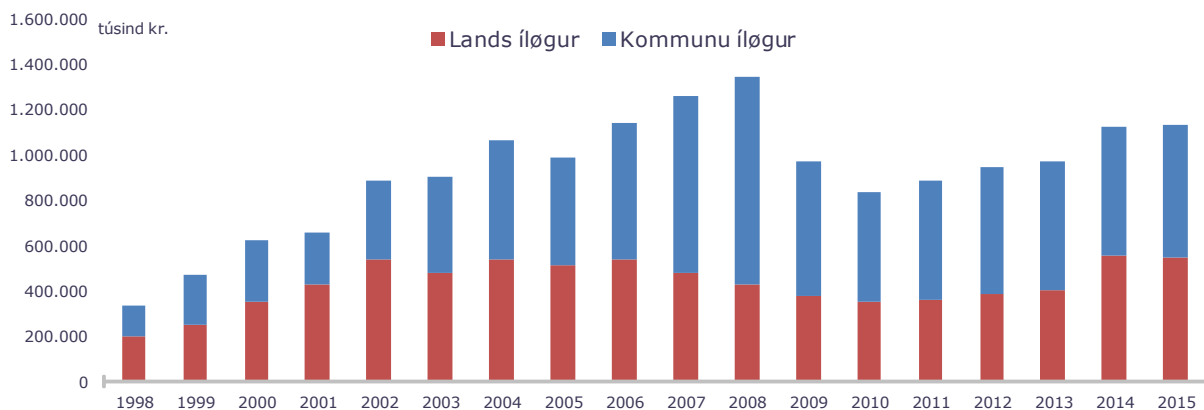
Vit síggja ein týðuligan vöktur í samlaðu almennu ílögnum í 2014 í mun til 2013. Vit vænta at ílögurnar í 2015 liggja á sama stöði sum í 2014. Vökturinn í almennu ílögnum frá 2013 til 2014 stavar serliga frá ílögum landsins og ekki frá ílögum kommunanna. Ílöguvirksemi landsins er nógv ávirkað av Marknagilsdeplinum. Ílögur kommunanna hava verið stöðugar síðan 2008, men vuku sera nógv fram til 2008. Talan var í ávísan mun um ílögur, sum hövdu ligið á láni frá 90unum. Betringar í fíggjarstöðu kommunanna ávirkaðu eisini ílöguhugin.

Kommunurnar yvirtaka eldraeki komandi árinu. Nógv bendir á henda yvirtøka eisini fevnir um eina yvirtøku av einum ílögutørvi á eldraekinum. Ílögurnar á heilsuøkinum hava verið stórar, men væntandi koma demografisku broytingarnar at krevja fleiri landsílögur (sí kapitul 2).

Eins og við almennu nýtsluni sýnast almennu ílögurnar at vera konjunkturviðgangandi, bæði tá tað snýr seg um land og kommunur. Umráðandi hjá tí almenna er ekki at endurtaka gongdina við almennum ílögum frá 2007 og 2008, um virksemi fer at økjast komandi árinu. Skuldarloftið hjá kommunum – at skuldin ekki skal uppum eina álíkning – eggjar eyðsæð ekki til miðvísa fíggjarpolitiska planlegging, ið fevnir um allar almennar ílögur.

Almennar ílögur í túsund kr. 1998-2015

Mynd I 44

Kelda: Hagstovan

5.3 Úrslitið á almennu roknskapunum

Talvan 4 niðanfyrir vísir eitt yvirlit fyri landskassaroknkapin 2009 - 2015. Fyri árið 2014 er meting gjørd av Hagstovuni, og fyri 2015 eru fíggjarlógartøl nýtt.

Vit síggja at hallið hjá landskassanum er minkað nógv frá 2013 til 2014. Fyri árið 2015 er ætlanin at minka hallið uppafur meira, og at fáa javnvág á fíggjarlógini í 2016.

Uttan forskatting av pensiónum frá 2012 (213 mió. kr. í 2012 og 247 mió. kr. í 2013) hevði stór minking verið í skattainntøkum landsins. Uttan hesa forskatting av pensiónum hevði RLÚ hallið verið tilsvandi nógv stórri.

Talva I4 Landskassaúrslitið 2009 - 2015

	R 2009	R 2010	R 2011	R 2012	R 2013	M 2014	F 2015
Rakstrarútreiðslur	-3.342	-3.433	-3.471	-3.515	-3.599	-3.649	-3.795
Rakstrarinntøkur	666	693	722	785	826	837	871
Løguútreiðslur	-188	-155	-150	-182	-272	-269	-273
Løguinntøkur	7	4	2	2	13	13	13
Flytingarútreiðslur	-2.011	-2.063	-2.057	-2.083	-2.120	-2.197	-2.230
Skattir og flytingarinntøkur	4.535	4.623	4.991	4.994	5.108	5.347	5.508
Flytingar ml alm. myndugl.	-212	-240	-216	-270	-293	-217	-217
Fíggjarpostar	-143	5	-143	-66	-75	-46	-46
RLU 1	-688	-567	-322	-335	-413	-180	-170

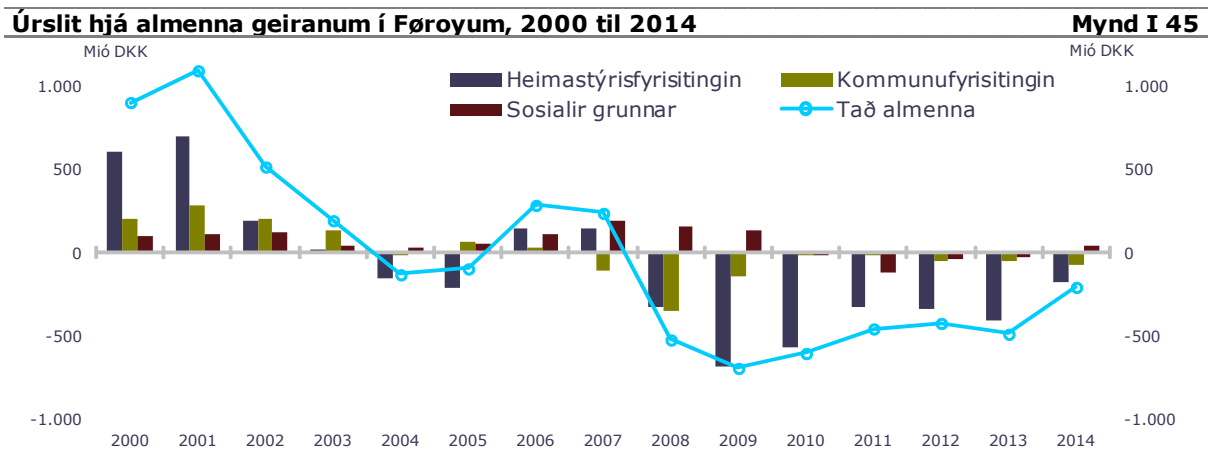
Kelda: Hagstovan, fyri 2015 er fíggjarlógin nýtt. 2014 er mett av Hagstovuni.

Niðanfryi standandi mynd I 45 vísir roknskaparúrslitið hjá øllum tí almenna geiranum í Føroyum frá 2000 til 2014. Vit síggja á myndini at aftaná stór avlop í byrjanini av 00-unum vendist gongdin eftir fíggjarkreppuna, og almennu roknskapirnir frá 2008 og fram hava víst hall. Hetta hallið er tó minkað fyri 2014.

Í seinastu frágreiðing frá Búskaparráðnum frá vári 2014 varð strukturella hallið á roknskapinum hjá almenna geiranum viðgjørt. Strukturella hallið er tað sama sum konjunkturjavnað alment úrslit, tvs. staðfest alment úrslit javnað fyri ávirkanir frá konjunkturstöðuni.

Fyri 2014 var íkastið frá konjunkturinum positivt. Tískil hevur strukturella hallið í almennu roknskapinum verið nógv størri enn faktiska roknskaparúrslitið. Fekst tamarhald á strukturella hallinum vildi roknskapurin víst yvirskot.

Sagt á annan hátt: Úrslitið hjá almenna geiranum fylgir vanliga konjunkturinum. Av tí at 2014 er eitt ár við positivari konjunktur gongd fyri Føroyar, átti almenna úrslitið uttan bygnaðar trupulleikar at víst javnvág ella avlop. Málið er av stórum týðningi, tí demografiska gongdin í Føroyum í komandi árum fer at gera tað tyngri og tyngri at fáa tamarhald á strukturella hallinum (sí kapitil 2).

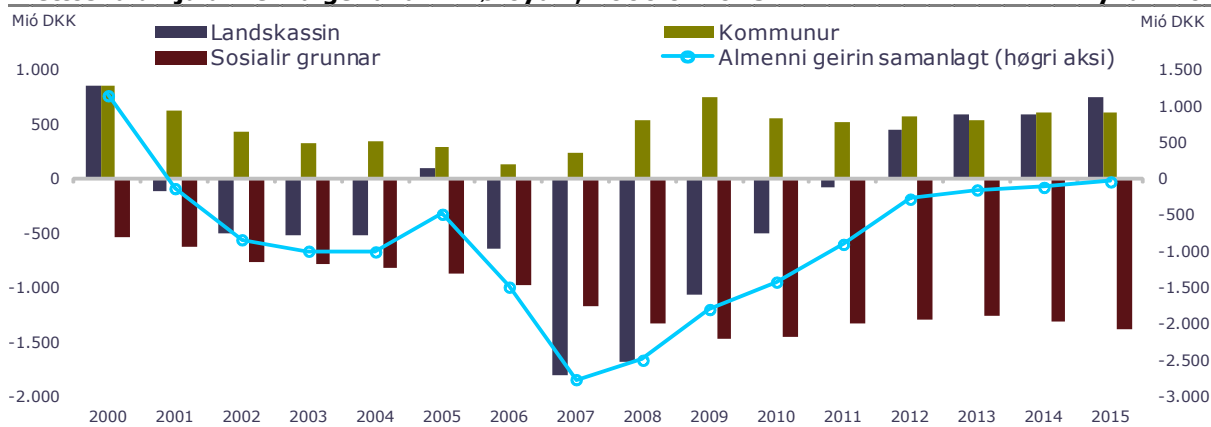
Kelda: Føroya Gjaldstova, Hagstova Føroya og Fíggjarmálaráðið. 2014 er mett av Hagstovuni

5.4 Ogn og skuld hjá tí almenna

Mynd I 46 niðanfryi vísir gongdina í ogn og skuld hjá tí almenna geiranum árinum 2000 til 2015. Vit síggja á myndini at sosialu grunnarnir hava stóra nettoogn, og at landskassin og kommunurnar samlað hava eina nettoskuld. Nettoognin hjá almenna geiranum var útið 3 mia. kr. í 2007 og er síðan stöðugt minkað niður ímóti 0. Samantalt er talan um eina líta nettoogn hjá almenna geiranum frá 2012 at rokna.

Viðmerkjast skal at mynd I 46 byggir á eina meting av ogn og skuld hjá tí almenna geiranum. M.a. eru skyldur landskassans fyri tænastrámannapensiúnir og rentugaranti til p/f Lív ikki tikin við sum skuld⁹. Annars eru aðrar almennar ognir tiknar við til innara virði (td. Føroya Tele).

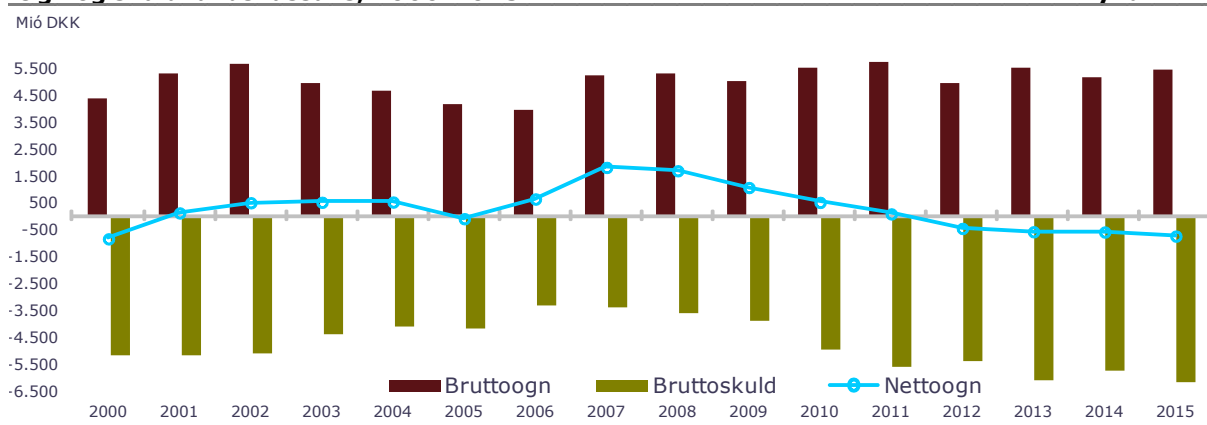
Nettoskuld hjá almenna geiranum í Føroyum, 2000 til 2015 Mynd I 46

Kelda: Hagstova Føroya, meting fyri 2014 - 2015

Niðanfyrri standandi mynd I 47 vísir ogn og skuld landskassans ár 2000 til 2015. Vit síggja at bruttoskuldin er mett at koma upp um 6 mia. kr. í 2015. Sum áður nevnt eru tænastrámannaskyldur og aðrar veðhaldsskyldur landskassans ikki íroknaðar hetta tal.

Ogn og skuld landskassans, 2000-2015 Mynd I 47

Kelda: Hagstova Føroya, meting fyri 2014 - 2015

⁹ Veðhaldsskyldur vegna tryggingaravtalu hjá Føroya Lívstrygging er gjørd upp til 1.213 mio. kr. í 2011. Nettoskylda landskassans fyri tænastrámannapensiúnir er roknað til 3.325 mio. kr. Kelda: Føroya Gjaldsstova, landskassaroknskapurin fyri fíggjarárið 2013. s. 244.

6 Myndils-nýtsla viðvíkjandi BTÚ-støddum

Búskaparráðið og Hagstovan hava í felag gjørt eina meting av búskaparvøkstrinum í 2014 og 2015. Í hesum sambandi hevur verið nýttur ein búskaparmyndil, sum er mentur í Landsbankanum og á Hagstovuni. Sum ílag (input) fyri myndlanýtsluni liggja tær metingar Búskaparráðsins av einstøku lutunum í búskapargongdini, sum greitt er frá í framman fyristandandi tekstum, talvum og myndum.

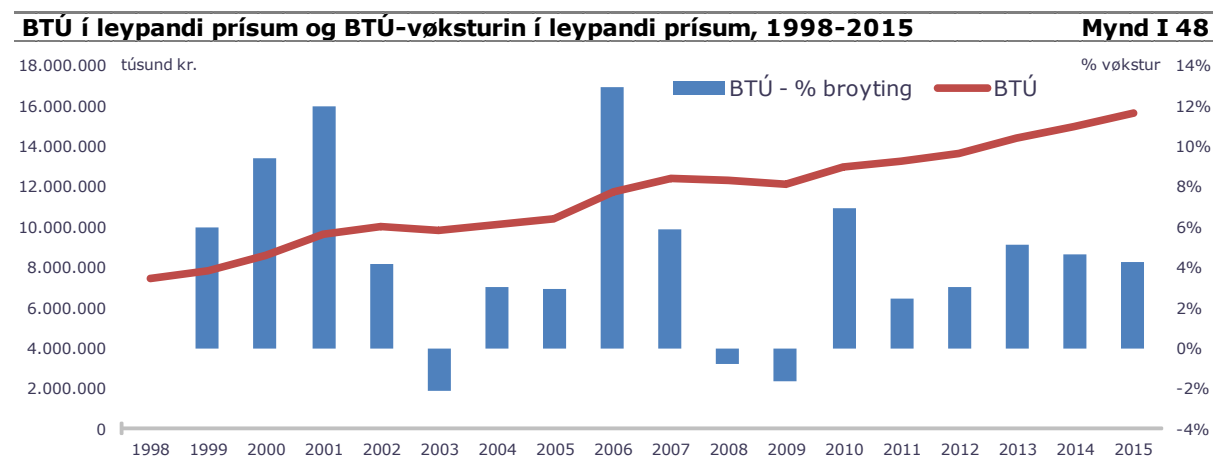
Fyri inniverandi ár (2014) byggir myndilin ma. á eina skipaða eftirviðgerð av lønartølunum frá Elektron og lønum sambært virkisroknskapirnar, og eisini á søguliga lutfallið millum restinntøkur og lønarinntøkur í bruttofaktorinntøkuni. Tá BTÚ er vorðið ásett, verða eftirspurnar-/útreiðslupartarnir í BTÚ (nýtsla, íløga og nettoútflytningur) mettir sambært teimum indikatorum, sum Búskaparráðið hevur savnað við greiningum av taltifari og samrøðum við persónar og stovnar, ið kunnu roknast at hava góðan varhuga av, hvat fyriferst í føroyska búskapinum.

Fyri komandi árið (2015) eru framskrivingarnar grundaðar á broytingar í eftirspurnar-/útreiðslupørtunum av BTÚ og samanhangir í eini input-output talvu. Almenn nýtsla er ásett sum í figggjarlógini og kommunufggjarætlanum. Privat nýtsla og íløgur verða ásettar sum lutföll í mun til ávíkavist tøka inntøku og samlað BTÚ. Nettoútflytningurin verður ásettur í samsvari við gjørdar metingar.

Sjálvsagt inniber ein slík meting stórar óvissur.

6.1 Úrslit av myndlanýtsluni

Mynd I 48 niðanfyrir vísir gongdina í BTÚ í leypanði prísnum (vinstri ásur), og BTÚ-vøksturin í leypanði prísnum (høgrri ásur) árinum 1998 til 2015. Tølini fyri 2014 og 2015 eru mett av Búskaparráðnum og Hagstovuni í felag. Mynd I 48 vísir at vøksturin uppá umleið 5,1%, ið varð staðfestur av Hagstovuni fyri 2013, við minkandi styrki verður mettur at halda fram í 2014 og 2015. Vøksturin fyri 2014 verður mettur at verða 4,6% og 4,3% fyri 2015.

BTÚ-vøksturin vísir vøksturin í samlaða búskapinum, meðan vøksturin í lønarútgjaldinum vísir vøksturin í einum parti av búskapinum - vanliga verður roknað við at millum 2/3 til 3/4 av bruttofaktorinntøkuni¹⁰ eru lønir, og at restin í høvudsheitum er vinnuligt yvirskot. Tað er tí ikki altíð tætt samband millum vøksturin í BTÚ og vøksturin í lønunum.

Talva 15 niðanfyrir lýsir sambandið millum %-vísa vøksturin í lønarútgjaldingum og %-vísa vøksturin í BTÚ seinastu árinum. Undirstrikast skal, at lønargjaldingarnar í talvu 5 eru lønargjaldingar

¹⁰ Sí frágreiðing í orðalista um hugtøkini bruttofaktorinntøka (BFI), bruttotjóðarúrtøka (BTÚ) og bruttovirðisøking (BVØ).

sambært tjóðarroknskapi (virkisroknskapi) og *ikki* lönargjaldingar sambært Elektron (samtiðarskattskipanini).

T.d. var BTÚ-vökturinn 5,1% í 2013, meðan lönarútgjaldingin sama ár minkaði við 0,4%. Frágreiðingin er hér at bróðurparturinn av BTÚ-vökturinum (BFI-vökturinum) hetta árið ikki fór til lönir, men fall þórtum av kapitalánarum í fiskivinnuni og serliga alivinnuni í lut sum avlop. Til at lýsa hetta vísir talva I5 eisini lutfallið millum BFI og lönir. Hér sæst at hetta lutfall frá 2012 til 2013 fall nógv.

Av talvu I5 sæst eisini at í 2014 verður væntaður ein störrí vöktur í lönargjaldingum enn í BTÚ (og lutfallið veksur eitt vet). Útrokningarnar í talvu I5 fyri 2014 og 2015 eru úrslit frá myndilsnýtsluni. Tølini skulu tó sjálvsagt metast við teimum neyðugu fyrivarnum.

Talva I5 BTÚ- og lönarvöktur í leypanði prísnum og lönarpartur av BFI 2009 - 2015

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
BTÚ vöktur	-1,6%	7,0%	2,4%	3,0%	5,1%	4,6%	4,3%
Lönar vöktur	-3,0%	2,3%	0,7%	3,1%	-0,4%	5,5%	4,0%
Lönarpartur av BFI	73,0%	69,7%	68,2%	68,3%	64,2%	64,4%	64,2%

Talva I6 vísir eftirspurnar-/útreiðslupartarnir av BTÚ fyri árinum 2009-2015. Vit síggja at privata nýtslan hevur øll árin verið meira enn helvtina av BTÚ. Samlaða nýtslan, alment og privat, hevur ligið millum 80 og 90 % av BTÚ. Vökturinn í samlaðu nýtsluni væntast at verða 3,8% frá 2013 til 2014 og 3% frá 2014 til 2015.

Ílögurnar, herundir goymslubroytingar, og nettoútlutningurinn eru teir mest sveiggjandi partarnir av BTÚ.

Í talvu 6 eru innlendis ílögurnar vístar serskilt, tí gerð av útlenskum ílögum (keyp av skipum og flogförum) ikki beinvegis ávirka innlendis virkseimið. Vit síggja stóran vöktur í innlendis ílögnum frá 2013 til 2014 (16%), og ein stóran vöktur eisini fyri 2015 (15%). Rættiliga stór óvissa er um goymslubroytingarnar. Tær væntast at minka nógv í 2014, ma. vegna stóra tøku av laksi í 2014. Nettoútlutningurinn veksur í 2014, tí færri skip væntandi verða innflutt í 2014 í mun til 2013.

Talva I6 BTÚ býtt á eftirspurnar-/útreiðslupartar í leypanði prísnum 2009 - 2015

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Privat nýtsla	6.898	6.788	7.438	7.528	7.753	8.131	8.426
Almenn nýtsla	3.952	4.096	4.174	4.213	4.290	4.371	4.454
Privatar ílögur	1.459	1.425	1.300	2.641	2.172	2.176	2.218
<i>herav innlendis ílögur</i>	<i>1.045</i>	<i>1.246</i>	<i>1.076</i>	<i>1.355</i>	<i>1.291</i>	<i>1.501</i>	<i>1.721</i>
Goymslubroytingar	-331	269	261	363	281	-482	-151
Almennar ílögur	973	843	891	945	980	1.130	1.136
Nettóútlutningur	-851	-478	-810	-2.041	-1.130	-318	-435
BTÚ	12.100	12.942	13.254	13.650	14.344	15.008	15.647

Kelda: Hagstovan, 2014 og 2015 eru mett. Viðmerking: 'herav innlendis ílögur' vil siga ílögur uttan útlenskt bygd skip og flogfö.

Talva I7 vísir í hvønn mun endaligu útreiðslupartarnir av BTÚ (eftirspurnarpartarnir) hava ávirkað samlaða BTÚ-vökturinn seinnu árinum (fyri má takast við tølunum fyri 2014 og 2015 ið byggja á metingar).

Til dómis vaks BTÚ við 3,0% í 2012. Av hesum 3,0% er íkastið frá privatum ílögum 10,1%, íkastið frá privatu nýtsluni er 0,7%, og íkastið frá nettoútlutningi er -9,3%. Tey einstøku %-íkastini í talvu 10 eru útroknað sum er greitt frá niðanfyri:

Vit kunnu taka dømið við íkastinum frá privatum íløgum upp á 10,1% í 2012. Hetta talið er útroknað sum vøksturin í privatum íløgum frá 2011 til 2012 (2.641-1.300=1.341 mió.) dividerað við BTÚ fyri 2011 (13.254 mió.) og umroknað til prosent. [tvs. (1.341/13.254)*100 = 10,1%]

Talva 17 vísir til dømis at metti BTÚ-vøksturin í 2014 upp á 4,6% stavar frá positivum íkasti frá privatari nýtslu (2,6%), almennari nýtslu (0,6%), almennum íløgum (1,0%) og í nettoútlutningi (5,7%), meðan íkastið frá privatum íløgum er 0%. Goymsluíløgurnar geva eitt íkast uppá -5,3%.

Talva 17 %-íkast frá eftirspurnar-/útreiðslupørtunum til %-broyting í BTÚ

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Privat nýtsla	-0,8%	-0,9%	5,0%	0,7%	1,6%	2,6%	2,0%
Almenn nýtsla	0,6%	1,2%	0,6%	0,3%	0,6%	0,6%	0,6%
Privatar íløgur	2,2%	-0,3%	-1,0%	10,1%	-3,4%	0,0%	0,3%
- herav innlendis	-4,4%	1,7%	-1,3%	2,1%	-0,5%	1,5%	1,5%
Goymslubroytingar	-2,6%	5,0%	-0,1%	0,8%	-0,6%	-5,3%	2,2%
Almennar íløgur	-3,2%	-1,1%	0,4%	0,4%	0,3%	1,0%	0,0%
Nettóútlutningur	2,2%	3,1%	-2,6%	-9,3%	6,7%	5,7%	-0,8%
BTÚ	-1,6%	7,0%	2,4%	3,0%	5,1%	4,6%	4,3%

6.2 Gjalds- og kapitaljavnin

Gjaldsjavni og uttanlandsskuld seta ikki longur tær stóru avmarkingarnar fyri førða fíggarpolitikk-inum.

Seinasta uppgerðin av gjaldsjavnanum er fyri 2012. Hendan uppgerð vísti eitt hall á leypandi postunum fyri 2012 uppá 447 mió. kr. Sí talvu 8.

Við nýtslu av omanfyri nevnda búskaparmyndli hefur eisini verið mettt um gjaldsjavnan fyri 2013-2015. Úrslitið av hesi meting er eitt yvirskot á gjaldsjavnanum uppá 558 mió. kr. í 2013. Fyri bæði 2014 og 2015 verður mettt, at yvirskotið verður stórt, ávíkavist 1,475 og 1,342 mia. kr. Henda meting sjálvsagt treytað av, at serliga íløgurnar í skip ikki verða óvæntað stórar.

Uttanlandsskuldin hjá Føroyum er gjørd upp at vera negativ, tvs. at vera nettoogn. Nettoognin er uppgjørd til 2.447 mia. kr. við árslok 2012. Við árslok 2012 var bruttoognin uppgjørd til 20,8 mia. kr., meðan bruttoskuldin var uppgjørd til 18,3 mia. kr.

Talva 18 Gjaldsjavni og uttanlandsskuld. Vøru- og tænastráttjavnin er javnin av innflutningi og útlutningi av vørum og tænastráttum. Inntøkuflytingar er javnin av lønar- og ognarinntøkum/-útreiðslum hjá føroyingum. Rakstrarflytingar eru javnin av einsíðus flytingum, serliga frá danska statinum.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Vøru og tænastráttjavnin	-856	-478	-810	-2.040	-1.130	-318	-435
Inntøkuflytingar	-42	468	604	740	767	839	867
Rakstrarflytingar	766	821	1.090	854	922	955	910
Gjaldsjavni leypandi postar	-132	811	884	-447	558	1.475	1.342
Uttanlandsskuld (netto)	-1.380	-1.544	-2.247	-2.447	..	..	..

Kelda: Hagstovan. 2013-2015 eru mettt av Hagstovuni og Búskaparráðnum. Uttanlandsskuldin er ikki mettt fyri hesi árin.

6.3 Tøka bruttotjóðarinntøkan

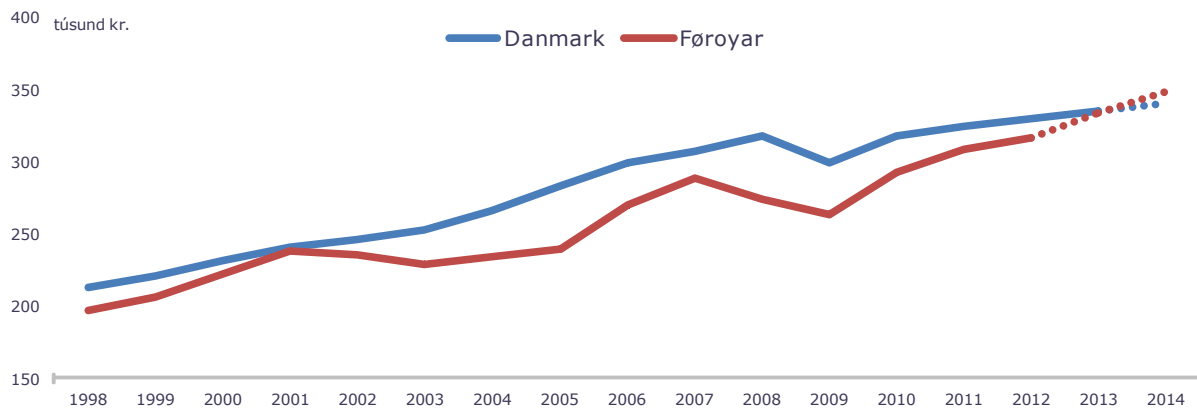
Bruttotjóðarúrtøkan (BTÚ) er eitt mát fyri framleiðsluna í einum landi. Hinvegin fevnir BTÚ ikki um allar búskaparinntøkurnar. Td. fevnir BTÚ ikki um lønarinntøkur hjá fastbúgvandi í Føroyum, sum arbeiða uttanlands (inntøkuflytingar). Heldur ikki fevnur BTÚ um nágreining av inntøkum Føroya frá danska ríkinum (rakstrarflytingar), sum er donsk uppsparing, ið latin verður Føroyum at ráða yvir til uppsparing ella almennar útreiðslur í Føroyum (íløgur, veiting ella nýtsla).

Eitt onnur uppperð er tøka bruttotjóðarinntøkan (tBTI). Hetta er eitt inntøkuhugtak, ið umframt BTÚ eisini fevnir um lønarinntøkur netto og ognarinntøkur netto úr útlandum. Eisini fevnir tBTI um rakstrarflytingar netto úr útlandum, herundir um ikki mótsamsýntu veitingar danska ríkisins til Føroya at ráða yvir.

Niðanfyrri standandi mynd I 49 vísir gongdina í tøku bruttotjóðarinntøku pr. íbúgva í Danmark og í Føroyum frá 1998 til 2014. Myndin vísir at í 2014 verður føroyska tøka bruttotjóðarinntøkan pr. íbúgva væntandi størri enn tann danska pr. íbúgva.

Í eini sammeting av tøkari inntøku og livistøði má, millum nógv annað, havast í huga, at brúkaraprísirnir í Føroyum eru hægri enn teir í Danmark.

Tøka bruttotjóðarinntøkan pr. íbúgva í Danmark og Føroyum, 1998-2014 **Mynd I 49**

Kelda: Høgstovan og danmarks statistik, 2014 fyri Danmark og 2013-2014 hjá Føroyum er metingar hjá Búskaparráðnum og Høgstovuni

Kapitul 2 – demografiskar broytingar

Innihald

1 Fíggjarligt haldføri	49
2 Fólkatalsframskriving og fortreytir.....	50
3 Úrslitini av fólkatalsframskrivingini.....	51
4 Sammeting við donsku fólkatalsframskrivingina	54
5 Fólkatalspyramidur fyri Føroyar.....	55
6 Niðurstøða	57

1 Fíggjarligt haldføri

Føroyska samfelagið fer komandi 25-35 árinum at verða ávirkað av týðandi demografiskum (fólkatalsligum) broytingum. Broyingarnar fara at henda líðandi, og tær fara at hava líðandi, men stórar fíggjarligar avleiðingar.

Broyingarnar fara við stórarri vissu at fevna um eina leinging av lívsævini fyri bæði kvinnur og menn, meira enn eina tvífolding av talinum av yvir 80-ára gomlum, nærum tvífolding av talinum av yvir 70-ára gomlum, og sannlíkt munandi minking í talinum av fólki í arbeiðsførum og skattgjaldandi aldri¹¹. Sostatt fara hesar broyingar at tyngja útreiðslusíðuna hjá almennu kassunum (m.a. útreiðslukrøvini til heilsu- og almannamál), samstundis sum tær fáa óhepnar avleiðingar fyri inntøkusiðuna hjá tí almenna (tvs. minkandi skattainntøkur).

Sama slag av demografiskum broyingum fara at henda í nógvum av okkara grannalondum. Tó fara broyingarnar í Føroyum ivaleyst at vera meira víðgongdar og avlagandi enn broyingarnar í grannalondunum, og tískil meira fíggjarliga darvandi. Demografisku broyingarnar henda nevniliga omaná eina stóra fólkaflyting úr Føroyum í 1990-unum, sum longu tá avlagaði aldurs- og kynsbýtið munandi.

Er tað tungt í búskaparligum uppgongutíðum at fáa tamarhald á skuldarvøkstrinum hjá tí almenna vegna framhaldandi hall á almennu kassunum (strukturelt hall), so fara hesar demografisku broyingarnar at tyngja enn meira. Broyingarnar fara sostatt at seta stórar avbjóðingar til eina fíggjarstýring hjá tí almenna, ið skal forða fyri at tamarhaldið verður mist á vælferðini og almenna skuldarvøkstrinum.

Nevndu demografisku broyingarnar og avleiðingarnar hava gjørt hugtakið "fíggjarligt haldføri" til eitt nýtt lyklorð í búskaparpolitikkinum aðrastaðni, og serstakliga í fíggjarpolitikkinum. Útrokningar av fíggjarligum haldføri taka støði í eini fólkatalframskriving.

Ein *fíggjar- og búskaparpolitikkur* við givnum regluverki um skattainntøkur, almenna nýtslu, íløgu og inntøkuflytingar *kann sigast vera haldføru*, tá ið nútíðarvirðið av framtíðar almennu útreiðslunum svarar til nútíðarvirðið av framtíðar almennu inntøkunum, soleiðis at nettoogn/nettoskuld hin almenna verður óbroytt. Sostatt kunnu vit tosa um ymisk stig av útroknaðum haldføri - frá staðfestum góðum (positivum) haldføri til staðfest ringt (negativt) haldføri.

Fíggjarligt haldføri ella ein *haldføru fíggjarpolitikkur* (positivt haldføri í fíggjarpolitikkinum) merkir sostatt, alt annað líka, at *tann nú rikni fíggjarpolitikkurin* kann halda áfram óbroyttur uttan at hetta ber við sær at almenna skuldin veksur stórliga, ella at tamarhaldið verður mist á skuldarvøkstri hins almenna (t.d. við at almenna skuldin fer upp um ein hættisliga stóran prosentpart av BTÚ). Tillagingar á inntøku- og útreiðslusíðu hins almenna eru sostatt í hesum føri ikki neyðugar.

Øvugt merkir ein *ikki-haldføru fíggjarpolitikkur* (negativt haldføri í fíggjarpolitikkinum), alt annað líka, at *tann nú rikni fíggjarpolitikkurin ikki* kann halda áfram óbroyttur; ein óbroyttur politikkur ber í hesum føri við sær at tamarhaldið verður mist á vælferðini og almenna skuldarvøkstrinum (t.d. við at almenna skuldin fer upp um ein hættisliga stóran prosentpart av BTÚ). Tillagingar á inntøku- og útreiðslusíðu hins almenna eru sostatt í hesum føri neyðugar.

Fíggjarligt haldføri snýr seg sostatt um *fíggjarligt haldføri í longdini*, og *ikki* um fíggjarligt haldføri 1-2 ár fram í tíðina. Við øðrum orðum: fíggjarligt haldføri snýr seg *ikki* um at inntøkur og útreiðslur hins almenna javnviga bert nøkur fá ár fram í tíðina, men nógv ár (t.d. 25-50 ár) fram í tíðina.

¹¹ Hetta ber sjálvsagt eisini við sær minking í talinum av fólki, sum skal rinda skatt av forskattaðari eftirlønarpásporing.

Komandi stóru demografisku broytingarnar gera tað sostatt minni viðkomandi bert at seta brennidepilin á stuttsiktaðu gongdina í búskapinum, tvs. gongdina í lötuni, ella gongdina 1-2 ár fram í tíðina. Gongdin í lötuni ella 1-2 ár fram í tíðina kann eftir lyklatølum at døma vera góð ella ring. Hinvegin kunnu komandi demografisku broytingarnar broyta tey langsiktaðu fíggarligu viðurskiftini so mikið grundleggjandi, at lötupolitikkir uttan atlit til avleiðingarnar í longdini kunnu gera fíggarliga haldførið hættisligt – eins og vælferðarútlitini. Hetta er ásannað í okkara grannalondum, har viðgerð av *fíggarpolitiska haldførinum* nú er vorðin samrunnin partur av øllum ætlaðum og framdum búskaparpolitiskum tiltøkum.

Búskaparráðið fer í næstu framtíð at leggja fram útrokningar av fíggarligu haldførinum í Føroyum. Í haldførisútrokningunum verður sum støði tikið í hvussu nógv hvør persónur í miðal í hvørjum árgangi kostaði í 2012 í ávísnum almennum útreiðslum (individuellari almennari nýtslu og individuellum veitingum). Síðan verða framskrivingar gjørdar.

Roknaða fíggarligu haldførið fer at verða samanfatað í einum haldførisvísitali sum prosenttali. Hetta haldførisvísital fer at vísa støddina av varandi tillagingunum í almennu útreiðslunum og/ella inntøkunum í % av BTÚ, sum eru neyðugar til tess at tryggja at almenni geirin varðveitir sítt bótaføri, og sostatt kann taka ímóti framtíðar útreiðsluvøkstri, uttan at tað seinni verður neyðugt at fremja fíggarpolitiskar herðingar, og uttan at almenna skuldin í % av BTÚ fer upp um hættisliga høg mørk. Eitt *negativt haldførisvísital* vísir tørv á fíggarpolitiskari herðing, meðan eitt *positivt haldførisvísital* hinvegin vísir móguleikar fyri eini fíggarpolitiskari linking innan fyri ein fíggarpolitiskt haldførnan karm. Er virðið á haldførisvístalinum 0, bendir hetta á at fíggarpolitikkinum hvørki tørvar herðing ella linking.

Hesar umrøddu útrokningar av fíggarpolitiska haldførinum verða sum nevnt lagdar fram seinni, og tær verða tær ikki meira umrøddar ella viðgjørdar hesi frágreiðing.

Í staðin snýr restin av hesum kapitli seg ta fólkatalsframskriving, sum Hagstovan hevur gjørt.

2 Fólkatalsframskriving og fortreytir

Tann mest vanligi hátturin at gera fólkatalsframskrivingar er *deterministiski hátturin*. Her verður støði tikið í einum valdum mortaliteti (aldurstreytaðum deyðstíttleika), einum valdum fertiliteti (aldurstreytaðum føðitíttleika) og einum valdum flytingarmynstri (aldurstreytaðari fólkaflýting úr landinum og til landið). Fólkatalsliga gongdin í komandi árum verða so roknað út ella framskrivað á hesum grundarlagi. Hesi val viðvíkjandi mortaliteti, fertiliteti og flytingarmynstri verða gjørd sambært tí, ið fyríkemur at vera mest sannlíkt fyri tann, sum varðar av fólkatalsframskrivingini. Deterministiski hátturin er sum nevnt tann mest vanligi hátturin.

Ein annar háttur at gera fólkatalsframskrivingar er tann stokastiski. Við stokastiska háttinum er útgangsstøðið faktisk søgulig tøl um búfjöldina, mortalitetin, fertilitetin og flytingarmynstrið. Virði á deildtølum fyri moralitet, fertilitet og flytingarmynstur verða við hesum háttinum hagfrøðiliga estimerað við grundstøði í søguligum dátum. Við hagfrøðiligum myndlum kann tann óvissa, sum altíð er í eini slíkari framrokning, kvantifiserast (tvs. tøl kunnu setast á óvissuna). Ein stokastisk framrokning gevur tí móguleikar fyri at rokna út, hvussu sannlík ein framskriving er, treytað av at søgan sum heild endurtekur seg.

Til hesa fólkatalsframskrivingina er stokastiski hátturin nýttur. Hesin háttur er valdur tí Hagstovan metti hann meira fyrimumarligan.

Stokastiski hátturin gevur kortini nakrar avmarkingar.

Søguliga dátugrundarlagið undir stokastisku fólkatalsframskrivingini er í høvuðsheitum dátuni frá landsfólkayvirlitinum. Nýtta søguliga dátugrundarlagið frá landsfólkayvirlitinum fevnir tó bert um tíðina frá 1985, tá fólkayvirlitið bleiv talgilt, og fram til árið 2012.

Eisini avmarkar tað tann stokastiska háttin at føroyska búfjöldin er so lítil. Til dømis er í nógv ár eingin deyður í vissum aldursbólum. Hetta ger tað trupult at estimera virði á deildtølum fyri mortalitet. Hinvegin líkist aldurstreytaði mortaliteturin og gongdin í lívsævi í Føroyum nógv tilsvarandi norskum tølum. Estimeraðu deildtølini fyri mortalitet byggja tí á norsk søgulig dátú.

Fólkatalframskrivingin byggir á eina simulering av 5 stokastiskum framrokningarmyndlum. Hesir eru 2 myndlar fyri mortalitet, eitt fyri hvørt kynið; 1 myndil er fyri fertilitet; og 2 myndlar eru fyri nettoflyting, ein fyri hvørt kynið. Allir hesir 5 myndlar við estimeraðum deildtølum byggja á dátú fyri tíðarskeiðið 1985-2011. Við myndlunum er so framrokning gjørd fyri 40 ár, tvs. fyri árin 2012-2051, við árinum 2012 sum støðisár fyri framrokningunum. Lutfallið millum nýfódd dreingja- og gentubørn (1,0457) er estimerað við grundstøði í dátum frá 1985-2012.

Síðan 1985 er totala fertilitetsratan í Føroyum (talið av børnum sum 1000 kvinnur í einum ættarliði føða treytað av at eingin teirra doyri áðrenn 49. árið) stórt sæð óbroytt, meðan aldurstreytaðu fertilitetsratar eru broyttar eitt sindur síðan 1985 – kvinnurnar eru yvirhøvur eitt sindur eldri nú tá tær føða børnini. Í framrokningini verður roknað við at kvinnur verða verandi eldri, nú tær føða børnini, umfram at totala fertilitetsratan er estimerað til 2,5 børn pr. kvinnu frá 2014 at rokna, sum jú er tann óbroytta totala fertilitetsratan síðan 1985. Ein total fertilitetsrata upp á 2,5 børn pr. kvinnu er methøg í altjóða samanburði, og spurnatekin kunnu sjálvsagt setast við, um totala fertilitetsratan í Føroyum fer at halda sær á hesum høga støði.

Um dátugrundarlagið fyri estimeringunum kundi verið ført aftur til t.d. 1970, hevði søguliga fallið í fertilitetinum komið meira fram, og hevði hetta borið við sær lægri totala fertilitetsratu í framskrivingunum. Vit kunnu ivaleyst siga her at nýtslan av eini totalari fertilitetsratu upp á 2,5 helst ger framskrivingina bjartskygdari viðvíkjandi fólkatalsvøkstri og viðvíkjandi talinum av 0-19 ára gomlum í hvørjum framskrivingarári. Konstanta totala fertilitetsratan upp á 2,5 ger framskrivaða talið av 0-19 ára gomlum rættuliga støðugt øll árin.

Í framskrivingarmyndlinum verður bara roknað við nettoflyting. Framskivingin gevur sum úrslit eina javna árliga *nettofráflyting* upp á gott og væl 200 fólk. Um dátugrundarlagið fyri estimeringunum kundi verið ført aftur til t.d. 1970, hevði estimeraða gongdin viðvíkjandi nettoflytingum ivaleyst verið nakað øðrvísi og gjørt útlitini fyri nettofráflyting minni dypur. Nettoflytingin í nítiárunum var óvanliga stór, og ávirkar hetta sjálvsagt estimeringarnar til frama fyri stórarí nettofráflyting í framskrivingunum. Hinvegin er givið, at stór óvissa má vera um nettoflytingina í komandi árum; nógv nú ókend viðurskipti kunnu ávirka.

Ein triðja avmarking við tí stokastiska framskrivingarháttinum kann nevnast. Hetta er at tað gongur long tíð áðrenn stórar og møguliga viðvarandi broytingar í fólkatalsgongdini (t.d. í fertiliteti ella flytingum), ávirka støddina á estimeraðu deildtølunum í eini stokastiskari framskriving, og harvið fáa avleiðingar fyri framskrivaðu tøluni.

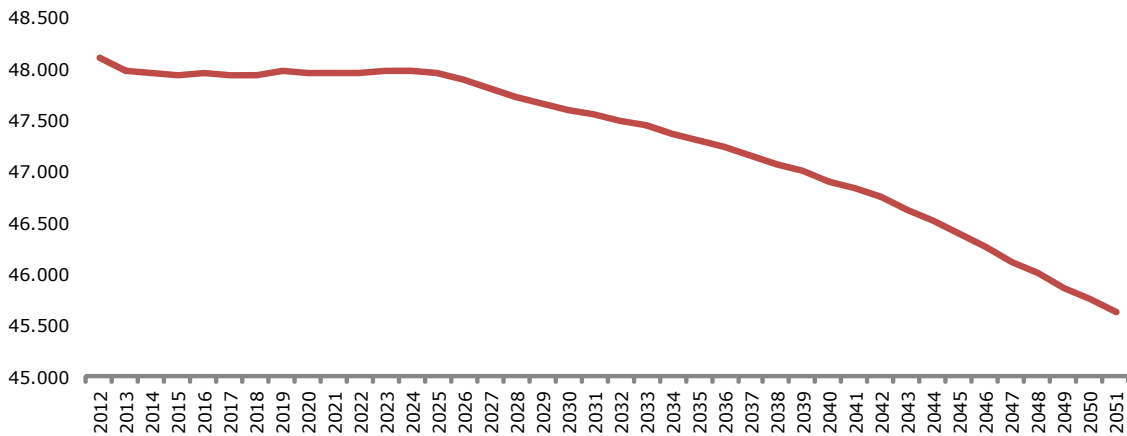
At enda skal viðmerkjast at ein fólkatalframskriving bara kann vísa eina forsøgn um *trendin* viðvíkjandi gongdini í fólkatalinum, og ikki eina forsøgn um neyvu faktisku tøluni hvørt ár framvir. Framskivingin kann sostatt vera góðari leið sjálvst um frávik er millum faktisku tøluni og framskrivingina í t.d. 2014. Óvissan er sjálvandi størri, jú longri áramálið er, sum framroknað verður fyri.

3 Úrslitini av fólkatalframskrivingini

Myndirnar 1 og 2 niðanfyrir vísa framskrivaða trendin fyri fólkatalið tilsamans og býtið á menn og kvinnur. Í mynd II 1 sæst at fólkatalið verður óbroytt fram til 2024, og síðani javnt fallandi frá umleið 48.000 fólkum til 45.500 fólk í 2051. Mynd II 2 vísir at konufólkini verða óbroytt umleið 2000 færri í tali enn mannfólkini.

Fólkatalshagskrifing, samlað fólkatal 2012-2051

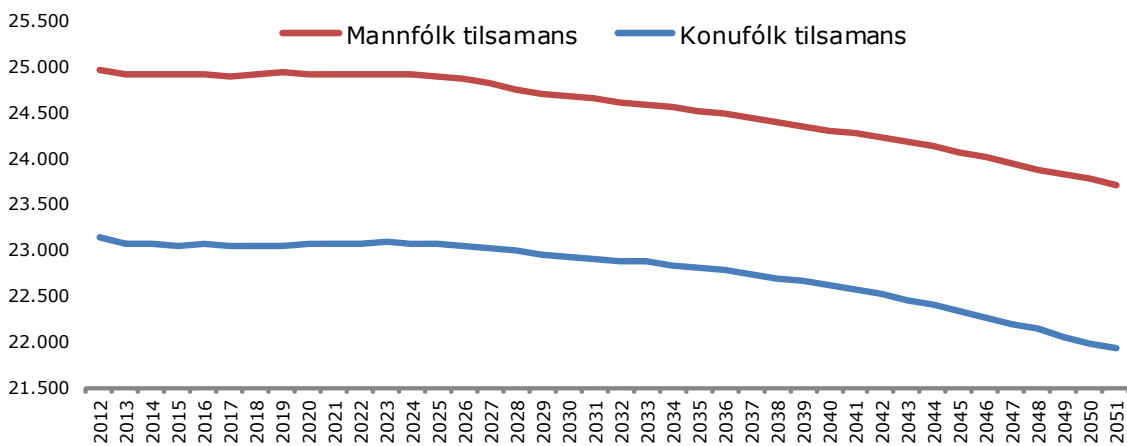
Mynd II 1

Kelda: Hagstovan

Fólkatalshagskrifing, fólkatal býtt á kyn 2012-2051

Mynd II 2

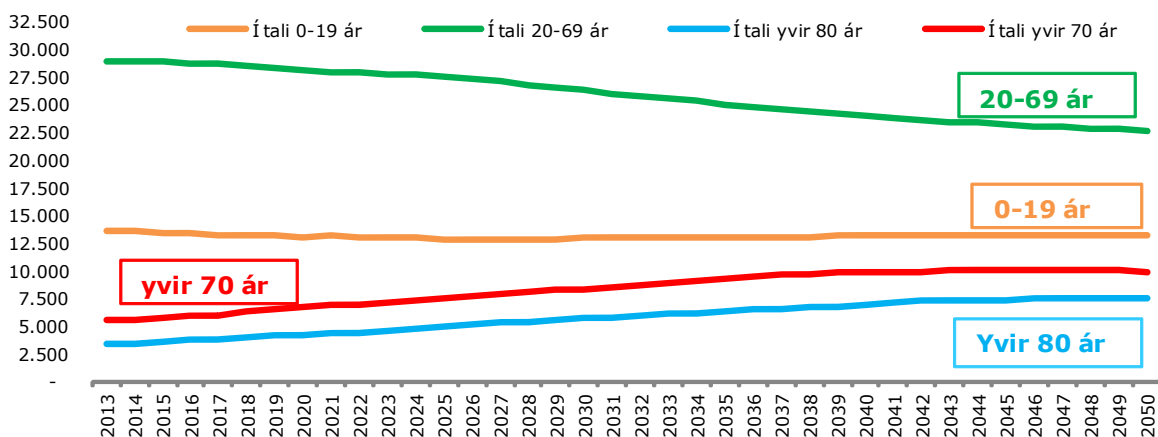

Kelda: Hagstovan

Mynd II 3 niðanfyri vísir framskrifaðu gongdina í fólkatalinum innan hovuðsaldursbólkar. Vit síggja eina javna minking í aldersbólkinum 20-69 ár, eina stöðuga gongd í aldersbólkinum 0-19 ár, og ein stóran vöxtur í talinum av fólki í aldersbólkinum yvir 70 ár og yvir 80 ár.

Fólkatalshagskrifing fyri hovuðsaldursbólkarnar 2013-2050

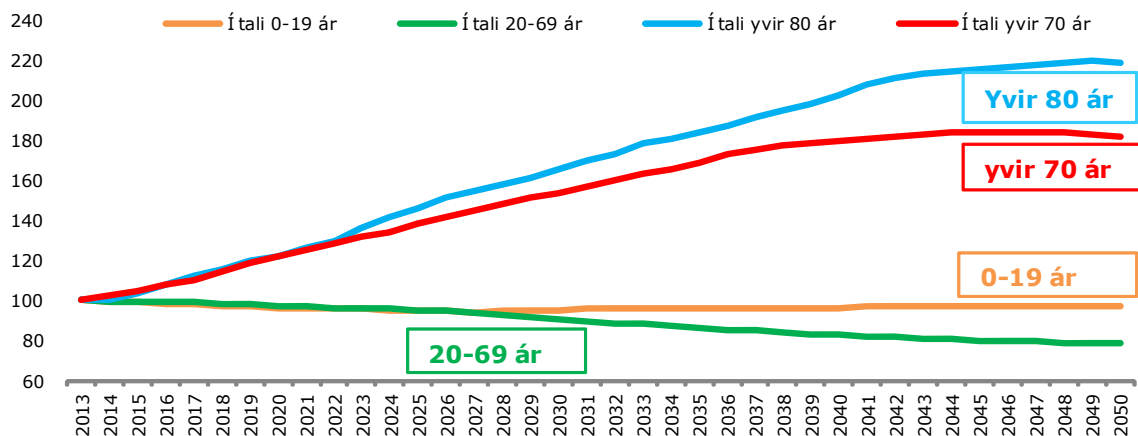
Mynd II 3

Kelda: Hagstovan

Mynd II 4 niðanfyri gevur við indeks-tølum eina neyvari lýsing av fólkatalsgongdini innan høvuðsaldursbólkar. Vit síggja øll árin ein javnan vøkstur í fólkatáli í aldursbólkinum yvir 80 ár, og eina meira enn tvífolding av fólki hesum aldursbólki frá 2013 til 2050. Sama tíðarskeið hendir ein næstan tvífolding av fólki yvir 70 ár. Talið av fólki í aldursbólkinum 20-69 ár minkar javnt, og er umleið í 2040 fallið við 20% í mun til 2013.

Indeks av fólkatalsframskriving fyri høvuðsbólkarnir 2013-2050 **Mynd II 4**

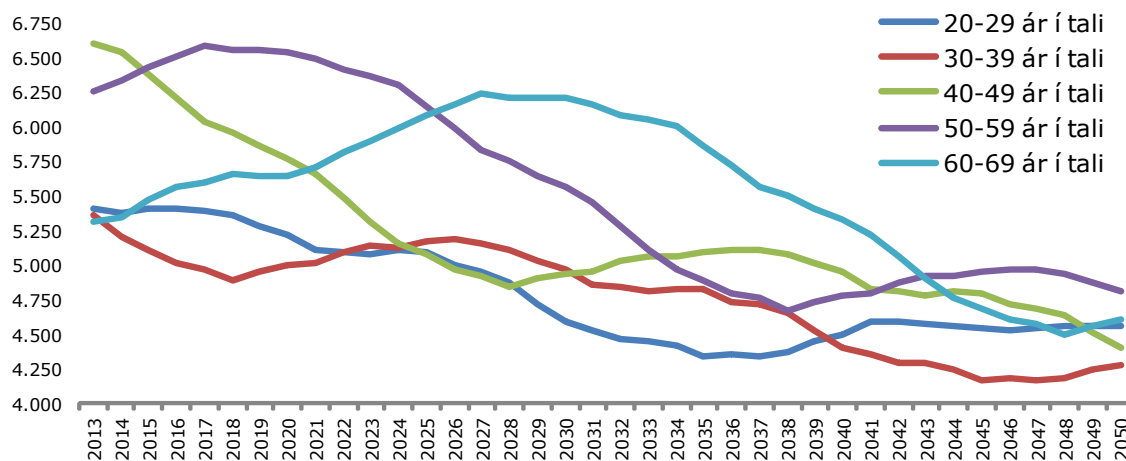

Kelda: Hagstovan

Mynd II 5 niðanfyri vísir eina greining av undirbólum í aldursbólkinum 20-69 ár. Vit síggja her ein vøkstur fram til 2027 í fólki í aldursbólkinum 60-69 ár. Vøkstururin er 1000 fólk frá 2013 og fram til 2027. Eftir 2027 og fram til 2050 hendir hinvegin eitt stórt fall í framskrivaða talinum av fólki í aldursbólkinum 60-69 ár – fallið er umleið 1500 frá 2027 til 2050.

Fyri allar hinar aldursbólkarnar millum 20 og 69 ár hendir sum heild eitt rættuliga stórt fall í framskrivaða fólkatálinum fram til 2050.

Fólkatalsframskriving fyri aldursbólkin 20-69, 2013-2050 **Mynd II 5**

Kelda: Hagstovan

4 Sammeting við donsku fólkatalsframskrivingina

Sum nevnt í innganginum fara demografisku broytingarnar í Føroyum ivaleyst at vera meira fíggjarliga darvandi enn í grannalondunum, tí tær koma afturat eini stórari fólkafráflyting úr Føroyum í 1990-unum, sum avlagaði aldurs- og kynsbýtið munandi. Omaná hetta kemur ein annar trupulleiki, ið er lutfalsliga lága føroyska pensiónsuppsparingin¹². Forskatingin av pensjónum frá 2012 til tess at fíggja ein skattalætta ger eisini fíggjarliga haldførið í longdini verri, givið demografisku støðuna og demografisku útlitini.

Sum nevnt í seinastu búskaparfrágreiðing hevur roknaða strukturella hallið á almenna roknskapinum í Føroyum verið stórt seinastu árin. Strukturella hallið verður roknað sum staðfest alment úrslit fyri allan almenna geiran, minus roknaða ískoytið frá konjunkturstöðuni¹³. Demografiska gongdin fer at gera tað uppáftur truplari at minka um strukturella hallið.

Ein sammeting av føroyskum demografiskum lutføllum við tilsvarandi demografisk lutføll aðrastaðni kundi kanska óbeinleiðis lýst hendan spurning eitt sindur betri.

Talva II1 niðanfyrir vísir eina sammeting av demografiskum lutføllum fyri Føroyar (FØ) og Danmark (DK). Donsku tøluni byggja á ta fólkatalsframskriving fyri Danmark, ið gjørd var av Danmarks Statistik í 2013¹⁴, meðan føroysku tøluni byggja á ta fólkatalsframskriving, Hagstovan hevur gjørt fyri Búskaparráðið. Demografisku lutføllini eru hesi:

Forsyrgjaralutfall er roknað sum (talið av 0-19 ára gomlum + talið av 70-ára gomlum og eldri) dividerað við talinum av 20-69-ára gomlum.

Eldralutfall I er roknað sum tal av 70-ára gomlum og eldri dividerað við talinum av 20-69-ára gomlum.

Eldralutfall II er roknað sum tal av 80-ára gomlum og eldri dividerað við talinum av 20-69-ára gomlum.

Arbeiðsstyrkilutfall¹⁵ er roknað sum talið av 20-69-ára gomlum dividerað við (talinum av 0-19-ára gomlum + talinum av 70-ára gomlum og eldri).

---

¹² Búskaparfrágreiðing Heystið 2013, Búskaparráðið, s. 18-20

¹³ Búskaparfrágreiðing Várið 2014, Búskaparráðið, s. 28-32

¹⁴ Kelda: Heimasíðan hjá Danmarks Statistik.

¹⁵ Arbeiðsstyrkilutfall er = 1/forsyrgjaralutfall

Talva III Demografisk lutføll fyri Føroyar og Danmark 2013, 2020, 2030, 2040 og 2050

Lutfall:	2013		2020		2030		2040		2050		
	FØ/DK	FØ	DK	FØ	DK	FØ	DK	FØ	DK	FØ	DK
Forsyrgjaralutfall		0,66	0,55	0,70	0,58	0,81	0,64	0,96	0,73	1,02	0,73
Eldralutfall I		0,19	0,18	0,24	0,23	0,32	0,28	0,41	0,33	0,44	0,35
Eldralutfall II		0,07	0,06	0,08	0,07	0,13	0,12	0,18	0,14	0,22	0,17
Arbejdsstyrkilutfall		1,52	1,82	1,43	1,72	1,23	1,57	1,04	1,37	0,98	1,37

Kelda: Hagstovan og Danmarks statistik

Talva III omanfyri vísir fyri Føroyar eitt vaksandi forsyrgjaralutfall, eitt vaksandi eldralutfall I, og eitt vaksandi eldralutfall II, ið øll er hægst í 2050. Tilsvarandi hesum vísir talvan eitt minkandi arbeiðsstyrkilutfall, ið er lægst í 2050. Óneyðugt er at siga at hetta má fáa figgjarligar avleiðingar í komandi árum fyri bæði inntøkusiðu og útreiðslusiðu hins almenna, eins væl og aðrar avbjóðandi fylgiávirkanir á bæði búskap og samfelag annars.

Verða føroysku tøluni sammett við tilsvarandi donsku tøluni, sæst eisini ein týðuligur munur longu í 2013. Forsyrgjaralutfallið fyri Føroyar er longu í 2013 munandi størri enn í Danmark¹⁶. Aftrat hesum kemur at lønir vunnar í útlondum av fastbúgvandi í Føroyum ikki vera fult skattaðar í Føroyum. Hetta trýstir føroysku inntøkusiðuna uppáftur meira niðureftir enn talva III omanfyri gevur ábendingar um. Hetta má gera tað uppáftur meira trupult at fáa burtur strukturella hallið á roknskapinum fyri almenna geiran í Føroyum.

Verður gongdin í lutføllunum fyri Føroyar sammett við gongdina í donsku lutføllunum fram til 2050, vísir talvan omanfyri ein vaksandi mun í lutføllunum – og ein mun Føroyum til ófyrimumar.

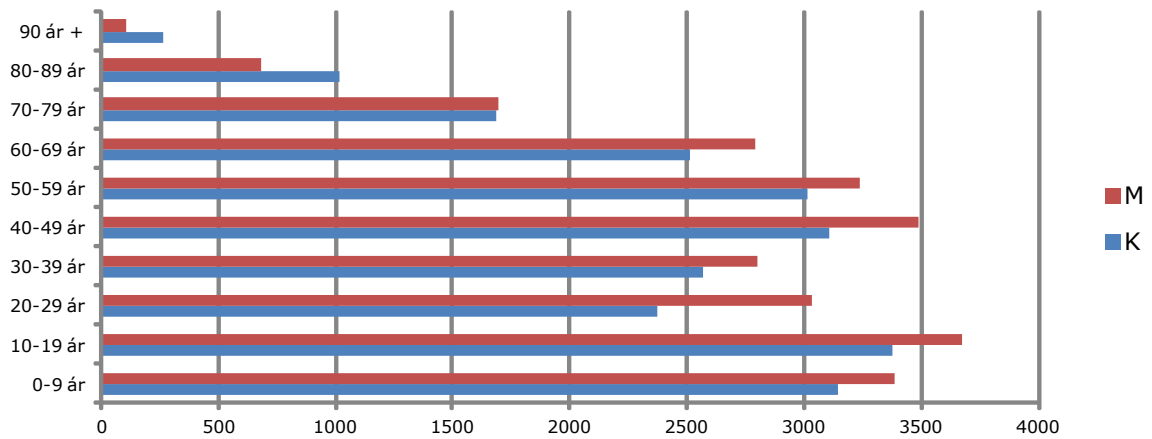
5 Fólkatalspyramidur fyri Føroyar

Myndirnar 6 til 8 niðanfyri vísa samanfaldaðar fólkatalspyramidur 2013, 2020 og 2050 fyri fólkatalsframskrivingina fyri Føroyar.

¹⁶ Í útrokningini av forsyrgjaralutfallinum eru tey 20-29 ára gomlu við í nevnaranum. Nógv teirra eru 'í veruleikanum' ikki tald við, tí tey eru uttanlands. Hetta kann gera forsyrgjaralutfallið stórt uttan at hetta neyðturviliga økir um forsyrgjarabyrðuna.

Samanfaltað fólkatalspyramida fyri Føroya 2013

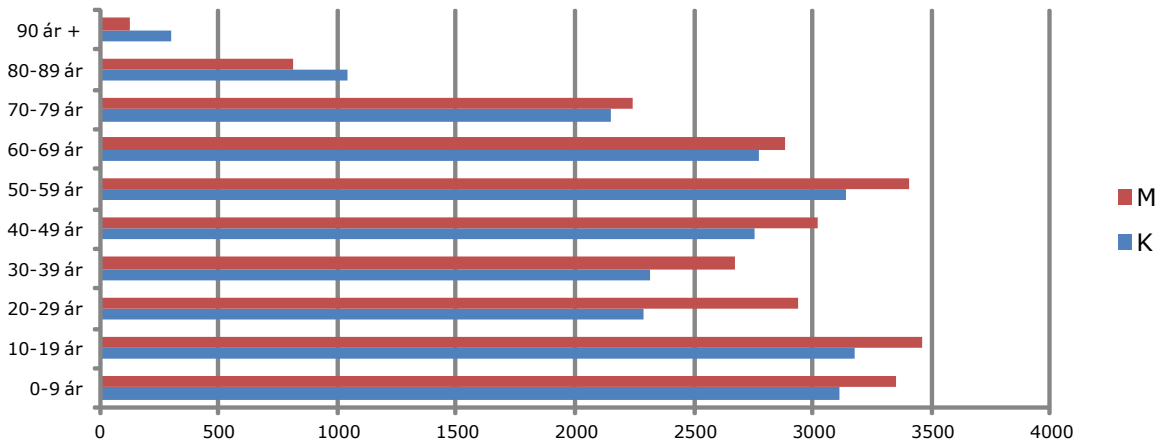
Mynd II 6

Kelda: Høgstovan

Samanfaltað fólkatalspyramida fyri Føroya 2020

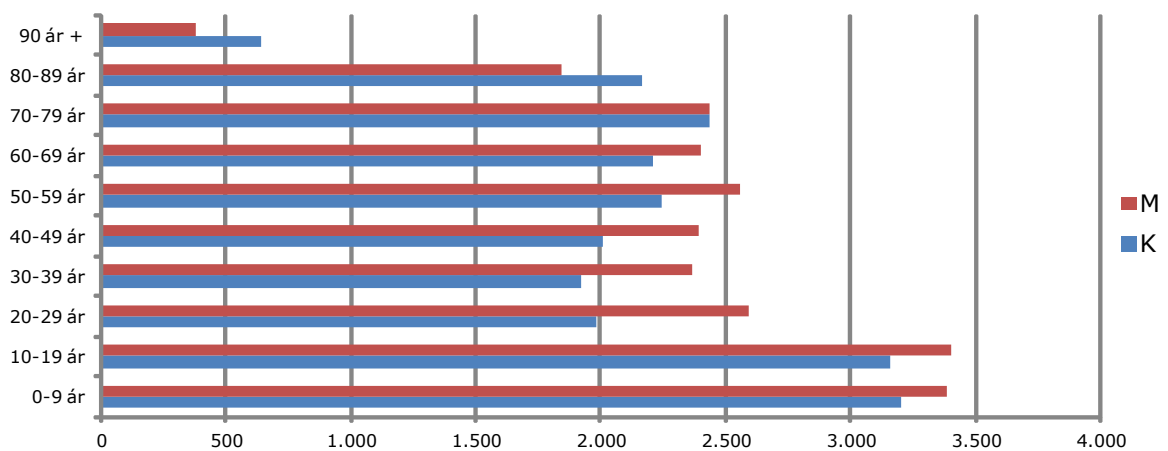
Mynd II 7

Kelda: Høgstovan

Samanfaltað fólkatalspyramida fyri Føroya 2050

Mynd II 8

Kelda: Høgstovan

Myndirnar vísa m.a. serliga stóra kvinnu-undirskotið í aldursbólkinum 20-29 ár. Eldingin av búfjöldini sæst eisini týðuliga við at sammeta myndirnar. Pyramidan fyri 2050 líkist meira einum kassa enn einari pyramidu.

6 Niðurstøða

Neyðugt verður at fígggjarpolitikkurin í komandi árum, og búskaparpolitikkurin annars, í størri mun tekur støði í demografisku broytingunum, ið standa fyri framman. Sjálvsagt skal búskaparpolitikkurin eisini hava stuttsiktaði atlit. Hinvegin er neyðugt ikki *einans* at viðgera búskaparpolitikkinn við stuttsiktaðum atlitum.

Kapitul 3 Búskaparrenta og tilfeingisrenta

Innihald

1. Inngangur um bólking av búskaparrentum.....	60
1.1 Hugtakið búskaparrenta og undirhugtøk.....	60
1.2 Búskaparrenta sum tilfeingisrenta.....	60
1.3 Búskaparrenta sum intramarginal renta (quasi rentu).	61
1.4 Búskaparrenta sum monopolrenta.....	61
1.5 Búskaparrenta sum “differential rent”	61
1.6 Serligi áhugin fyri búskaparrentu sum tilfeingisrentu.....	62
1.7 Praktiski trupulleikin at skilja ímillum tilfeingisrentu og intramarginala rentu (quasi rentu).....	62
2. Ástøðiliga grundarlagið	64
3. Hvussu ymisk frábrigdi av búskaparrentu hava verið handfari	67
4. Mannagongd til útrokning av tilfeingisrentu í fiskivinnuni	68
5. Meting av støddini á tilfeingisrentuni í føroysku fiskivinnuni.....	69
5.1 Uppisjóvarskip.....	70
5.2 Verksmiðjutrolarar	72
5.3 Línuskip	74
5.4 Trolarar.....	76
5.5 Onnur skip.....	78
5.6 Íalt roknað tilfeingisrenta.....	80
5.7 Følsemisgreining	80
6. Inntøkur og útreiðslur hjá tí almenna av tilfeingisvinnum.....	81
7. Tann optimala tilfeingisrentan.....	83
8. Ein roynd at útrokna optimalu tilfeingisrentuna í Føroyum	85
8.1 Inngangur	85
8.2 Útrokningar av optimalu tilfeingisrentuni í botnfiskaveiðuni.....	88
9. Talið av arbeiðsplássum og produktivitets-vøgstur í tilfeingisvinnum	93
10. Tilfeingisrenta í øðrum vinnum.....	93
Orðalisti.....	94
Keldutilfar.....	100

1. Inngangur um bólking av búskaparrentum

Endamálið við hesum uppriti er at lýsa nøkur hugtøk og fyrbrigdi innan *tilfeingisbúskap*, soleiðis at eitt orðaskifti kann fara fram, har allir partar í orðaskiftinum eru greiðir yvir týðningin av teimum hugtøkum og fyrbrigdum, ið tengd eru at einum dialogi um tilfeingisbúskap.

Leggja partarnir í einum orðaskifti ymsan týðning í somu hugtøk, tosa partarnir forbi hvønn annan. Hetta ger vanligt orðaskifti (dialog) ómøguligt. Vit meta eitt slíkt orðaskifti at vera sera viðkomandi fyri Føroyar, tí nógv í føroyska búskapinum er tengt at serligum tilfeingisviðurskiftum. Nøkur hugtøk í hesum sambandi eru ma. 'tilfeingisrenta'¹⁷ og 'tilfeingisgjald'.

1.1 Hugtakið búskaparrenta og undirhugtøk

Innan búskaparfrøði finst eitt breitt hugtak, sum verður nevnt 'búskaparrenta' (*economic rent*). Undirhugtøkini til hugtakið búskaparrenta eru hesi:

- Tilfeingisrenta: búskaparrenta, ið stavar frá náttúrutilfeingi við avmarking í útboði
- Intramarginal renta (quasi rent): búskaparrenta, ið stavar frá einum menniskjaskaptum tilfeingi við avmarking í útboði
- Monopolrenta: búskaparrenta, ið stavar frá nýtslu av monopolstöðu við meira ella minni miðvísari avmarking í útboði.

(Umframt hesi trý sløg av búskaparrentu finst eitt fjórða hugtak, ið er eitt undirhugtøk til hugtakið tilfeingisrenta. Hetta hugtak er "differential rent", men hugtakið verður ikki neyvari viðgjørt í hesum uppriti).

Búskaparrenta verður skilmarkað sum tað eyka peningsvirðið, ið við givnum eftirspurningi verður til vegna avmarking av útboðnum av einum framleiðslufaktori¹⁸ (te. tilfeingi, arbeiðsmegi ella kapitali ella serkunneika). Avmarkingin av útboðnum ger, at útbjóðarin kann fáa ein hægri prís, viðhvørt nógv hægri prís, enn tann prís, sum bert rindar fyri útreiðslurnar í samband við útboði av tilfeingi. Búskaparrenta kann eisini koma frá kostnaðarsparandi framleiðsluviðurskiftum og einastandandi eftirspurnar-elvandi vørueginleikum, ið stava frá verkligari nýtslu av avmarkaðum útboði av menniskjaskapum tilfeingi.

1.2 Búskaparrenta sum tilfeingisrenta

Búskaparrenta sum tilfeingisrenta kann sum hugtak og fyrbrigdi lýsast ástøðiliga uttan at gerast eitt tómt ástøðiligt hylki. Í Føroyum hava vit ferð eftir ferð staðfest tilfeingisrentu sum eina ítøkiliga búskaparlíga sannroynd.

Hetta hendir td. tá skip við veiðiloyvi hava verið seld, og har seljarin fær munandi størri gjald fyri tað selda enn virðið á skipinum, og har keyparin noyðist at átaka sær stóra skuld fyri at rinda gjaldið. Vit hava eisini við jøvnum millumbilum staðfest at skuldarbyrðan hjá flotanum er vaksni í samband við sølu av skipum við veiðiloyvum. Ein slíkur vøkstur í skuldarbyrðu merkir eisini ítøkiliga, at búskaparlíga váðin hjá skipaáðanarum, og øllum teimum, sum eru tengd at vinnuni, er vorðin øktur.

Goodwill í roknskapunum hjá skipaflotanum umboðar vanliga kvotu- ella fiskidagakeyp. Hetta bókaða goodwill hevur ligið millum 500 og 600 mió. kr. seinastu árin fyri allan flotan. Hetta talið gevur eina ítøkiliga ábending um støddina av kapitaliseraða virðinum av tilfeingisrentuni, men fevnur bara um føri, har handil er farin fram. Tí er hetta helst bert ein brotpartur av tí samlaða virðinum av kapitaliseraðu tilfeingisrentuni.

Tað er tekin um sunnan búskap í fiskiveiðuni, tá tilfeingisrentan er stór. Hinvegin er tað tekin um ósunnan fiskiveiðubúskap, um tilfeingisrentan er lítil. Tá tilfeingisrentan er stór, hava vit eisini sæð

¹⁷ Hesi "rentu" hugtøk hava einki at gera við tær rentur, ið verða nýttar innan figgjarheimin, sum ein t.d. skal gjalda fyri eitt lán, ella fáa fyri eitt innlán.

¹⁸ Allýsing frá Alchian (1987), 'economic rents are the payment (imputed or otherwise) to a factor in fixed supply'.

at útlensk figgjaráhugamál hava fingið lut í føroysku tilfeingisrentuni ígjøgnum teirra ognarskap í føroyskum reiðaríum.

1.3 Búskaparrenta sum intramarginal renta (quasi rent).

Dømi eru um vinnuvirki, ið megna at nýta teirra menniskjatreytaða tilfeingi á ein slíkan hátt, at tey við kostnaðarsparandi og produktivitets-mennandi og samstundis kvalitetsbetrandi og vørunýskapandi tilgongdum kunnu skapa eitt virkisumhvørvi, ið onki virki ella fá onnur virki kunnu eftirlíkna.

Kostnaðarsparingin og produktivitets-menningin (við nýtslu av menniskjatreytaðum tilfeingi) kunnu her geva virkinum serstakt ræði á útboðnum (ávegis tí hjá monopoli), meðan kvalitetsbetring og vørunýskapin (gjøgnum menniskjatreytaða tilfeingið) kunnu økja um eftirspurningin við tí úrsliti, at virkið í kapping við onnur fær stóran vinning ár eftir ár. Sama við vørumerkjum, ið vanligu gerast sera sterk hjá slíkum virkjum. Dømi eru Toyota í sjeiti- og áttatiárunum, og Microsoft og Apple í nútíðini.

Í hesum førum kunnu vit ikki eyðmerkja nakað ávíst náttúrtreytað tilfeingi sum til grund liggjandi forkláring, ei heldur eitt náttúruskapt tilfeingi, ið kann sigast vera "ogn hins almenna". Í hesum førum kunnu vit siga at búskaparrentan kemur til sjóndar sum "intramarginal" renta (quasi rent).

Patent er eisini ein serskildur máti tilvitað at skapa eitt avmarkað útboð, sum eisini skapar eina búskaparrentu til eiganar av patentinum (patent verða givin fyri at tað skal loysa seg at vera íverkseti). Eykavinningurin av einum patenti kann sigast vera "intramarginal" renta, ið kemur til sjóndar sum eitt slag av monopolrentu (sí niðanfyri).

1.4 Búskaparrenta sum monopolrenta

Búskaparfrøðin hevur eisini eyðmerkt nakað, sum verður kallað "monopol renta", og sum eisini er ein búskaparrenta. Vit kunnu siga, at eitt monopol/duopol/oligopol¹⁹ hevur móguleikan at kunna skapa eitt tilvitað avmarkað útboð, sum ikki er frá náttúrunnar hond, eins og í tilfeingisvinnum. Sostatt kann eitt monopol - um ynski og vilji eru til tað - eisini hava eina monopolrentu, ið er eitt undirhugtak til hugtakið búskaparrenta.

Annars hava vit í Føroyum nógvar marknaðir við avmarkaðum útboði. Her er talan um marknaðirnar við náttúru tilfeinginum fiski, alíokjum og olju, sum frá náttúrunnar hond eru avmarkað í útboði. Her kemur búskaparrenta fram sum *tilfeingisrenta*. Men eisini kunnu vera meira ella minni tilætlaðar avmarkingar í útboð hjá monopolum ella duopolum innan telefonvirksemi, flogvinnu, bankavirksemi osfr. Í hesum seinna førinum kunnu vit siga at búskaparrenta kemur fram sum *monopolrenta*.

1.5 Búskaparrenta sum "differential rent"

Í tí privata búskapinum eru eisini nógvar dømir um búskaparrentur. Innan húsamekling er kent, at tað týðningarmiklasta er, hvar húsið liggur, heldur enn, hvussu húsið sær út ('location, location, location'). Tað sama sethúsið í Føroyum hevur ikki tað sama virðið, um tað liggur í Tórshavn, ella tað liggur í Sundalagnum. Eitt dømi kundi verið hetta: Eini hús í Tórshavn, sum eru á júst sama støði sum eini hús í Sundalagnum, kunnu kosta 2 mió kr. at keypa í Tórshavn, meðan tey bert kunnu kosta 1 mió kr. í Sundalagnum. Munurin ella tann eina eyka milliónin í Havn er so búskaparrenta sum "differential rent"²⁰. Hendan rentan kemur, av tí at útboðið er avmarkað av húsum í Havn og av tí at tað er ein eftirspurningur eftir slíkum 'lendi'. Tvs. búskaparrentan kemur her fram vegna ymiskleikan í 'góðsku' av hvørji eind av tilfeinginum. Vit neyvlysa ikki 'differential rent' meira í hesum uppriti.

¹⁹ Monopol er ein fyrítøka, ið hevur allan marknaðin. Eitt duopol merkir tvær fyrítøkur sum býta marknaðin ímillum sín. Eitt oligopol merkir nakrar fáar fyrítøkur, sum deila marknaðin ímillum sín. Fullkomin kapping er heilt stórt tal av fyrítøkum á marknaðinum, har eingin hevur ræði á prísinum og har eingin búskaparrenta verður.

²⁰ Hetta verður í búskaparfrøði eisini nevnt 'jórðrenta', 'differential rent' ella 'Ricardo rent' eftir bretska búskaparfrøðinginum David Ricardo.

1.6 Serligi áhugin fyri búskaparrentu sum tilfeingisrentu

Tilfeingisrenta sum búskaparrenta hevur serstakliga verið í brennideplinum í føroyska orðaskiftinum um tilfeingisbúskap.

Orsøkin til at hetta fyrbrigdið verður kallað tilfeingisrenta er, sum greitt frá omanfyri, at tað liggur eitt nøkulunda væl skilmarkað og avmarkað fysiskt náttúrutilfeingi aftanfyri. Tilfeingið er avmarkað í útboði á tann hátt, at bara ein avmarkað nøgd av tilfeinginum finnist.

Fyri oljuvinnu er td. avmarkað nøgd til av olju. Tískil fær avmarkaða Bn í undirgrundini ein marknaðarprís, sum er størri enn kostnaðurin av at taka oljuna upp á mest effektiva hátt. Sostatt er ein tilfeingisrenta í oljuvinnu. Tilsvarandi í fiskivinnu eru fiskurin er eitt slíkt avmarkað tilfeingi. Sostatt er tað eisini ein tilfeingisrenta í fiskivinnuni.

Tilfeingisrenta er sostatt ikki nakað vit kunnu burturforklára sum fyribrygdi. Ein ovurtroyting av tilfeinginum ger, at einki verður í part av tilfeingisrentuni, tí tilfeingi verður oytt burtur við ovurtroyting.

Innan alivinnuna hava vit eisini eitt avmarkað tal av firðum ella økjum, ið kunnu nýtast til aling. Tískil fáa hóskandi vakstrarøki til alibrúk eitt sjálvstøðugt virði. Sostatt kemur eisini fram ein tilfeingisrenta innan alivinnuna.

Náttúrutreytaða avmarkingin av útboðnum ger, at tilfeingisrentan má fella *onkrum* í lut. Tilfeingisrentan kann falla føroyskum/útlendskum reiðaríum/alifyritøkum/oljufeløgum í lut sum óvanligur eykavinningur – ella manningum sum óvanliga stór hýra.

Leggja vit tað sjónarmið til grund - sum flest øll gera - at tilfeingið er "ogn landsins/fólksins", merkir óvanligi eykavinningurin 'gávu' frá landinum til reiðaríir, alifyritøkur ella oljufeløg - ella manningar. Í samband við slíkar 'gávur' kunnu eisini verða reistir spurningar um búskaparligu avleiðingarnar av øktum ójavna í samfelagnum. Við umsetiligum kvotum/fiskidøgum/aliloyvum í øðrum liði eru sum nevnt nógv dømi um, at tilfeingisgjald eru goldin til eigarar, ið hava fingið loyvi tillutað 'ókeypis' frá tí almenna.

Sum eitt alternativ til omanfyri nevndu 'gávur', kann tilfeingisrentan ístaðin fella tí almenna í lut sum eitt kravt *tilfeingisgjald*. Hvussu eitt uppkrav av einum slíkum gjaldi ítøkiliga skuldi verið skipað í verki, taka vit ikki støðu til í hesum uppriti.

1.7 Praktiski trupulleikin at skilja ímillum tilfeingisrentu og intramarginala rentu (quasi rentu)

Í føroysku uppisjóvarvinnuni hava summar fyrirøkur verið tøkniliga og vinnuliga innovativar út yvir tað vanliga. Hesar hava fingið royndir og servitan gjøgnum longri áramál, sum fáar aðrar fyrirøkur kunnu gera teimum eftir.

Tann eyka búskaparrentan, sum kann staðførast til hendan innovativa serkunneikan hjá fyrirøkuni, verður sum áður nevnt kallað *intramarginal renta* (ella quasi renta). Hendan intramarginala rentan eigur ikki at verða roknað við í tilfeingisrentuna, og eigur tí sjálvsagt ikki at koma undir tilfeingisgjaldskyldu²¹. Hinvegin kann tað vera ein praktiskur trupulleiki roknskaparliga at skilja ímillum vinningsføri vegna útboðstreytaða tilfeingisrentu, og vinningsføri vegna óvanligt tøkniligt og leiðsluligt innovatiósføri.

Fyri at taka saman um: Skal tilfeingisgjald av tilfeingisrentuni so "rættvíst" sum møguligt verða kravt inn av tí almenna, er týðningarmikið nøkurlunda greitt at kunna skilja ímillum:

²¹ Vit kunnu siga, at intramarginal renta 'hoyrir' til kapitalin og arbeiðsmegina, og skal ikki "tilfeingis-skattast", meðan tilfeingisrentan 'hoyrir' til sjálvt tilfeingi sum 'almenn ogn' og eigur tí sum útgangsstøði at "tilfeingis-skattast".

- búskaparrentu sum verður til av tí at summar fyrirkur eru meira virkisførar enn aðrar vegna teirra effektivu nýtslu av menniskjaskaptum tilfeingi í avmarkaðum útboði (intramarginala rentu), og
- búskaparrentu sum verður til av tí at troytta náttúrtilfeingið er avmarkað í útboði (tilfeingisrentu)

Trupulleikin at gera hendan skilnað er eisini kent innan td. telduheimin. Har eru summar fyrirkur (td. Apple og Microsoft) eyðsýnt meira vinningsførar enn aðrar, men verða samstundis skuldsettar fyri at skapa og gera sær dælt av einum slagi av monopolstöðu.

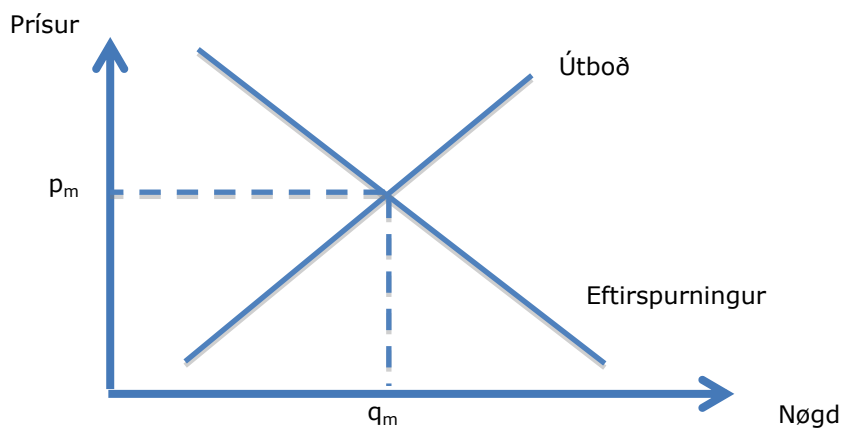
Støddin av tí tilfeingisrentu, sum útroknað er í seinni kapitlum í hesum uppriti, fevnir eisini um intramarginala rentu; tað hevur ikki verið møguligt at skilja intramarginalu rentuna frá tilfeingisrentuni.

Ein meira 'objektivur' máti at sleppa undan hesum skilnaðartrupulleika vildi verið at hitt almenna bjóðaði út fiskidagar og kvotur ('fisk sum framleiðslutilfar') á einum 'optimalum' marknaði við uppboðssølu. Við hesum fingum vit meira einfalt staðfest støddina á tilfeingisrentuni (uttan intramarginalari rentu uppi). Er ein fríur marknaður við óavmarkaðari útlendskari luttøku ikki møguligur, so vildi neyvan verið nakað forgjört í at bjóðarar vóru prekvalifiseraðar til at bjóða á einum slíkum marknaði - td. soleiðis at bara føroysk reiðarí kundu luttikið, ella soleiðis at bara føroysk skip kundu veitt fiskin. Ei heldur vildi verið nakað forgjört í at ein slíkur marknaður byrjaði á royndarstigi, har avmarkaðar nøgdir vóru bjóðaðar út. Úrslitið av hesum royndum kundi so verið tikið til eftirtektar í teimum leypani tillagingunum í fiskivinnupolitikkinum.

2. Ástøðiliga grundarlagið

Í einum marknaðarbúskapi er sum vera man stórt tal av ymiskum marknaðum. Felags fyri hesar marknaðir er ein eftirspurnarsíða og ein útboðssíða. *Útbjóðarar* á útboðssíðuni eru vanliga fyrirkur, sum bjóða sínu vøru (ella tænastru) út. *Eftirspyrjarar* á eftirspurnarsíðuni eru forbrúkarar ella onnur virki, sum vilja hava hesa vøru.

Vanliga verður í búskaparástøðinum útboðið og eftirspurningurin sett í eina krosskipan har nøgdin er á fyrsta aksanum (útásinum) og prísur er á seinna aksanum (uppásinum). Eftirspurningurin eftir vøruni vil so vanliga minka tá prísurin økist, meðan útboðið økist fyri hækkingi prísir. Niðanfyri eru slíkar eftirspurnings- og útboðslinjur teknaðar²². Eftirspurninglinjan avmyndar "preferensurnar" hjá teimum, sum eftirspyrja vørunar ella tænastrurnar, tá tað snýr seg um prís og nøgd. Útboðslinjan avmyndar hinvegin treytirnar viðvíkjandi prís og nøgd hjá teimum, sum bjóða út vørunar. Í vanligum vinnum vil tað síggja út sum í mynd III 1, har útboðið og eftirspurningurin kunnu mætast, og har handil kann fara fram. Tann prísurin, sum keypari og seljari verða samd um, verður so p_m og nøgdin verður q_m . Hetta verður so marknaðarjavnvágin, har báðir partar í givnu umstøðunum fáa mest burturúr.

Mynd III 1. Samanhangur millum nøgd og prís á eini vanligari vøru

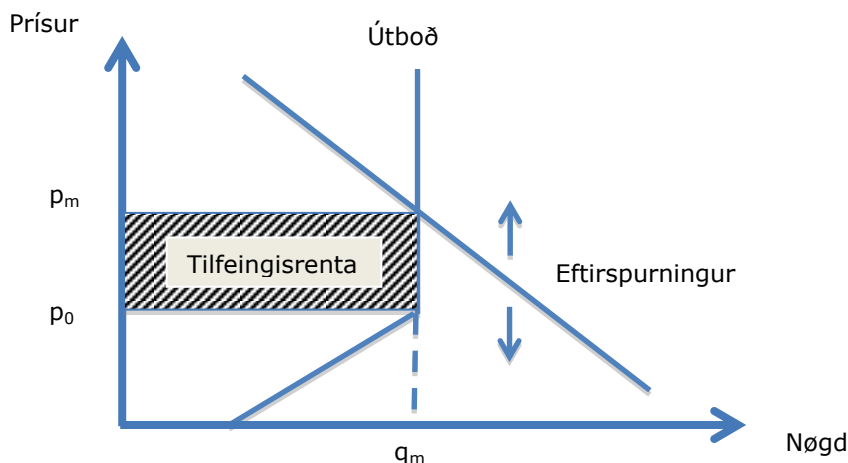
Í mynd III 1 omanfyri er eingin nøgdar-avmarking í útboðnum, og prísurin á marknaðinum verður tí ásettur alt eftir, hvar útboð og eftirspurningur mætast.

Øðrvísi er, tá útboðið í nøgd er avmarkað – antin frá náttúrunnar hond ella tilvitað av fyrirkum ella myndugleikum. Mynd III 2 lýsir eina støðu við nøgdar-avmarking í útboðinum. Útboðið er avmarkað til nøgdina q_m . Hinvegin fær útbjóðarin dekkja sínar útreiðslur við prísinum p_0 . Vit síggja av mynd III 2, at allir prísir yvir p_0 geva útbjóðarum eitt eyka peningsvirði. Tað eyka peningsvirði verður kallað tilfeingisrenta²³. Við prísinum p_m er tilfeingisrentan $(p_m - p_0) \cdot q_m$, sum er tað skraveraða umráðið í mynd III 2. Júst hvat hetta talið er, ber til at rokna út, um nakrar fortreytir eru uppfyltar. Hetta koma vit inná seinni.

²² Myndirnar 1 og 2 eru gjørdar út frá Paldam (1994).

²³ Vit nevndu omanfyri intramarginala rentu. Hetta var renta, sum komst av, at summi eru meira effektiv enn onnur. Í mynd 2 er hendan rentan skilmarkað sum umráðið undir tí skraveraða umráðnum og yvir útboðs linjuni. Sum nevnt kemur sum útgangsstøði ikki uppá tal at tilfeingisskatta intramarginala rentu.

Mynd III 2. Samanhangur millum útboð og eftirspurning um útboðið er avmarkað í nøgd.

Vit síggja í mynd III 2, at tað ikki er uttan týðning fyri støddina av tilfeingisrentuni, hvat eftirspurningurin er (sí pílarar í mynd III 2). Eftirspurningurin kann verða givin av einum heimsmarknaðar prís, sum tú sum útbjóðari ikki hevur ávirkan á. Tilfeingisvinnurnar í Føroyum, fiskivinna og alivinna, eru í stóran mun undirgivar prís, sum verða ásettir á heimsmarknaðinum. Sostatt hava fyrirkomulag (vanliga) ikki ávirkan á eftirspurningin²⁴. Fyri fiskivinnuna ber vanliga ikki til at hava ávirkan á útboðið. Hetta er vanliga givið av lívfrøðiligum ella politiskum viðurskiptum. Við broytiligum eftirspurningi og útboði kann tilfeingisrentan í tilfeingisvinnuni í Føroyum soleiðis vera broytilig yvir tíð - eitt ár kann hon verða stór og annað ár kann vera lítil.

Tilfeingisrenta er ikki tað sama sum roknskaparligt avlop ella vinningur. Roknskaparliga avlopið er tað, sum er eftir, tá allar útreiðslur eru goldnar. Tilfeingisrentan er hinvegin *útroknað* sum tað avlopið, har útbjóðarin fær rindað sínar útreiðslur við '*vanligum*' útreiðslum til løn og kapital (útboðskurvan upp til p_0 í mynd III 2). '*Vanligar*' útreiðslur er td. fyri lønina tann háran, sum er neyðug fyri at fáa skipið mannað. Roknskaparliga avlopið kann hinvegin vera stórri ella minni enn tilfeingisrentan. Um útbjóðarin nýtur ein stóran part av tilfeingisrentuni til at gjalda starvsfólki eina '*óvanliga*' góða løn ella kapitalinum eitt '*óvanliga*' gott avkast, verður kanska einki roknskaparligt avlop, men tilfeingisrentan kann vera stór fyri tað, um enn '*ásýniliga horvin*' í virkisroknskapinum.

Tilfeingisrentan/búskaparrentan kann eisini vera '*ásýniliga horvin*' í virkisroknskapinum um t.d. eitt monopol er ineffektivt og nýtur ov nógv útreiðslur (td. ov nógv fólk í starvi), sum tað ikki vildi gjørt um tað vóru kappingarneytar.

Samantikið hava vit fingið hesi hugtøk allýst (sí orðalista):

Búskaparrenta: Meirvinningurin ('rentan') av framleiðslufaktorinum sum kemst av, at við givnum eftirspurningi er útboðið av honum avmarkað – antin natúrliga avmarkað ella tilvitað avmarkað av fyrirkomulag ella myndugleikum. Búskaparrenta fevnir um tilfeingisrentu og intramarginala rentu, og eisini monopol rentu (sí niðanfyri).

Tilfeingisrenta: Búskaparrentan á náttúruutilfeingi sum fiski, olju, alifirðum²⁵.

²⁴ Undantøk kunnu kanska vera. T.d. kann vera at føroyskur laksur úti í heimi gerst kendur fyri sínar einastandandi vørueiginleikar. Eydast útbjóðaranum at sannføra eftirspyrjarnar um hetta, kann útbjóðarin kanska sigast at hava ávirkað eftirspurningin. Veksur eftirspurningurin av hesum ávum veksur tilfeingisrentan.

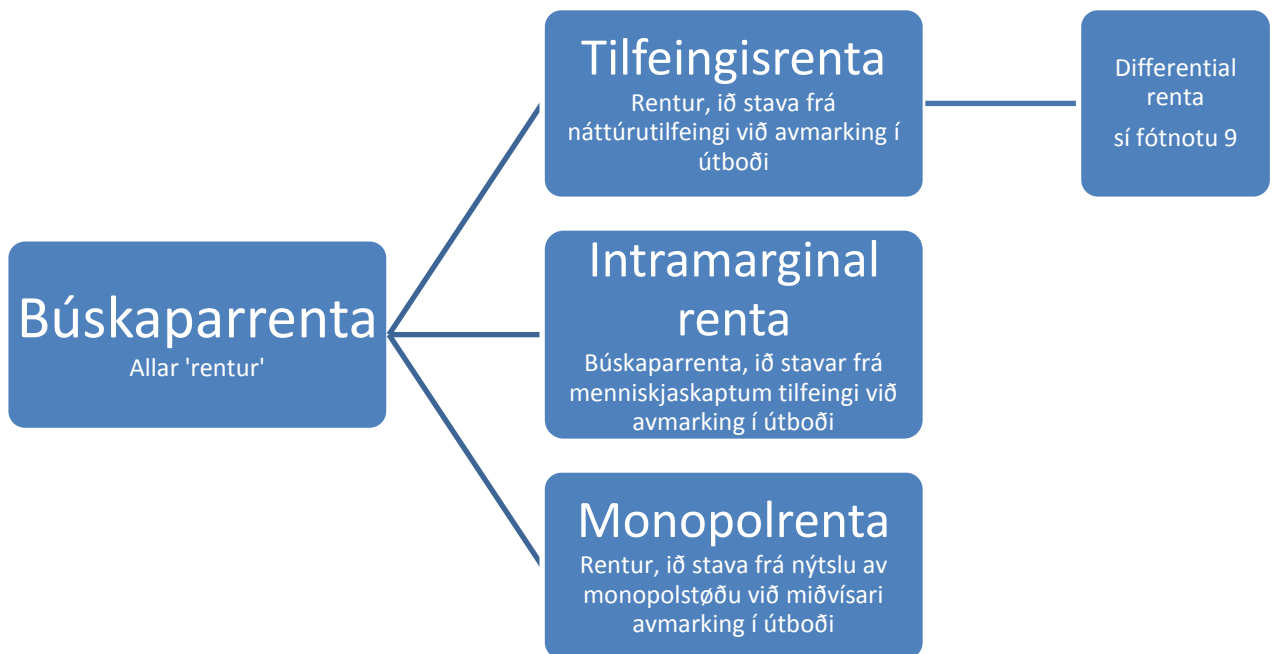
²⁵ Hetta er eitt sindur einfalt sett upp, tí vit hava ikki tikið hædd fyri sonevndu 'Ricardo rentuni' ella 'differential rent', sum er partur av tilfeingisrentuni. Hetta er rentan, sum stavar frá kostnaðarmunum í atgongdini til tilfeingi, td. at skip hava ójavna kostnað í atgongd til fiskasløg, sum hava ymisk virði. Hetta er ein búskaparrenta, ið sum útgangsstøði eigur at handfarast sum onnur tilfeingisrenta.

Intramarginal renta (quasi renta): Búskaparrenta sum stendst av, at ein fyrítøka er meira effektiv enn aðrar vegna innovativa tøkninýtslu og munadyggar virkis- og leiðsluførleikar, herundir munadyggari nýtslu av menniskjaligum tilfeingi.

Monopol renta: búskaparrenta sum stendst av tilvitaðari nýtslu av marknaðarmakt, sum til dømis monopoli ella líkandi støðu (duopol/patent).

Tilfeingisgjaldið: Gjaldið sum kravt verður at td. fiskivinnan rindar fyri at gagnnýta tilfeingið, tvs. fáa framleiðslutilfarið. Gjaldið eigur tó bert at verða kravt av tilfeingisrentuni og ikki av intramarginalari rentu (quasi rentu).

Hetta kann setast upp í fylgjandi mynd:

Mynd III 3. Bólking av ymsum sløgum av búskaparrentum

3. Hvussu ymisk frábrigdi av búskaparrentu hava verið handfarin

Um monopolrenta er í einari vinnu, tekur kappingarmyndugleikin sær vanliga av málinum, soleiðis at brúkarin ikki rindar ovurprís fyri at skapa eitt yvirnormalt yvirskot í vinnuni.

Í tilfeingisvinnum eiga hinvegin forðingar at vera fyri at øll sleppa frammat. Frí atgongd til tilfeingið merkir ovurveiðu og at tilfeingisrentan hvørvur. Tá tað er ein tilfeingisrenta, kann landið krevja inn hendan yvirnormala vinningin sum inntøka til landið. Hetta kann gerast við einum tilfeingisgjaldi ella eini uppboðssølu av tíðaravmarkaðum kvotum ella veiðudögum. Sum nevnt omanfyri eigur gjald til landið ikki at verða kravt av intramarginalari rentu.

Sigast kann, at tað eru trý sløg av náttúruutilfeingjum, sum kunnu geva tilfeingisrentu:

- 1) tilfeingi sum ikki kann endurskapast, sum t.d. olja og málmur
- 2) tilfeingi ið kann endurskapast, sum til dømis fiskastovnar
- 3) tilfeingi, ið eru varandi, men ikki óavmarkað, sum til dømis vatn-, vind- og sjóvarorka og aliðki (eisini treytað av umhvørvisárinum)

Ad 1) Verður tilfeingisrenta av einum ikki endurskapandi tilfeingi nýtt av einum ættarliði, er tilfeingið mist fyri komandi ættarliði. Nýtsla hins almenna av tilfeingisrentuni kann eisini yvirhita búskapin, soleiðis at landið missir kappingarføri og verður verri fyri enn frammanundan.

Vegna oljuna standa norðmenn í hesi tvístøðu. Her hava flestallir norskir búskaparfrøðingar mælt til, at landið tekur eitt hóskandi gjald av tilfeingisrentuni (t.e. eitt tilfeingisgjald sum t.d. 80%), og nýtir hetta tilfeingisgjaldið til fíggarligar íløgur kring nærsagt allan heim gjøgnum almenna norska oljugrunnin. Í tann mun tað ikki upphitar norska búskapin, kann núverandi ættarlið av norðmonnum nýta avkastið (og bert avkastið) av hesum fíggarílögum til skilmarkaði almenn endamál í Noregi. Henda loysnin tryggjar, at tilfeingið ikki verður mist fyri komandi ættarlið av norðmonnum, og eisini at oljuríkidømið ikki meira ella minni varandi skaðar norska búskapin gjøgnum yvirupphiting.

Ad 2) Í hesum førum kann landið sum meginregla taka fult gjald fyri tilfeingið.

Vit kunnu siga, at við verandi skipan fær fiskivinnan og alivinnan - sum einastu vinnurnar - útlutað eitt ókeypis framleiðslutilfar frá tí almenna. Hetta ókeypis framleiðslutilfar gevur eyka vinning til skip og manningar. Samstundis kann ókeypis framleiðslutilfarið elva til ovurveiðu og harvið minkandi tilfeingisrentu.

Har vit í oljuvinnuni bert kunnu nýta avkastið av tilfeingisrentuni, ber til í fiskivinnuni at nýta alla tilfeingisrentuna, júst tí at hon verður endurskapað. Hetta er sjálvandi treytað av, at hendan nýtslan ikki yvirupphitar búskapin.

Ad 3) Í hesum eru ikki somu avmarkingar og ikki somu krøv um uppsparing. Nýtsla av firðum til aling og av vatni til smoltstøðir setur krøv um umhvørvistrygging, og eisini eru slík aliðki, sum nú er, avmarkað í vídd. Hóskandi gjald fyri nýtslu av aliðkjum gerst tí viðkomandi. Hvat eitt hóskandi gjald er, kunnu tað vera fleiri meiningar um. Nakrir búskaparfrøðingar mæla til at meta gjaldið út frá tí, sum loyvi kundu verið seld fyri, sum árgjald ella eingangsgjald.

4. Mannagongd til útrokning av tilfeingisrentu í fiskivinnuni

Næsta stigið verður at kanna føroysku fiskivinnuna eitt sindur neyvari, við atliti til hvussu vit kunnu meta um støddina á tilfeingisrentuni í fiskivinnuni. Út frá lýsingini omanfyri av tilfeingisrentu er tilfeingisrentan tað, sum er eftir, tá 'vanligt' avkast er givið til framleiðslufaktorarnar arbeiðsmegi og kapital²⁶.

Vanligt avkast til arbeiðsmegina er ein 'vanlig' løn. Vanligt avkast til kapitalin er 'vanliga' rentan av einari fíggarløggu. Tilfeingisrenta er so tað, sum er eftir, tá útreiðslurnar til rávøru, avskrivningar og vanliga lønin og vanliga fíggaravkastid eru goldin.

Mátin at finna tilfeingisrentuna í fiskivinnuni er at gera ein nýggjan rokniskap, har 'vanligar' útreiðslur til løn og til fíggarútreiðslur koma at standa ístaðin fyri tær veruligu útreiðslurnar til postarnar løn og fíggarútreiðslur. Tann upphæddin, sum tá stendur eftir, vil so vera tilfeingisrentan, sum er tað, ið kundi verði goldið fyri fáa atgongd til tilfeingið.

Hetta kann lýsast við fylgjandi mynd:

Umsetningur

- minus allar kostnaðir uttan til løn og kapital

= Virðisøking

- minus 'vanlig' løn og minus 'vanligt' kapital avkast

= Tilfeingisrenta

Mynd III 4. Háttur til útrokning av tilfeingisrentu

Stórar óvissur eru sum vera man í útrokningini av tilfeingisrentuni. Fyri tað fyrsta, hvat er ein 'vanlig' løn, er tað ein arbeiðaraløn? Ella ein løn í frálavinnuni? Útgangsstøðið er ein hýra, sum er nóg høg til at manna skipini. 'Vanlig' løn merkir sum útgangsstøði hvussu nógv reiðaríð má rinda í hýru fyri at fáa mannin umborð, heldur enn at maðurin velur eitt annað arbeiði. Eisini kann verða spurt, hvat 'vanligt' avkast til kapitalin er?

Ein annar einfaldur máti at funnið ta 'røttu' tilfeingisrentuna í fiskivinnuni vildi verið at selt rættindini. Tilfeingisrentan hevði so verði tað virðið, sum reiðaríni í fríari kapping vildu gjalda fyri at fáa atgongd til at fiska²⁷.

²⁶ Her hevur ikki verið møguligt at skilt ímillum intramarginala rentu og tilfeingisrentu. Hetta merkir at støddin á tilfeingisrentuni verður nakað yvirmett. Um skipini eru jøvn í tøkniligum førleikum og leiðslu førleikum eru ikki so stórir trupulleikar av hesum, tí tá er intramarginala rentan lutfalsliga lítil. Hetta er galdandi fyri td. uppsjóvarskip og verksmiðjutrolarar. Hinvegin er stórur munur á skipum innan línuflootan.

²⁷ Tað er ivaleyst eitt samband millum váðan fyri keyparnar og longdina av tíðarskeiðinum fyri keyptu rættindinum. Váðin er helst størri fyri longri tíðarskeið. Umsetilgheit eftir fyrstu sølu ávirkar eisini váðan. Hesin váði ávirkar sjálvsagt keypsvirði á selda tilfeinginum.

5. Meting av støddini á tilfeingisrentuni í føroysku fiskivinnuni

Føroysk fiskivinna er sum vera man eitt breitt hugtak. Vit hava ma. skip, sum fiska í Barentshavinum eftir toski og hýsu. Eisini hava vit pelagisk skip, sum fiska makrel, svartkjaft og sild í norðurhøvum, og vit hava rækjuskip, sum fiska við Svalbard og í Barentshavinum. Hesir bólkar eru allir skipaðir við umsetiligum kvotum. Til seinast hava vit skip á føroyaleiðum, sum fiska undir fiskidagaskipanini eftir botnfiski. Flestu av hesum bólkom eru endurgivnir niðanfyrri í talvu 1 við tali av loyvum og landingarvirði í 2010.

Vit síggja, at størsti parturin av landingarvirðinum kemur frá fiskiskapi við verksmiðjutrolarum og pelagiskum skipum. Undir Føroyum eru tað nógv skip undir fiskidagaskipanini, men landingarvirðið er ikki so stórt.

Talva III1 Loyvi og landingarvirði hjá skipabólkom (2010)²⁸

	Bólkur	Loyvi	Landingarvirði mió.kr.	Íalt
Fiskidagaskipan	1&2 Trolarar	36	489	
	3 Línuskip (yvir 110 tons)	20	189	
	4A Stórir útróðrabátar millum 15 og 40 T	16	10	
	4B Størri útróðrabátar størri enn 40 T	17	42	
	4T Trolbátar	10	50	
	5A Vinnuligur útróður < 15T	74	50	
	5B Ikki-vinnuligur útróður	633	32	
	6 Garnaskip	6	35	
	Íalt fiskidagaskipan			897
Kvotuskipanir	Nótaskip/ídnáðarskip	8	776	
	Verksmiðjuskip	4	298	
	Rækjuskip	3	98	
	Íalt kvotuskipan			1.172
	Íalt			2.069

Í útrokningini av tilfeingisrentuni er lønarparturin roknaður at vera tann lønin, sum er javnt stór við ta løn, sum tey, sum eru við á fiskiskipunum, kundu fingið fyrri arbeiði aðrastaðni. Hetta talið fyrri 'vanliga løn' er sjálvsagt sera trupult at áseta. Vit hava valt í hesum roknidømi at seta talið fyrri 'vanliga løn' til 400 tkr. um árið²⁹. Hetta sama tal er valt fyrri allar skipabólkar. Er talið fyrri 'vanliga løn' yvirmett, merkir hetta at roknaða tilfeingisrentan gerst ov lág. Er talið fyrri 'vanliga løn' hinvegin undirmett, gerst roknaða tilfeingisrentan ov høg. Viðvíkjandi kapitalinum er hetta sett til virðið á skipunum³⁰ í rokniskapunum og er 'normal kapitalavkastið' sett til 6% av hesum virði. Tað, sum eigarin fær inntøku omanfyrri 6%, verður sostatt roknað til tilfeingisrentuna.

Løgtingið hevur ásett eitt ávíst tilfeingisgjald seinnu árin. Hetta gjald verður í roknskapunum roknað við sum útreiðslur í fiskivinnuni, og er tí ikki við í útrokningini av tilfeingisrentuni. Roknistykkið niðanfyrri undirmetur tískil samlaðu tilfeingisrentuna. Hendan undirmeting vigar upp ímóti yvirmetingin av tilfeingisrentuni, ið stendst av, at vit ikki kunnu skilja intramarginalu rentuni frá tilfeingisrentuni. Hendan undirmeting vigar somuleiðis ímóti tí yvirmeting av tilfeingisrentuni, ið móguliga stendst av at "vanlig løn" er sett ov lág.

Við hesum óvissum verður tilfeingisrentan roknað í ymisku fiskiskipa flotunum í Føroyum:

²⁸ Keldurnar eru Fiskiveiðueftirlitið, Januar og Fiskimálaráðið.

²⁹ Hetta talið 400 tkr. um árið er ikki neyðturviliga rætta talið. Talið er eisini valt fyrri at fáa okkurt at rokna uppá í døminum.

³⁰ Her kundi eisini verið nýtt tryggingarvirði, fyrri at fáa eitt meira objektivt virði.

5.1 Uppisjóvarskip

Hesi skip fiska sild, svartkjáft og makrel í Norðuratlantshavi. Tá hesi fiskasløg eru deild við onnur lond eru tey reguleraði við kvotum. Sum kunnugt hava hesi skip havt nøkur góð ár í seinastuni. Hetta er serliga tí at makrelkvotan hjá Føroyum hevur verið ásettuttanfyri avtalu síðan 2010, og er á einum nógv hægri støði enn undanfarnin ár. Umleið 11 skip eru í vinnu í dag í hesum bólki, og er hetta ein ávísur vøkstur í mun til undanfarnin ár.

Talva III2 Útrokning av tilfeingisrentu fyri uppisjóvarskip³¹

(mió. kr.)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Umsetningur	679	548	444	776	1.027	1.076
Lønir	211	180	141	237	306	319
Aðrir leypandi kostnaðir	253	238	167	266	371	428
Kapital kostnaðir	36	99	50	21	16	15
Avskrivningar	65	66	86	92	99	100
Úrslit	114	-34	0	160	235	214
Ársverk (í tali)	197	137	121	132	192	211
Verulig løn per ársverk	1,070	1,311	1,166	1,795	1,595	1,511
'Vanlig' løn	0,400	0,400	0,400	0,400	0,400	0,400
Roknaðar lønir (ársverk*vanlig løn)	79	55	48	53	77	84
Kapital (virði á skipum)	1.144	794	900	1.114	1.119	1.100
'Vanlig' forrentan	6%	6%	6%	6%	6%	6%
Roknað avkast (kapital*vanlig forrentan)	69	48	54	67	67	66
Tilfeingisrenta						
Lønarpartur (yvirnómalmar lønir)	132	125	93	184	229	234
Kapitalpartur (yvirnómalmt avkast)	81	17	-4	114	184	163
Tilfeingisrenta íalt	213	142	89	298	413	397
Tilfeingisrentu/umsetning	31%	26%	20%	38%	40%	37%

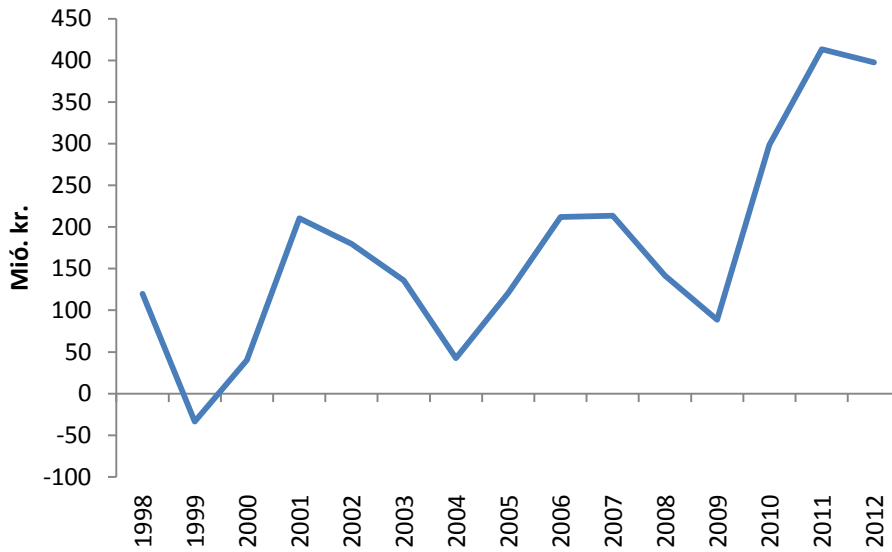
Viðm. Lønarpartur (yvirnómalmar lønir) verður roknað sum lønir minus roknaðar lønir (te. fyri 2012: 319 - 84 = 234). Kapitalpartur (yvirnómalmt avkast) verður roknað sum úrslit + kapital kostnaðir - roknað avkast (te. fyri 2012: 214 + 15 - 66 = 163).

Í niðastu linju er útroknað lutfallið millum tilfeingisrentu og umsetning. Hetta lyklatal gevur ábending um, hvussu væl stýringin av sjálvum fiskarínum hevur eydnast. Altjóða samanberingar benda á, at liggur virðið á hesum lyklatali í longdini um 40%-50%³², merkir hetta væleydnað umsiting.

Hugt hevur verið at gongdini í tilfeingisrentuni hjá skipunum í uppisjóvarvinnuni síðan 1998. Gongdin hevur verið uppgangandi, serliga seinastu árin við nógv hækkandi makrelkvotum:

³¹ Keldan er Januar (2012). Hesi rokniskapartøl frá Januar fevna ikki um bólkarnar 4 og 5 í fiskidagaskipanini (umleið 10% av samlaða landingarvirðinum), annars er nærum alt umfatað.

³² Nielsen, M. et al. (2010)

Mynd III 5. Gongdin í tilfeingisrentu 1998-2012 hjá pelagisku skipunum

Uppisjóvarskipini fara væntandi at hava eitt sera gott ár í 2014. Tann nýggja makrelavtalan ger at umsetningurin væntandi fer munandi upp (vegna hægri prísir), uttan at kostnaðirnir fylgja við uppeftir. Júst hvussu nógv tilfeingisrentan veksur er ringt at siga, tí hetta er nógv ávirkað av gongdini í makrelprísunum á heysti 2014.

5.2 Verksmiðjutrolarar

Hesir fiska fyri tað mesta í Barentshavinum. Har er tann størsta kvotan av toski, og minni av hýsu. Hesar kvotur í Barentshavinum eru umbýttar við svartkjaft og makrel, sum vit lata russum at fiska í føroyskum sjógvi. Grundarlagið undir hesum bólkinum er tí eisini uppsjóvartilfeingið í føroyskum sjógvi. Tal av skipum í hesi vinnu er minkað seinastu árin og eru í dag bert 3 skip í vinnu í hesum bólkinum (2012).

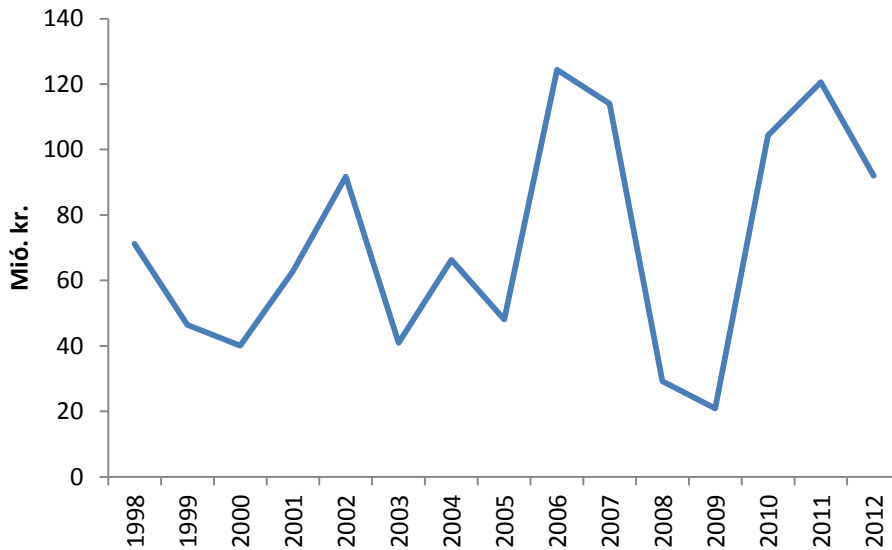
Talva III3 Útrokning av tilfeingisrentu fyri verksmiðjutrolarar

(mió. kr.)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Umsetningur	349	280	235	298	288	284
Lønir	142	107	85	120	118	114
Aðrir leypandi kostnaðir	129	146	113	105	88	111
Kapital kostnaðir	7	29	27	13	9	10
Avskrivningar	26	26	17	27	20	22
Úrslit	46	-28	-7	34	53	27
Ársverk (í tali)	128	125	137	97	88	88
Verulig løn per ársverk	1,112	859	621	1,235	1,340	1,296
'Vanlig' løn	0,400	0,400	0,400	0,400	0,400	0,400
Roknaðar lønir (ársverk*vanlig løn)	51	50	55	39	35	35
Kapital (virði á skipum)	488	476	490	388	404	389
'Vanlig' forrentan	6%	6%	6%	6%	6%	6%
Roknað avkast (kapital*vanlig forrentan)	29	29	29	23	24	23
Tilfeingisrenta						
Lønarpartur (yvirnormalar lønir)	91	57	30	81	83	79
Kapitalpartur (yvirnormalt avkast)	23	-28	-9	23	38	13
Tilfeingisrenta íalt	114	29	21	104	121	92
Tilfeingisrentu/umsetning	33%	10%	9%	35%	42%	32%

Viðm. viðvíkjandi útrokning: sí viðmerking til talvu 2.

Vit síggja, at tilfeingisrentan fyri hendan fiskiskapin eisini er sveiggjandi. Orsøkin til lágu tilfeingisrentuna í 2008 og 2009 var ma. lága svartkjaftakvotan hesi árin eins og lágir prísir. Gongdin í tilfeingisrentuni síðan 1998 er víst í mynd III 6:

Mynd III 6. Gongdin í tilfeingisrentu 1998-2012 hjá verksmiðjutrolarum

Gongdin í tilfeingisrentuni hjá verksmiðjutrolarunum er bæði treytað av, hvussu stór samlaða kvotan er í Barentshavinum og hvussu nógv verður umbýtt við russar (te. hvussu stór svartkjaftakvotan er). Fyri 2014 er kvotan hjá verksmiðjutrolarunum í Barentshavinum farin upp og loyvi er eisini fyri fiskiskapi í norskum sjógvi. Hinvegin er toskaprísurin lækkaður. Tískil kann ikki roknast við stórum vøkstri í tilfeingisrentuni fyri 2014.

Um vit siga, at tilfeingisrentan hjá verksmiðjutrolarunum er grundað á uppsjóvartilfeingi er samlaða tilfeingisrentan av uppsjóvartilfeingi í 2012 sostatt 397 míó. kr. + 92 míó. kr. = 489 míó. kr.

5.3 Línuskip

Hesi skip fiska við línu serliga rundan um Føroyar, men summi hava eisini íslandsloyvi. Í 2013 og 2014 hava línuskip eisini havt loyvi til at fiska á Flemmish Cap. Høvuðsveiðan er toskur og hýsa. Tilsamans hava tað verið millum 16 og 26 skip í hesum bólkinum síðan 1996. Í dag eru 16 skip, og nøkur av hesum eru ikki í vinnu, vegna vánaligan fiskiskap seinnu árin; bæði toska- og hýsustovnarnir hava verið illa fyri seinnu árin.

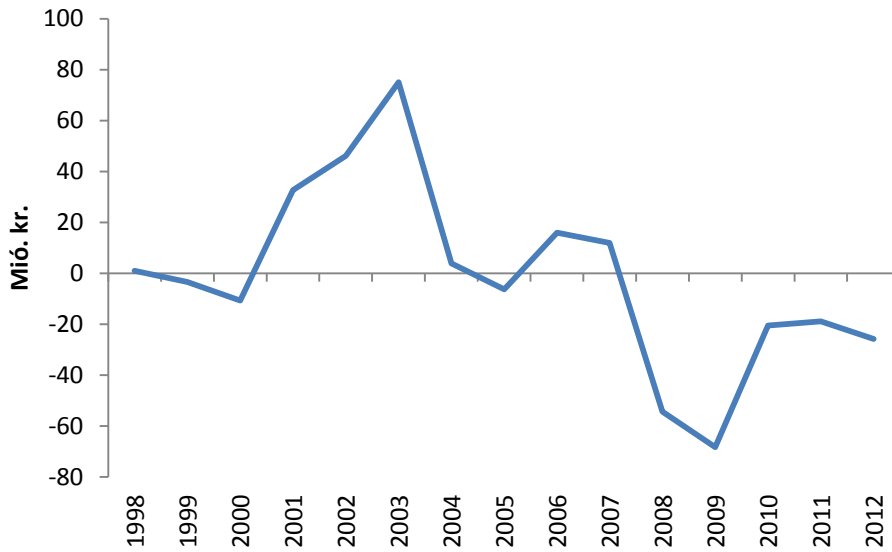
Talva III4 Útrokning av tilfeingisrentu fyri línuskip

(mió. kr.)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Umsetningur	290	214	135	179	181	178
Lønir	151	104	56	79	85	85
Aðrir leypandi kostnaðir	114	106	76	88	83	95
Kapital kostnaðir	11	27	2	9	14	-14
Avskrivningar	18	30	12	11	12	11
Úrslit	-3	-54	-11	-9	-12	0
Ársverk (í tali)	322	292	256	221	235	220
Verulig løn per ársverk	0,468	0,358	0,219	0,357	0,360	0,387
`Vanlig' løn	0,400	0,400	0,400	0,400	0,400	0,400
Roknaðar lønir (ársverk*vanlig løn)	129	117	102	88	94	88
Kapital (virði á skipum)	292	257	214	188	187	149
`Vanlig' forrentan	6%	6%	6%	6%	6%	6%
Roknað avkast (kapital*vanlig forrentan)	18	15	13	11	11	9
Tilfeingisrenta						
Lønarpartur (yvirnormalar lønir)	22	-12	-46	-9	-9	-3
Kapitalpartur (yvirnormalt avkast)	-10	-42	-22	-11	-9	-23
Tilfeingisrenta íalt	12	-54	-68	-21	-19	-26
Tilfeingisrentu/umsetning	-25%	-51%	-12%	-10%	-14%	-25%

Viðm. viðvíkjandi útrokning: sí viðmerking til talvu 2.

Vit síggja, at tilfeingisrentan hevur verið negativ ella sera lítil í fleiri ár. Hetta er tekin um eina vinnu, sum ikki hevur tað gott. Ivaleyst er neyðugt at tillaga flotan, soleiðis at línufloatin aftur kann geva tilfeingisrentu.

Søguliga sær tilfeingisrentan soleiðis út:

Mynd III 7. Gongdin í tilfeingisrentu 1998-2012 hjá línuskipum

Vit kunnu siga, at söguliga fyri línuskip var tað besta árið 2002. Tá var eisini nóg mikið av toski og hýsu, men síðan tá er toskurin og hýsan minkað í stórum, og tað er tilfeingisrentan hjá línuskipunum eisini.

5.4 Trolarar

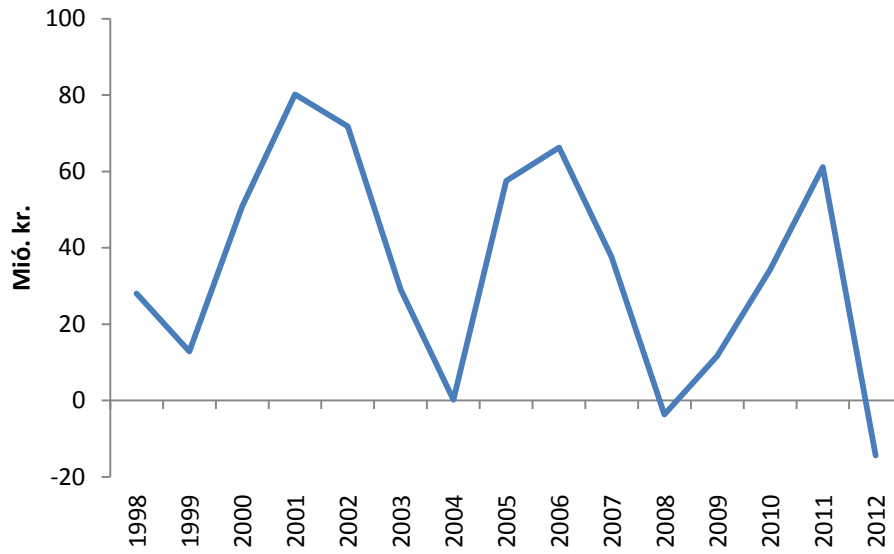
Her er talan um bæði par trolarar og lemna trolarar. Hesir fiska fyri tað mesta upsa, men summir partrolarar hava eisini gulllaksaloyvi. Eisini hava hesi skip fingið makrelkvotu seinnu árinum. Fyri lemmatrolarar hava verið millum 8-12 í vinnu seinastu árinum og fyri partrolarar hava 22-30 skip verið í vinnu.

Talva III5 Útrokning av tilfeingisrentu fyri trolarar

(mió. kr.)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Umsetningur	459	355	413	445	464	489
Lønir	183	144	159	171	171	175
Aðrir leypandi kostnaðir	244	211	236	259	239	292
Kapital kostnaðir	15	33	22	31	29	24
Avskrivningar	38	29	36	36	37	68
Úrslit	-22	-63	-40	-52	-11	-70
Ársverk (í tali)	271	226	244	211	227	257
Verulig løn per ársverk	0,675	0,638	0,652	0,811	0,751	0,680
`Vanlig' løn	0,400	0,400	0,400	0,400	0,400	0,400
Roknaðar lønir (ársverk*vanlig løn)	109	90	98	84	91	103
Kapital (virði á skipum)	502	457	534	517	606	668
`Vanlig' forrentan	6%	6%	6%	6%	6%	6%
Roknað avkast (kapital*vanlig forrentan)	30	27	32	31	36	40
Tilfeingisrenta						
Lønarpatur (yvirnormalar lønir)	75	54	61	87	80	72
Kapitalpartur (yvirnormalt avkast)	-37	-57	-50	-52	-19	-86
Tilfeingisrenta íalt	38	-4	12	34	61	-14
Tilfeingisrentu/umsetning	8%	-1%	3%	8%	13%	-3%

Viðm. viðvíkjandi útrokning: sí viðmerking til talvu 2.

Vit síggja, at tilfeingisrentan í hesum fiskiskapi ikki hevur verið stór, og í 2012 var hon negativ við 14 mió. kr. Vit síggja, at høggar lønir er í trolara vinnuni. Hetta merkir, at arbeiðsmegin hevur fingið eitt stórt positivt íkast frá tilfeingisrentuni. Hinvegin hevur avkast til kapitalin verið ónormalt lágt. Í mynd III 8 er søguliga gongdin í tilfeingisrentuni hjá trolaraflotanum lýst:

Mynd III 8. Gongdin í tilfeingisrentu 1998-2012 hjá trolaraflotanum

Vit síggja, at tilfeingisrentan hefur sveiggjað seinastu árinu, og vóru tað nøkur góð ár í 2001-02 og so aftur í 2005-06 og 2011. Annars hefur tilfeingisrentan verið lág/negativ.

5.5 Onnur skip

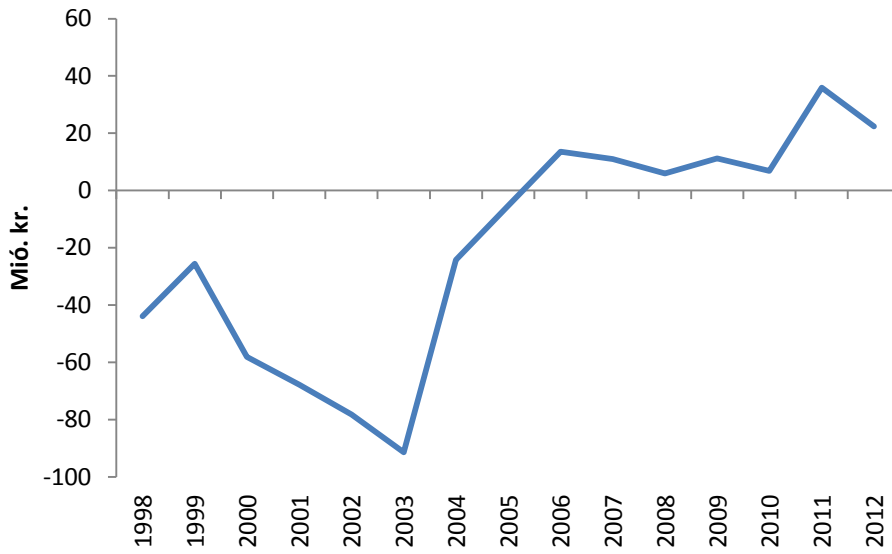
Hesin bólkur fevnir um restina av flotanum: garnaskip, rækjuskip og onnur skip. Garnaskip fiska serliga havtasku og svartkalva undir Føroyum. Rækjuskip fiska rækjur í ma. við Svalbard og í Barentshavinum. So er í bólkinum onnur skip, ið ikki eintýtt kunnu bólkast (td. Atlantic Navigator og Ran). Garnaskipini hava verið 8 í tali, men í 2012 vóru bert 4. Rækjuskipini hava eisini verið 8 í tali, men eru bert tvey eftir nú:

Talva III6 Útrokning av tilfeingisrentu fyri onnur skip

(mió. kr.)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Umsetningur	175	184	171	164	131	115
Lønir	75	70	66	52	51	41
Aðrir leypandi kostnaðir	96	106	92	96	49	54
Kapital kostnaðir	5	11	10	7	5	4
Avskrivningar	12	13	13	10	8	6
Úrslit	-14	-16	-10	-1	19	10
Ársverk (í tali)	113	122	114	113	79	68
Verulig løn per ársverk	0,662	0,575	0,578	0,461	0,640	0,603
`Vanlig' løn	0,400	0,400	0,400	0,400	0,400	0,400
Roknaðar lønir (ársverk*vanlig løn)	45	49	46	45	32	27
Kapital (virði á skipum)	169	170	153	102	107	79
`Vanlig' forrentan	6%	6%	6%	6%	6%	6%
Roknað avkast (kapital*vanlig forrentan)	10	10	9	6	6	5
Tilfeingisrenta						
Lønarpatur (yvirnormalar lønir)	30	21	20	7	19	14
Kapitalpartur (yvirnormalt avkast)	-19	-15	-9	0	17	9
Tilfeingisrenta íalt	11	6	11	7	36	22
Tilfeingisrentu/umsetning	6%	3%	7%	4%	27%	19%

Viðm. viðvíkjandi útrokning: sí viðmerking til talvu 2.

Vit síggja at í hesum bólkinum er heldur ikki tann stóra tilfeingisrentan. Søguliga hevur tað soleiðis út:

Mynd III 9. Gongdin í tilfeingisrentu 1998-2012 hjá øðrum skipum

Vit síggja, at tað vóru nógv ár við negativari tilfeingisrentu. Hetta er grundað á tey ringu árin hjá rækjuflotanum og royndarfiskiskapin hjá Atlantic Navigator.

5.6 Íalt roknað tilfeingisrenta

Roknaðu tilfeingisrentunar fyri allan flotan eru settar upp í talvu 7:

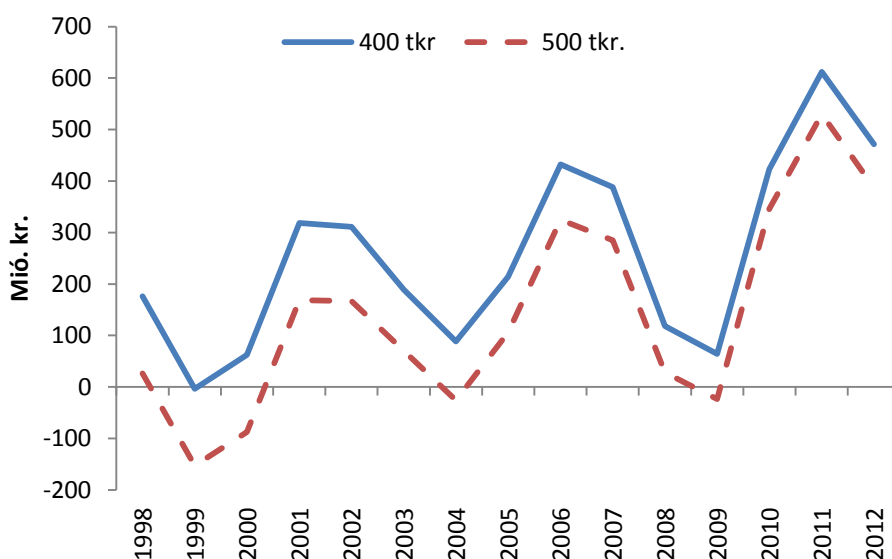
Talva III7 Roknaða tilfeingisrentan fyri øll skipasløg árinu 1998-2012

	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
Uppisjóvarskip	120	-34	40	210	180	136	42	120	212	213	142	89	298	413	397
Flakatrolarar	71	46	40	63	92	41	66	48	124	114	29	21	104	121	92
Línuskip	1	-3	-11	33	46	75	4	-6	16	12	-54	-68	-21	-19	-26
Trolarar	28	13	51	80	72	29	0	58	66	38	-4	12	34	61	-14
Onnur skip	-44	-26	-58	-68	-78	-91	-24	-5	14	11	6	11	7	36	22
Íalt	176	-3	62	318	311	189	89	214	432	388	119	64	423	612	472

Talva III7 vísir, at tað eru stór sveiggj í tilfeingisrentuni frá ári til ári. Samstundis vísur talva III7 at meginparturin av tilfeingisrentuni stavar frá uppsjóvarskipum og verksmiðjutrolarum (flakatrolarum). Roknskaparlíga handfaringin av tilfeingisgjaldinum í 2011 og 2012 (har tað verður bókað sum útreiðsla) hevur við sær, at roknaða tilfeingisrentan í talvuni omanfyri er undirmett. Kortini hevur samlaða tilfeingisrentan (uttan gjald) aldrin verið størri enn hesi somu árinu.

5.7 Følsemisgreining

Fyri allan flotan hava vit nýtt 400 tkr. sum besta alternativ fyri løn ('vanlig' løn). Hetta kann móguliga tykjast summum ov lágt. Vit hava tí gjørt eina følsemisútrokning har vit ístaðin nýta 500 tkr. sum besta alternativa løn. Hetta kundi tykst rímuligt fyri aðrar skipabólkar enn línuskipini. Hendan útrokning gav niðanfyrri standandi úrslit:

Mynd III 10. Samlaða tilfeingisrentan um alternativ lønin er antin 400 og 500 tkr.

Sum vit síggja á hesum grafi, so er talan um negativa tilfeingisrentu í 1999, 2000, 2004 og 2009 um alternativa lønin varð sett eitt sindur upp. Fyri seinna árinu hevði lønarøkingin í 'vanligari' løn ikki givið stóra ávirkan á støddina á tilfeingisrentuni.

6. Inntøkur og útreiðslur hjá tí almenna av tilfeingisvinnum

Tað almenna hevur, sum vera man, bæði inntøkur og útreiðslur av fiskivinnuni. Á fíggjarlógini eru nógvir postar, sum ikki vildu verið har, um vit ikki høvdu eina fiskivinnu. Tilsamans vórðu sambært fíggjarlógini játtaðar umleið 145 milliónir í 2012 til Fiskimálaráðið, Havstovuna, Tyrlutænastuna, frítøku fyri brennioljugjald og Vørn. Útreiðslur vegna sjómannafrádrátt sum mistar inntøkur er ikki tiknar við í hesum roknistykki. Allar útreiðslur til fiskivinnuna verða, á sama hátt sum allar aðrar almennar útreiðslur, fíggjaðar av vanligu skatta- og avgjaldsinntøkum landsins.

Síðan 2011 hevur tað almenna tikið gjald fyri makrelfiskiskap. Inntøkurnar av hesum gjaldið er ikki at rokna sum skattur, men sum inntøkur frá sølu av veiðuloyvum (licensum). Í 2011 vóru 20 túsund tons av makreli seld á uppboðssølu. Fyri landskassan var hetta væleyðnað; sølan gav 72 mió. kr. sum inntøku til landskassan. Hendan uppboðssølan hevur ikki verið endurtikin síðan 2011. Hinvegin hava síðan 2011 eisini avgjøld verið kravd fyri henda fiskiskap. Í 2011 vórðu fyri knappa helvt av makrelkvotuni ásett 0,25 kr/kg sum avgjald. Í 2012 vórðu avgjøld fyri 0,25 kr/kg til 0,75 kr/kg av makreli ásett eftir serligum reglum, umframt eitt avgjald uppá 2 kr/kg fyri landingar uttanlands ella til útlendsk móðurskip. Fyri 2013 varð avgjaldið ásett til 0,75 kr/kg fyri allan makrelfiskiskap, umframt eitt avgjald á sild fyri 0,35 kr/kg. Fyri 2014 er avgjaldið sett til 1 kr/kg fyri makrel og 0,5 kr/kg fyri sild.

Umframt tað hevur tað almenna síðan 2010 ásett ein serligan partafelagsskatt á fiskivinnufeløg og alifeløg uppá 2,5% av yvirskotinum.

Talva III8 Gjöld frá fiskivinnuni til tað almenna, sambært fíggjarlógini

(mió. kr.)	2011	2012	2013	2014 (mett)
Uppboðssøla	72	0	0	0
Tilfeingisgjald (makrel og sild)	16	65	139	170
Loyvisskattur (fiskivinna og aling)	8	5	18	63
Íalt	96	70	157	233

Hinvegin gevur tilfeingisrentan eisini inntøkur til tað almenna. Høg tilfeingisrenta gevur høgur inntøkur til tað almenna og øvugt. Hesar inntøkur eru ma. partafelagsskattir og persónsskattir. Her má samstundis havast í huga at tilfeingisrentan er ein roknað upphædd - roknað sum inntøkan, ið fer upp um normal-samsýningina til arbeiðsmegi og kapital.

Seta vit sum fortreyt at 40% í miðal varð goldið í skatti av arbeiðsinntøkum og 18% vórðu goldnar í skatti av partafeløgum, kunnu vit leystliga rokna út skattainntøkuna hins almenna av tilfeingisrentuni, sí talvu 9 niðanfyri. Av tí skattur bert verður goldin av positivum upphæddum verður samlað talið sum víst í talvuni:

Talva 9 Roknaður skattur av tilfeingisrentuni pr. skipabólk fyri árið 2012

Mið. kr.	Uppisjóvar	Flakatrol	Línuskip	Trolarar	Onnur	∑ tøl>0
Arbeiðsinntøkuskattur	82	28	-1	25	5	141
Partafelagsskattur	29	2	-4	-16	2	33
Íalt	111	30	-5	9	7	174

Viðm.: td. fyri uppisjóvarskip (sí talvu 2) vórðu í faktiskum lønum goldnar 319 mió. kr. og roknaða 'vanliga' lønin var 84 mió. kr. 'Yvirnormala lønin' var sostatt 319 mió. kr. minus 84 mió. kr. = 234 mió. kr. Roknaði skattur av lønini, sum var 'yvirnormal' vegna tilfeingisrentu var sostatt 35% av 234 mió. kr. ella 82 mió. kr. Roknaði skattur av kapitalavkastinum, sum var 'yvirnormalt' vegna tilfeingisrentu, verður roknað sum 18% av (faktiskt úrslit + veruligar kapitalkostnaðir - roknað avkast). Tvs. fyri 2012: 18% av (214 + 15 - 66 = 163) = 29 mió. kr.

Vit kunnu siga, at av roknaðu tilfeingisrentuni uppá 472³³ mió. kr. í 2012 vórðu tað goldnar 33 mió. kr í partafelagskatti, eins og tað vórðu goldnar 141 mió. kr. í persónsskatti. Eisini vóru inntøkur uppá 70 mió. kr. í tilfeingisavgjöldum.

---

³³ Sum frammanfyri nevnt er talið fyri roknaðu tilfeingisrentuna sett ov lágt. Av tí at kravda tilfeingisavgjalðið er roknað sum útreiðsla í roknskapunum hjá skipunum kunnu vit siga, at veruliga tilfeingisrentan í 2012 er 472 mió. kr. *plus* 70 mió. kr. sum eru útreiðsluførd avgjöld. Hetta gevur íalt eina roknaða tilfeingisrentu upp á 542 mió. kr.

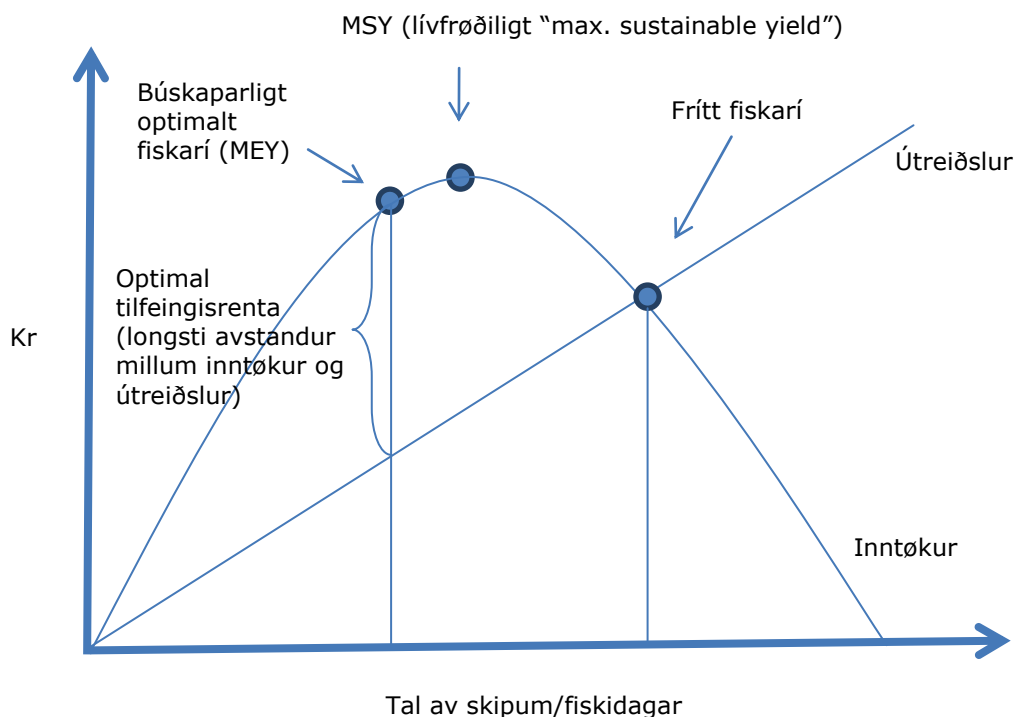
7. Tann optimala tilfeingisrentan

Higartil hava vit bert hugt at hvat tann aktuella roknaða tilfeingisrentan hefur verið. Ein meira áhugaverdur spurningur er at hyggja at, hvat hendan tilfeingisrentan kundi verið um fiskivinnan var skipað búskaparliga optimalt.

Ein nógv nýttur myndil innan fiskivinnubúskaparfrøði er teknaður í mynd III 11 niðanfyri (Gordon, 1954). Út eftir út-ásinum er teknað tal av skipum og eftir upp-ásinum eru krónur. Myndin hefur eina ástøðiliga rás fyri inntøkur og eina aðra fyri útreiðslur.

Hyggja vit fyrst eftir inntøkum vísir myndin, at inntøkan av at fiska 0 fiskidagar ella við 0 skipum sjálvsagt gevur 0 kr. Men eitt ella annað stað longst til høggu er inntøkan av at fiska við heilt nógvum skipum eisini 0. Hetta er galdandi uppá langt sikt, tá fiskastovnarnir eru ovurveiddir og niðurfiskaðir, og eingi atlit eru tikin fyri útreiðslunum. Millum hesi tvey punktini finst eitt punkt (tal av skipum), ið ger tað møguligt lívfrøðiliga at gagnýta fiskastovnarnar soleiðis at vit fáa mest møguliga inntøku av fiskiveiðuni. Hetta punktið kallað *lívfrøðingar* MSY, ið stendur fyri *maximum sustainable yield*. Hetta merkir tað, sum vit í mesta lagi kunnu taka út úr stovninum, um veiðan framvegis skal vera lívfrøðiliga burðardygg.

Fiskivinnubúskaparfrøðin fer so víðari til eisini at hyggja eftir fiskiveiðuútreiðslunum. Um vit senda fleiri skip út at fiska verða útreiðslurnar av hesum størri. Í myndini niðanfyri (mynd III 11) er samhangurin millum skipatal og útreiðslur linjurættur, soleiðis at tvey skip kosta tað dupulta av einum skipi. Upp í útreiðslurnar er roknað 'vanligt' avkast til arbeiðsmegi og kapital. Við hesi fortreyt fáa vit teknaðu linjuna fyri útreiðslurnar.

Mynd III 11. Ein grundmyndil fyri fiskivinnubúskap

Um vit hava fríðan fiskiskap, soleiðis at øllum er loyvt at fiska tað hann/hon vil, verður skipatalið so stórt, at inntøkur og útreiðslur júst møtast.

MSY (maximum sustainable yield) er sum áður nevnt tað punktið, har vit út frá einum lívfrøðiligum sjónarvinkli fiska optimalt. Hinvegin er tað búskaparliga optimala fiskaríið (MEY) minni enn tað lívfrøðiliga optimala (MSY), tvs. tað búskaparliga optimala fiskaríið krevur færri skip enn tað lívfrøðiliga optimala fiskaríið. Í MEY (maksimum economic yield) er munurin størstur millum

inntøkur og útreiðslur. MEY eyðmerkir sostatt tað mesta, ið vit sambært búskaparligu tilráðingini kunnu taka út úr stovninum fyri at røkka tí búskaparliga optimalu veiðuni.

Vit definera nú *tilfeingisrentuna* sum munin millum inntøkur og útreiðslur allastaðni í mynd III 11. Vit hava tvey mát fyri tilfeingisrentu. Eitt mát er tann aktuella tilfeingisrentan, ið á myndini kemur fram sum munurin millum inntøkur og útreiðslur. Hitt mátið er tann optimala tilfeingisrentan, sum bara finst í punktinum MEY.

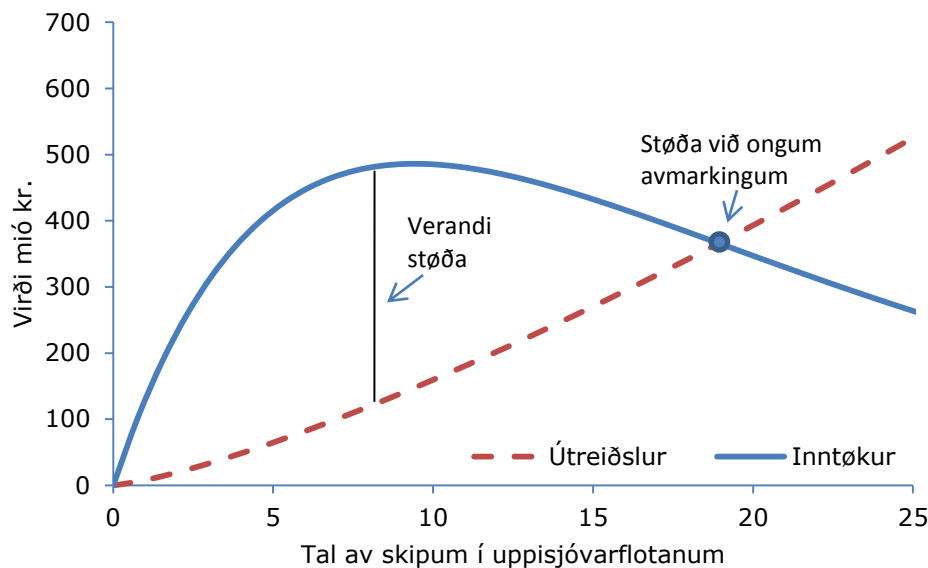
Eitt annað hugtak er *tilfeingisgjald*, sum nevnt er frammanfyri. Hetta er tað gjald, sum tað almenna krevur at fiskivinnan rindar fyri at gagnnýta tilfeingið.

8. Ein roynd at útrokna optimalu tilfeingisrentuna í Føroyum

8.1 Inngangur

Myndilin í mynd III 11 kann nýtast til at greina nótavinnuna í Føroyum. Hendan greining umboðar bert eitt roknidømi.

Í 2010 vóru 8 nótaloyvi (mynd III 12), men politiskt kundu nógv fleiri loyvi verði givin út. Um øll fingi nótaloyvi, sum bóðu um tað, vildi tað enda við, at júst so nógv skip vóru, at eingin tilfeingisrenta vildi verið eftir í vinnuni (í mynd III 12 eru tað tá umleið 19). Innanhýsis í vinnuni vildi tað tó verið munur á, hvussu ymisku feløgini kláraðu seg. Summi vildi klára seg væl, meðan onnur klára seg verri. Ymiskt kundi bent á, at 8 skip í 2010 samsvaraði væl við tað búskaparliga optimala (MEY), sí lutfallið millum tilfeingisrentu og umsetning í talvu 2.

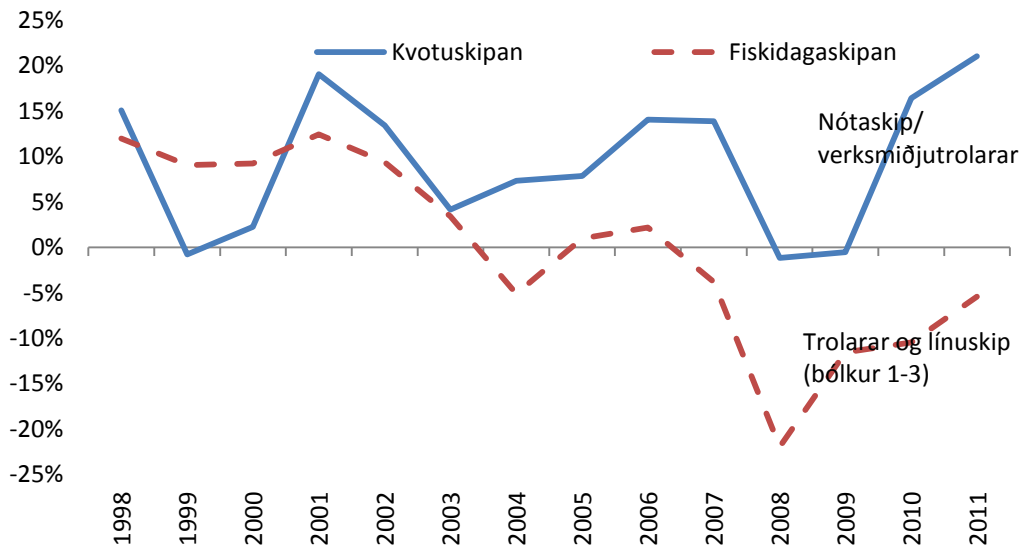
Mynd III 12. Roknidømi um uppsjóvarflotan

Hetta er sum sagt bert eitt roknidømi. Dømið vísir hvussu fiskivinnubúskaparmyndilin kann verða nýttur.

Næsta stigi verður nú at rokna optimalu tilfeingisrentuni fyri botnfiskafloktan við støði í einari norðurlendskari verkætlan³⁴ har útrokning varð gjørd av hvat tilfeingisrentan er og hvat hon kundi verið í *føroyska botnfiskiskapinum* við størri fiskiførurum fyri árið 2010. Útrokning verður gjørd fyri øll árin 1998-2012, og sama mannagongd verður nýtt sum í norðurlendsku verkætlanini.

Botnfiskivinnan undir Føroyum hevur ikki havt yvirskot seinastu árin. Hendan fiskiveiða er undir fiskidagaskipanini. Hinvegin hava skipini, sum veiða undir kvotuskipanum, havt nøkur góð ár í seinastuni. Í mynd III 13 er samanborið, hvat skip undir fiskidagaskipanini ávíkavist kvotuskipan hava havt av avlop í mun til umsetning árin 1998-2012. Her sæst týðuliga, at skip undir fiskidagaskipanini hava havt nógv verri úrslit. Skip undir kvotuskipan eru uppsjóvarskip og verksmiðjutrolarar. Skip undir fiskidagaskipanini eru línuskip, lemmatrolarar og partrolarar. Hesin munur millum skipabólkar hevur eisini í søguligum høpi verið til staðar; veiða á heimaleiðum hevur givið vánaligari rokniskaparligt úrslit enn fiskiveiða á fjarleiðum og miðleiðum.

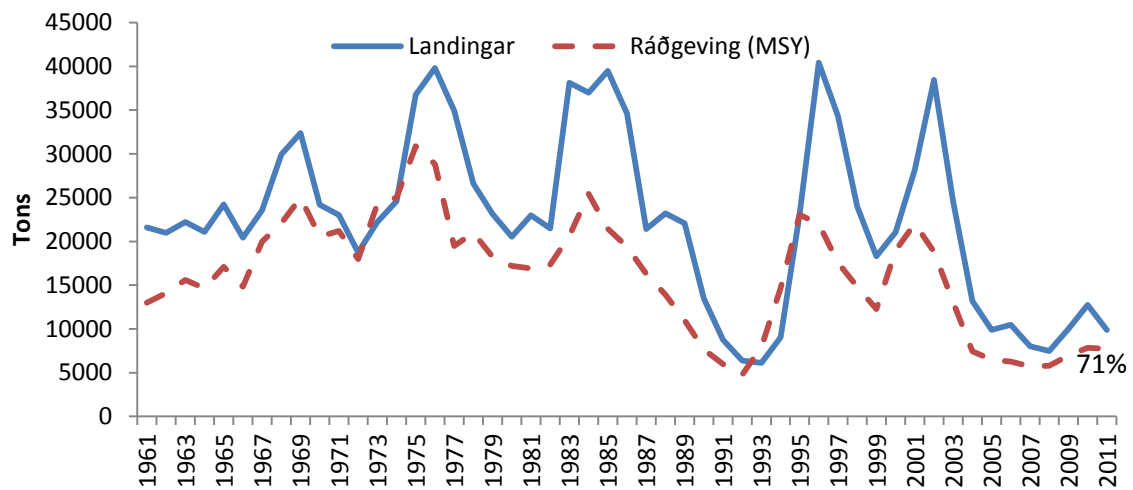
³⁴ Waldo et al. (2014), 'Reducing Climate Impact from Fisheries.'

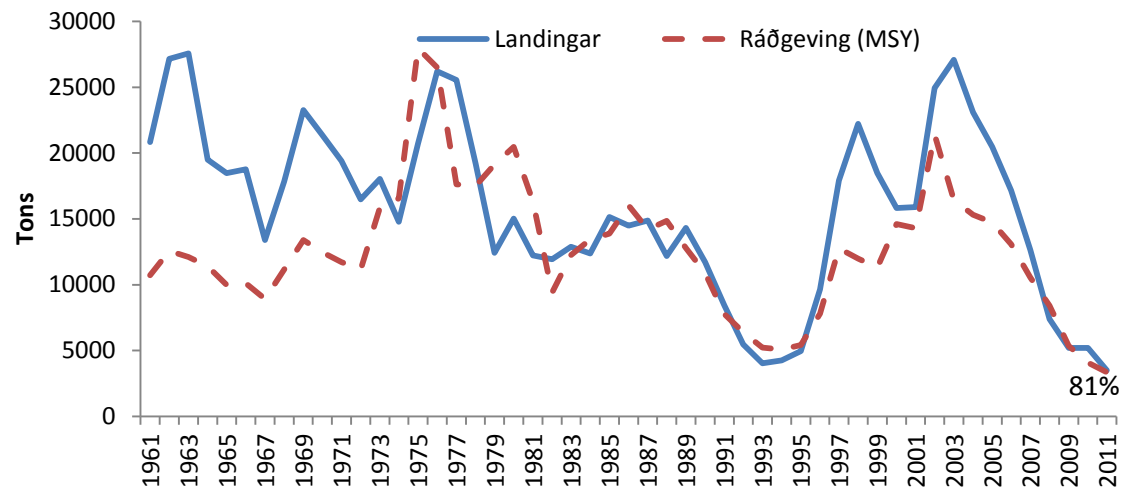
Mynd III 13. Yvir/undirskot í mun til umsetning (upp-ásin) í ymiskum bólkum 1998-2011

Hvørt ár verða fiskastovnar undir Føroyum mettir av lívfrøðingum á Havstovuni og ICES. Henda meting hevur verið gjørd síðan 1961 fyri fiskasløgini toski, hýsu og upsa. Av tí at okkara skipan á heimaleiðunum er ein fiskidagaskipan, verður vanliga ikki sammett, hvussu ráðgevingin frá Havstovuni samsvarar við veruliga fiskiskapin. Mynd III 11 segði okkum, at tað mesta vit kunnu fiska, og sum samstundis er lívfrøðiliga burðardygt, er við punktið MSY. *Hetta punktið (MSY) verður uppgjørt ella mett av Havstovuni. Samstundis verður eisini uppgjørt, hvat veiðan hevur verið.* Sostatt ber til at rokna søguliga munin millum veruliga fiskiskapin og lívfrøðiligu tilmælini. Í myndunum í 14,1-3 er gjørt upp, hvussu nógv vit sambært tilmælunum áttu at fiska í mun til, hvat vit veruliga fiska av teimum trimum høvuðsfiskasløgnum toski, hýsu og upsa.

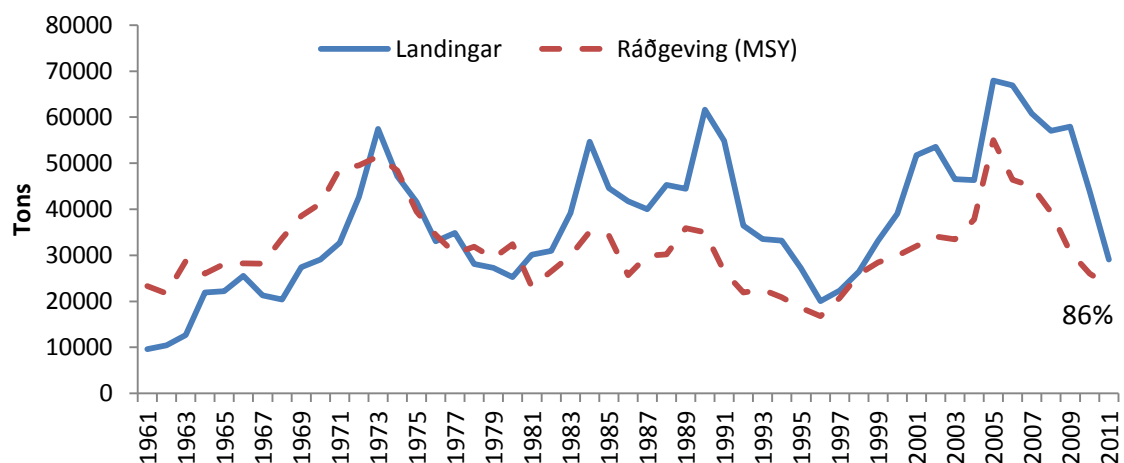
Toskur

Hýsa

Upsi

Mynd III 14 1-3. Veruligt fiskarí í mun til ráðgeving (toskur, hýsa og upsi). Kelda: Havstovan

Myndirnar vísa, at vit tað mesta av tíðarskeiðinum og fyri tey flestu fiskasløgini hava fiskað nógv meira enn tað, ið sambært tilmælunum er lívfrøðiliga burðardygt (MSY omanfyri). Serliga fyri tosk er veruligi fiskiskapurin omanfyri tað metta lívfrøðiliga burðadygga í nærum øllum tíðarskeiðinum.

Roknað er, hvussu nógv minni tað vildi verið fiskað, um vit hildu okkum til tað lívfrøðiliga ráðgevingina. Td. er roknað fyri tosk, at vit vildu fiska 71% av tí, sum veruliga er fiskað, um fiskiskapurin fylgdi tí lívfrøðiliga ráðgevingini. Hinvegin vildi tann reyða (prikkaða) linjan ivaleyst havt eitt annað skap, um lívfrøðiliga ráðgevingin varð fylgd, og tann bláa eisini – væntandi kundi tá verði fiskað meira.

Mynd III 11 vísti, at tann lívfrøðiliga burðardyggja veiðuorkan er størri enn tann búskaparliga optimala veiðuorkan. Frá myndunum III 14 1-3 kunnu vit siga, at føroyska fiskivinnan er langt frá tí tilmæltu lívfrøðiliga burðardyggju veiðuorkuni á heimaleiðum, og enn longri frá tí tilmæltu búskaparligu burðadyggju veiðiorkuni.

8.2 Útrokningar av optimalu tilfeingisrentuni í botnfiskaveiðuni

Vit gera nú eina roynd at finna tað optimalu tilfeingisrentuna (MEY) í botnfiskaveiðuni, sum her vil siga bólkur 1-3 í talvu 1. Vit hava sum fortreyt, at vit ikki kunnu innføra onnur sløg av skipum í botnfiskaflotan enn línuskip og trolarar. Eisini er tað ein fortreyt, at skipini eftir tillaging kunnu fiska nógv meira enn núverandi skip. Væntandi er tættleikin av fiski í sjónum hægri við færri skipum enn fleiri.

Vit taka inn í myndilin eina *inntøkufunktiún* og eina *útreiðslufunktiún*³⁵.

Inntøkufunktiúnin er ein lívfrøðilig funktiún, sum lýsir metta samanhingin millum tal av skipum og inntøku, og sum verður mettt út frá teimum kendu lívfrøðiliga viðurskiftunum. Vit nýta eina *eksponential funktiún*³⁶ til at lýsa tey lívfrøðiliga viðurskiftini.

Útreiðslufunktiúnin er ein funktiún, sum vísur samanhingin millum tal av skipum og útreiðslur. Hendan funktiúnin er ein *potens funktiún*³⁷, tí at vit vilja fáa lýst at summar fyrirøkur í bólkunum eru meira effektivar enn aðrar. Tey mest effektivu skipini verða løgd innast og so úteftir, soleiðis at tey minst effektivu eru uttast.

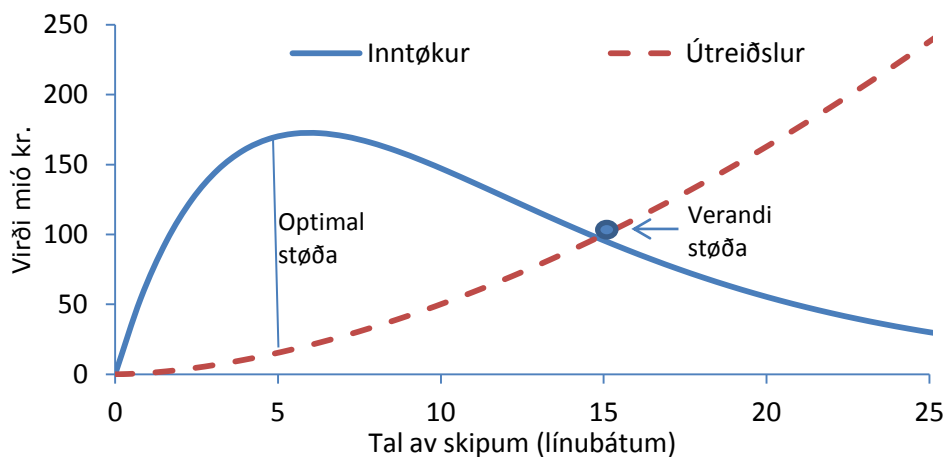
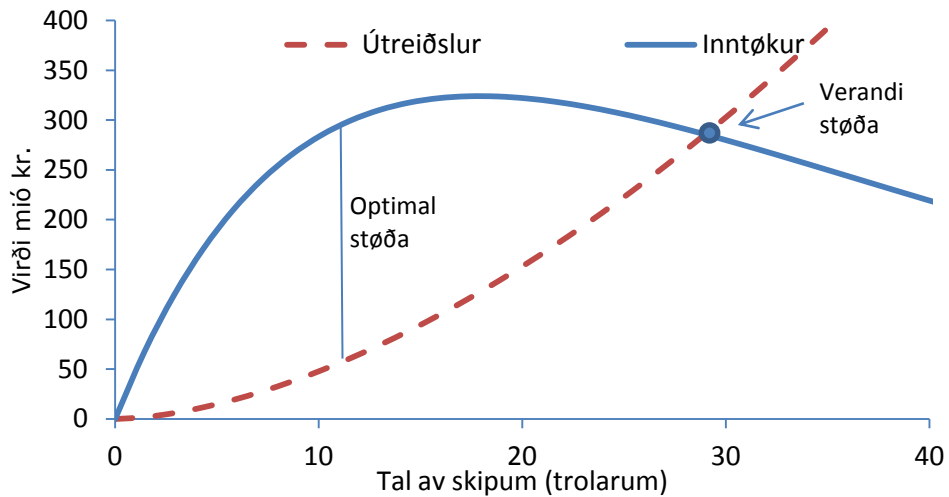
Niðanfyri eru valdu inntøkufunktiúnirnar og útreiðslufunktiúnirnar lýstar í mynd III 15. Av tí at skipini í botnfiskaflotanum hava nærum negativa tilfeingisrentu, liggur verandi støða soleiðis, at vit eru har útreiðslurnar av at fiska eru líka stórar sum inntøkurnar:

³⁵ Myndil er frá Nielsen et al. (2010), 'Samfundsøkonomisk afkast af pelagiske fiskerier i Nordøstatlanten'

³⁶ Funktiúnin sær soleiðis út: $inntøka = skip * a * e^{-b * skip}$ har e er tað náttúrliga talið og a og b eru parametarar, sum eru givnir frá lívfrøðiligum metingum. Meting av parametrunum a og b er givin í Waldo et al. (2014) 'Reducing Climate Impact from Fisheries'.

³⁷ Funktiúnin sær soleiðis út: $útreiðslur = skip^{1.33}$

Mynd III 15 1 og 2. Fiskivinnubúskaparlígg myndil av botnfiskiflotanum undir Føroyum fyri ávíkavist trolarar og línuskip (2010)

Her skal viðmerkjast at mynd III 15 1 og 2 vísur støðuna eftir eina tillagingartíð. Um talið av skipum var minka í dag, vildi inntøkan av fiskiskapi ikki beinanvegin fari upp.

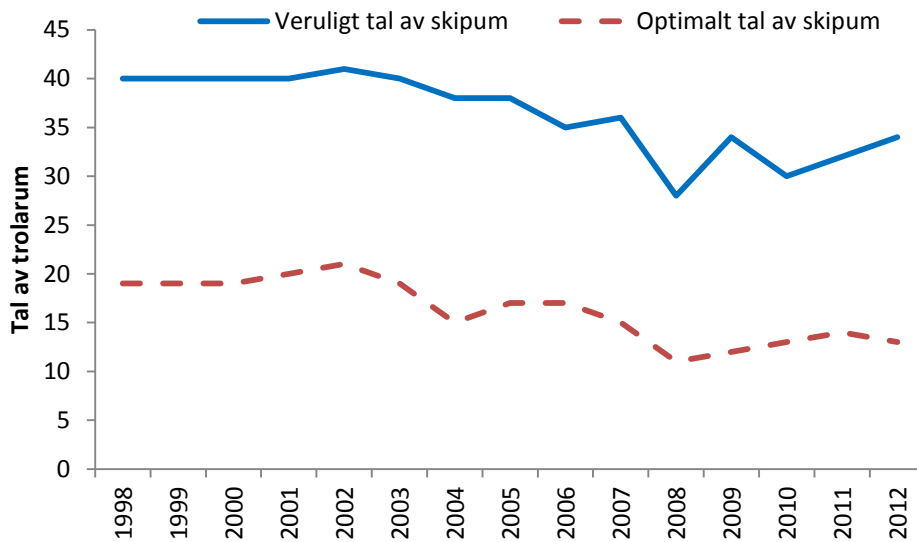
Harnæst er myndilin roknaður ígjøgnum fyri at finna tann optimala flotan. Niðurstøðan kann setast upp í fylgjandi talvu:

Talva III10 Myndlaúrslit um optimalt og núverandi skipatal

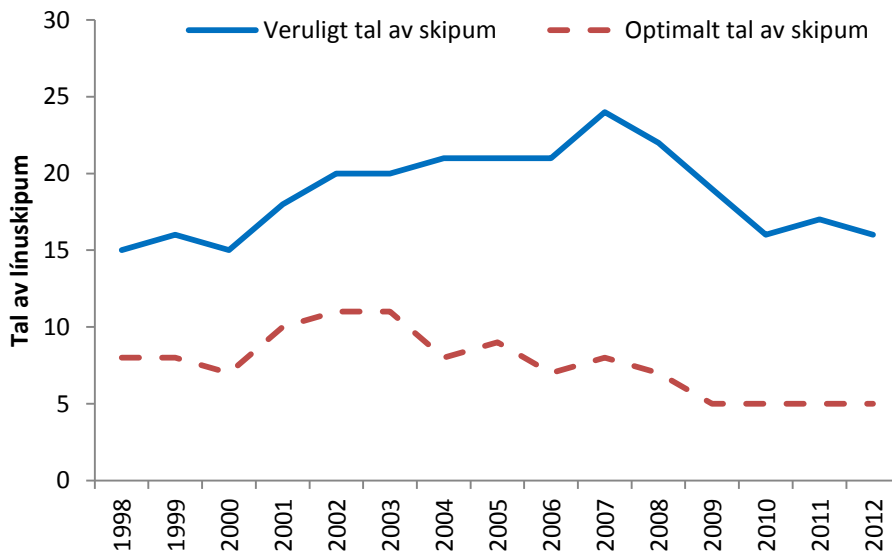
	Trolarar		Línuskip		Íalt	
	Nú (2010)	Optimalt	Nú (2010)	Optimalt	Nú (2010)	Optimalt
Tal av skipum	30	11	16	5	46	16
Broyting		-66%		-68%		-66%

Talvan omanfyri vísir at tað sambært myndlinum skuldu verið 5 línuskip og 13 trolarar, um vit vildu optimera okkara botnfiskiflota. Nú var 2010 eitt ár við lítið av fiski á grunninum, so henda útrokning er eisini gjørd fyri árinum 1998-2012:

Trolarar

Línuskip

Mynd III 16 1 og 2. Optimalt og veruligt tal av trolarum og línuskipum

Mynd III 16 1 og 2 vísa, at talið av skipum hevur verið ov høgt alt tíðarskeiðið, og átti at verði skorið við meir enn helvtini fyri at fáa tað optimala talið av skipum.

Útroknaða optimala tilfeingisrentan er víst í talvu 11:

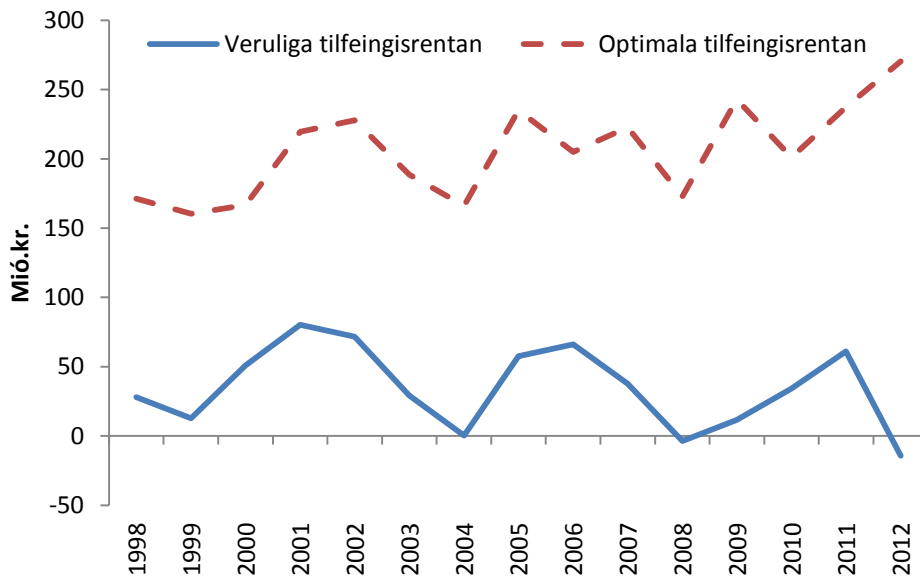
Talva III11 Myndlaúrslit um optimering av tilfeingisrentu

	Trolarar		Línuskip		Íalt	
	Nú (2010)	Optimalt	Nú (2010)	Optimalt	Nú (2010)	Optimalt
Tilfeingisrenta	34	194	-21	146	13	341

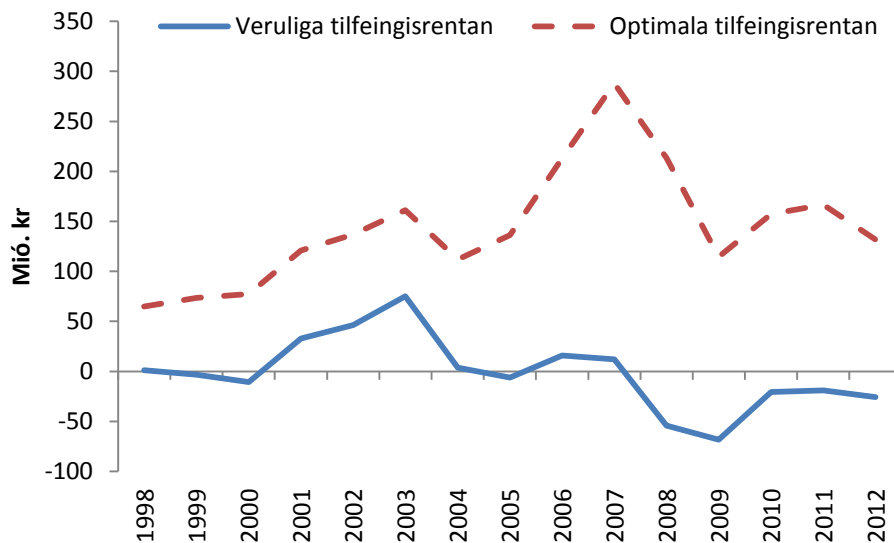
Vit síggja, at tann útroknaða optimala tilfeingisrentan í føroysku botnfiskiveiðuni er 341 mió, meðan tann aktuella tilfeingisrentan er 13 mió. kr. Orsøkin til, at vit kunnu fáa so stóran vøkstur í tilfeingisrentuni er, at hóast inntøkurnar standa í stað minka útreiðslurnar við færri skipum.

Söguliga hava töluni fyri optimalu tilfeingisrentuna sveiggja eitt sindur, sum vit síggja í niðanfyrri standandi mynd:

Trolarar

Línuskip

Mynd III 17 1 og 2. Tann roknaða og tann optimala tilfeingisrentan fyri trolarar og línuskip

Vit síggja at í 2007 var tann optimala tilfeingisrentan fyri línuveiðuna næstan 300 mió. kr. Orsøkin er ma. at fiskaprisirnir vóru sera høgir hetta árið eins og oljuútreiðslurnar vóru høggar, og sparingin við minkandi flota tískil stór. Annars liggur tann optimala tilfeingisrentan á umleið 150 mió. kr. fyri línuflootan seinastu árin.

Ein matematisk myndilnýtsla av hesum slagi hevur sjálvsagt sínar avmarkingar, m.a. í vissuni í teimum fortreytum, ið verða lagdar til grund, herundir lívfrøðiligum fortreytum. Úrslitini skulu ikki roknast sum "neyvt røttu", men heldur sum ábendingar um støðuna. Eitt annað er, at vit hava avmarkað okkum til bert at nýta verandi vinnutól te. verandi línuskip og trolarar. Um fiskivinnan sjálv slapp at velja hvat fyri fiskifør hon vildi fiska við (samstundis sum avmarkingar vóru á

tonsatalinum), hevði tað heilt vist kunna verði gjørt enn meira effektivt, við einum hægri avlopi og hægri tilfeingisrentu.

Ein samlað optimal tilfeingisrenta fyri Føroyar kundi verið útroknað við tumilsreglinum um at 40%-50% av umsetninginum³⁸ skuldi verði tilfeingisrenta. Samlaði umsetningurin ella nettosølan var 2140 mió. kr. í 2012. Hetta vil siga at optimala tilfeingisrentan skuldi verið umleið 850-1050 mió. kr. fyri allan flotan.

---

³⁸ Nielsen, M. et al. (2010)

9. Talið av arbeiðsplássum og produktivitets-vøkstur í tilfeingisvinnum

Ein spurningur, sum ofta kemur upp at venda tá hesi viðurskipti verða viðgjørd er, hvat fiskimenninir, sum í dag eru umborð á skipunum, skulu fara at gera tá flotin er optimeraður. Vit rokna við, at minkingin í tal av fiskimonnum fylgir minkingini í tal av skipum:

Talva III12. Myndlaúrslit um optimering av talinum av fiskimonnum í botnfiskaveiðuni undir Føroyum

	Trolarar		Línuskip		Íalt	
	Nú (2010)	Optimalt	Nú (2010)	Optimalt	Nú (2010)	Optimalt
Størv	211	55	221	49	432	104

Sjálvandi er tað álvarsamur samfelagsligur og búskaparligur spurningur, tá arbeiðspláss verða niðurløgd í tilfeingisvinnum uttan at nýggj arbeiðspláss verða skapt í øðrum vinnum í Føroyum, og at ein útrás til arbeiðis í útlandum tískil er sannlík fyri fastbúgvandi í Føroyum

Spurningurin sær út at vera møtimumkil at svara. Arbeiðsmarkaðurin broytist alla tíðina sum avleiðing av tøknumenning og avleiddum produktivitets-vøkstri. Td. er løntakara talið í fiskiveiðu síðani 2004 minkað við meira enn 1000 fólki. Søguliga gongdin bendir á, vit neyvan sleppa undan framhaldandi tøknumenning við avleiddum produktivitets-vøkstri í tilfeingisvinnum. Ein betri gagnnýting av fiskastovnunum umboðar eitt nýtt stig í eini slíkari produktivitets-menning í fiskivinnuni. Tøknumenning við avleiddum produktivitets-vøksti er neyvan nakað vit kunnu steðga ella stýra í longdini. Heldur er hetta nakað, ið vit verða stýrd av, og sum vit mugu taka avleiðingarnar av við politiskum tillagingum.

Møguliga eru politisk tiltøk ikki so møtimumkil kortini. *Fyri tað fyrsta* er tað størra roknaða yvirskotið við optimering í fiskivinnuni meira enn nóg mikið til at gjalda hvørjum fiskimanni fyri tað mistu inntøkuna, um hann av eini ella aðrari orsök ikki finnur annað arbeiði. Vit sóu omanfyri (talva III11) at roknaða yvirskotið vaks 328 mió. kr. um árið (341-13) ella júst 1 mió. kr. pr. fiskimann sum gevst (sum eisini vóru $432-104=328$, sí talvu 12). *Fyri tað næsta* er at siga, at partur av hesum yvirskoti kann verða nýtt til eina tillaging til broyttu fortreytirnar. *Fyri tað triðja* er at siga, at hetta økir um móguleikarnar hjá skipum at hava fleiri manningar við móguliga styttri arbeiðstíð og betri árshýru enn frammanundan.

10. Tilfeingisrenta í øðrum vinnum

Tað sum serliga kemur til hugs tá hugsað verður um aðrar vinnur í Føroyum við tilfeingisrentu er alivinnan. Alivinnan hevur havt nøkur góð ár í seinastuni. Í Noregi hevur man valt at selja nøkur loyvi á uppboðssølu á vári 2014. Prísurin fyri eitt loyvi var umleið 60 mió, og seldi staturin 15 loyvi fyri 900 mió. NOK. Her er talan um nýggj loyvi. Um eitt loyvi í Noregi er vert tað sama í Føroyum sum í Noregi er ein góður spurningur. Men um vit siga at tað er tað, so eru í Føroyum 26 aktiv loyvi við einum virði hvørt upp á 60 mió. kr., ella tilsamans góðar 1500 mió. Um vit siga sum frammanundan at rentan av hesum vildi verið 6%, svarar tað til 90 mió. kr., sum er tað, sum skuldi verið goldið á hvørjum ári av alivinnuni fyri rættin at ala á firðunum.

Orðalisti

Orðalistin er ein lýsing av nøkrum av búskaparligu hugtøkunum, sum eru nýtt í frágreiðingum Búskaparráðsins.

Almenn nettoskuld

Almenna nettoskuldin fevnir um alla fíggjarliga skuld og áogn í almenna geiranum. Almenna nettoskuldin er øll fíggjarlig skuld í almenna geiranum frádrigið alla fíggjarliga áogn. Fíggjarliga áognin fevnir millum annað um tøka gjaldførið og aðrar fíggjarognir.

Almenn nýtsla

Almennar nýtsluútreiðslur fevna um almennar rakstrarútreiðslur til millum annað fólkaskúlan, heilsuverkið og almannaverkið. Almennu lønarútreiðslurnar vóru umleið 3/4 av almennu nýtsluni í 2011. Afturat hesum er almenn nýtsla keyp av vørum og tænastrum.

Almennar útreiðslur tilsamans

Stórsti parturin av almennu útreiðslunum er almenn nýtsla og veitingar til húsarhald, fyrítøkur og feløg. Í 2011 vóru umleið 86% av almennu útreiðslunum almenn nýtsla og veitingar til húsarhald, fyrítøkur og feløg. Harafturat eru almennu útreiðslurnar íløgur, rentuútreiðslur, stuðulsútreiðslur og aðrar útreiðslur. Landið og kommunurnar stóðu fyri 87% av almennu útreiðslunum í 2011.

Arbeidsfjöld

Tey, sum hava arbeiði, og tey, sum eru arbeiðsleys samantald.

Arbeidsleys

Tey, sum eru arbeiðsleys, men sum eru tøk á arbeiðsmarknaðinum og leita eftir arbeiði og sostatt eru partur av arbeiðsfjöldini.

Arbeidsloysi

Arbeidsleys í % av arbeiðsfjöldini.

Arbeids-produktivetur, sí framleidni

Arbeidsvirkni

Tey sum eru arbeiðsvirkin tey, sum eru í ella hava arbeiði (merkir tað sama sum danska orðið "beskæftigelse")

Automatiskir stabilisatorar

Hesir minka um konjunktursveigg í niðurgangadi konjunkturun av tí at skattauppkav hins almenna minskar samstundis sum eftirspurningurin frá almennu útreiðslunum (almenn nýtsla, veitingar og íløgur) er støðugur. Tilsvarandi minka hesir um konjunktursveigg í uppgangandi konjunkturum, tá skattauppkav hins almenna veksur samstundis sum eftirspurningurin frá almennu útreiðslunum (almenn nýtsla, veitingar og íløgur) er støðugur.

Avreiðingar

Feskfiskaveiðan (av botnfiski og øðrum fiski) skrásett um avreiðingarskipanina. Mátað í virði ella í nøgd.

Bruttotjóðarúrtøka og tilknýtt tjóðarroknskaparhugtøk

Bruttotjóðarúrtøka kann skilmarkast og ásetast trýggjar vegir:

- (a) framleiðsluvegin ella virðisøkingarvegin (útboðsvegin) sum **bruttovirðisøkingin í støðisprísum (BVØ)**,
- (b) útreiðslu- ella eftirspurnarvegin sum **bruttotjóðarúrtøkan í marknaðarprísum (BTÚ)**, ið kann bólkast sum privat húsarhaldsnýtsla + privatar íløgur + almenn nýtsla + almennar íløgur + (útflutningur av vørum og tænastrum – innflutningur av vørum og tænastrum). (BTÚ), og
- (c) inntøkuvegin sum **bruttofaktorinntøkan í faktorprísum (BFI)**.

Vanliga útgangsstøðið er (a), sum vanliga er grundarlagið fyri at finna hinar støddirnar.

BTÚ í marknaðarprísnum verður oftá mett sum hövuðsmáti fyri búskaparligt virkseml. BTÚ er ikki fullkomið mát fyri inntøku ella framleiðslu í einum landi. T.d. leggur tað ikki upp fyri sliti av tilfeingi (náttúru- ella øðrum tilfeingi) ella útbúnaði. Eisini roynir BTÚ at máta allar vørum og tænastr til ein *marknaðarprís*, hóast allar vørum og tænastr ikki hava ein marknaðarprís, t.d. skúla- og heilsutænastr.

(a) Bruttovirðisøking stýtt BVØ í støðisprísnum;

Virði á allari vinnuligari framleiðslu (sum virðisskapan ella virðisøking) av vørum og tænastrum í einum landi í einum ári, uppgjørd í støðisprísnum. BVØ verður roknað við at draga virði á ráevnum og hjálptilfari frá framleiðsluvirðinum í øllum vinnugreinum. BVØ verður roknað í støðisprísnum.

Bruttovirðisøking verður oftá brúkt til at lýsa framleiðsluna býtta á vinnugreinar. Verður á enskum/donskum nevnt "gross value added (GVA)" ella "bruttoværditilvækst (BVT)".

(Samlaða bruttovirðisøkingin í støðisprísnum er tað sama sum bruttotjóðarúrtøka í marknaðarprísnum frádrigið vøruskattir netto, sum fevna um meirvirðisgjald, punktgjöld og aðrar vøruskattir og vørustudningar.)

(b) Bruttotjóðarúrtøka í marknaðarprísnum, stýtt BTÚ

Bruttotjóðarúrtøka í marknaðarprísnum er virðið í støðisprísnum á samlaðari privatari og almennari framleiðslu frádrigið virðið á ráevnum, vørum og tilíkum, sum verða brúkt í framleiðsluni, *plus* vøruskattir netto, ið fevna um meirvirðisgjald, punktgjöld og aðrar vøru-skattir minus vørustudningar. Verður á enskum/donskum nevnt "gross domestic product" (GDP) ella "bruttonationalprodukt (BNP)". BTÚ í marknaðarprísnum kann síðan bólkast í útreiðslupartar (nýtsla, iløgur og nettoútflutning av vørum og tænastrum).

(c) Bruttofaktorinntøka, stýtt BFI í faktorprísnum

Innkoman tilsamans til (samsýningin til) allar framleiðslufaktorarnar í einum landi í einum ári, uppgjørd í faktorprísnum; BFI kann verða roknað sum: løn og "restinnkoma" (avskrivning, rentur og avlop). Vanliga liggur lønarpaturin millum 2/3 og 3/4. Ensku/donsku heitini eru "gross domestic income at factor cost" og "bruttofaktorinkomst".

Bruttotjóðarinntøka, stýtt BTI;

Øll innkoma, sum íbúgvornir í einum landi vinna í einum ári, um hon er vunnin innanlands ella uttanlands, uppgjørd í marknaðarprísnum. BTI verður roknað við at leggja lønir, rentur og vinningsbýti úr útlondum aftur at BTÚ, og við at draga lønir, rentur og vinningsbýti til útlond frá BTÚ. Ensku/donsku heitini eru "gross national income" og "bruttonationalinkomst".

Bruttotjóðarinntøka tøk, stýtt tøk BTI

Bruttotjóðarinntøka, ið er javnað fyri gávur til útheimin og gávur frá útheiminum (m.a. donsku veitingarnar) og til dømis eisini fyri tryggingarendurgjöld millum land og umheim. *Tøk BTI* ella *tøk bruttotjóðarinntøka* er tann upphædd, sum samfelagið hevur at ráða yvir til nýtslu og uppsparing. Ensku/donsku heitini eru "gross national disposable income" og "disponibel bruttonationalinkomst".

Bruttotjóðarúrtøka í føstum prísnum

Bruttotjóðarúrtøka í føstum prísnum er uppperð av BTÚ, har ið roynt verður at javna gongdina í BTÚ fyri prísvekstri á ráevnum, vørum og tænastrum. Vøksturin í BTÚ í føstum prísnum verður vanliga brúktur sum vísital fyri búskaparvøkstur millum lond. Vøkstur í BTÚ í føstum prísnum vísir vøkstur í framleiðsluni í mongdum. Verður nevnt "Real GDP" ella "real BNP".

Búskaparrenta

Tann eyka vinningurin, sum kemst av, at útboðið er avmarkað ella "kontrollerað"

Eftirspurningur

Nøgdin av vørum og tænastrum húsarhald, vinnan, tað almenna og umheimurin vilja keypa.

Fíggjarkrav, netto

Fíggjarkravið, netto, vísir fíggjarliga úrslitið av virkseminum í einum geira ella einum landi. Er fíggjarkravið til dæmis minni enn 0, hevur tøka inntøkan ikki rokkið til at rinda fyri nýtsluna og íløguvirksemið, sum hevur verið í tíðarskeiðnum.

Fíggjarpolitikkur

Búskaparpolitisk tiltøk, ið hava sum endamál at stýra og minka búskaparlig sveiggj. Skilt verður vanlig millum at reka *aktivan fíggjarpolitik* og at brúka *automatiskar stabilisatorar í passivum fíggjarpolitikki*.

Fíggjarligt ella búskaparpolitiskt haldføri

Ein búskaparpolitikkur við givnum regluverki um skattainntøkur, almenna nýtslu, íløgu og inntøkuflytingar er haldførir, tá ið nútíðarvirðið av framtíðar almennu útreiðslunum svarar til nútíðarvirðið av framtíðar almennu inntøkunum (soleiðis at nettoskuld hin almenna verður óbroytt).

Fløskuhálsur

Knappur framleiðslufaktorur; fløskuhálsurin ger av hvussu nógv kann verða framleitt av vøruni.

Framleidni (produktivitetur)

Framleidni verður vanlig uppgejrt sum bruttovirðisøking í føstum prísnum fyri hvønn arbeiðstíma (tímaproduktivitetur) ella fyri hvønn løntakara í framleiðsluni (arbeiðsproduktivitetur).

Framleiðsla

Nýtsla av tilfeingi og útbúnaði at framleiða vørur og tænastrur sum hava virði. Virðið á framleiðslu verður mátað í føstum prísnum, t.e. eftir vanligan prísøkstur.

Gjaldsjavni

Hagfrøðilig uppgerð ið tekur samanum allar búskaparligar flytingar hjá einum landi við umheimin eitt ávíst tíðarskeið og mátað í sama gjaldoyra. Mest nýttá konta í gjaldjavnanum er *rakstrarviðskifti gjaldsjavnans (current account)*, ið fevnir um vørflytingar og tænastruflytingar umframt lønar- og inntøkuflytingar og rakstrarflytingar millum landið og tess umheim. (Sí annars um gjaldsjavnan í frágreiðingini).

Gýtingarstovnur

Samlaða tonsatalið á øllum fiskum, sum eru kynsbúnir. Fyri tosk á Landgrunninum er tað, tá toskurin er 3-4 ára gamal og eldri.

Haldføri: Sí fíggjarligt ella búskaparpolitiskt haldføri.

Handilsjavni

Virðið á uttanlandshandli (t.e. inn- og útflutningi) av vørum hjá einum landi við umheimin. Mátað í sama gjaldoyra og eitt ávíst tíðarskeið. Javnin verður ofta uppgejrdur sum útflutningur minus innflutningur (t.e. nettoútflutningur).

IMF

Altjóða Gjaldoyragrunnurin (International Monetary Fund, Washington). Stovnaður 27. desember 1945 við Bretton Woods-avtaluni.

Inntøku-elastisitetur

(Lutfalslig broyting í eftirspurningi/lutfalslig broyting í inntøku). Er inntøku-elastisiteturin størri enn eitt, er talan um luksúsvøru; er inntøku-elastisiteturin millum eitt og null, er talan um neyðuga vøru; er inntøku-elastisiteturin negativur, er talan um "inferiora" vøru. Sí prís-elastisitetur.

Komparativir fyrimunir

At fylgja regluni um at eitt land best fremur sínar fyrimunir við at leggja doyn á nettup tað framleiðsluvirksemið, har landið lutfalsliga er mest produktivt.

Konjunkturur

Stuttíðarsveiggj í búskaparligari framleiðslu og í arbeiðsloysi samsvarandi høvuðsgongdini yvir

longri tíðarskeið. Vit skilja vanliga millum hákonjunktur og lágonjunktur og stigini millum há- og lágonjunktur

Konjunkturjavnað alment úrslit

Konjunkturjavnaða almenna úrslitið er staðfest alment úrslit javnað fyri ávirkanir frá konjunktur-støðuni á almennar inntøkur og útreiðslur og aðrar ikki varandi og serliga umstøður, til dæmis oljuprísir ella serligar íløgur.

Konjunkturjavnaða almenna úrslitið gevur sostatt eina meira rættvísandi mynd av veruligu gongdini í almenna búskapinum sum heild sammett við staðfesta almenna úrslitið.

Konjunkturjavnaða úrsliti hjá tí almenna verður vanliga á enskum/donskum nevnt "cyclically adjusted budget balances" ella "strukturelt saldo".

Konjunkturjavnað framleiðsla

Konjunkturjavnað framleiðsla vísir mettu bruttotjóðarúrtøkuna í eini støðu, har ið roynt verður at javna fyri ávirkanir frá konjunkturinum í samfelagsbúskapinum. Roynt verður sostatt at vísa bruttotjóðarúrtøkuna í eini støðu við normalkonjunktur í samfelagnum. Í eini støðu við normalkonjunktur verður ofta sagt, at gongdin í samfelagsbúskapinum samsvarar við javnan vøkstur í prísnum og lønum. Í frágreiðingini verður bruttovirðisøking brúkt sum vísital fyri framleiðslu heldur enn bruttotjóðarúrtøku, men hetta hevur ikki stóran týðning fyri úrslitini ella niðurstøður. Verður á enskum/donskum nevnd "potential output", "potential GDP" og "strukturelt/potentielt output (BNP)".

Konjunkturfrávik

Konjunkturfrávik ið er munurin millum staðfesta framleiðslu og konjunkturjavnaða framleiðslu. Er konjunkturfrávik ið størri enn 0, kunnu vit siga, at hákonjunkturur er í samfelagsbúskapinum; trýst er sum oftast á arbeiðsmarknaðinum, lítið av tøkari framleiðsluorku er í samfelagnum, og prísavøkstur er á flestu marknaðum. Er konjunkturfrávik ið minni enn 0, kunnu vit siga, at lágonjunkturur er í samfelagnum, lítið trýst er á arbeiðsmarknaðinum, og tøk framleiðsluorka er í samfelagnum. Konjunkturfrávik verður á enskum/donskum nevnt "output gap" og "output gap".

Kredittvirði

Evnini hjá einum lántakara at rinda einum lánveitara lán aftur eftir lánitreytunum. Verður oftast mátað sum sannlíkindini, at ein lántakari fer at rinda lánið aftur eftir lánitreytunum. Kredittvirðið er avgerandi fyri, hvørja rentu og hvørjar treytir ein lántakari kann læna pening fyri.

Landskassaskuld

Landskassaskuldin fevnir bara um skuld hjá landinum og harvið ikki um skuld hjá kommunum ella sosialum grunnum. Meginparturin av landskassaskuldini er lánsbrævalán. Landskassaskuldin er sum oftast ein bruttouppperð av skuldini, har dentur verður lagdur á fíggjarligu skyldurnar hjá landinum (passivsíðuna á fíggjarjavnanum).

Monopol renta

Búskaparrenta í vinnum við monopol ella í líkandi støðu (duopol/patent)

MSY

Maksimum sustainable yield, sum merkir tað mesta ið vit, sambært lívfrøðiligu tilráðingini, kunnu taka út úr stovninum har tað framvegis er lívfrøðiliga burðardygt.

MEY

Maksimum economic yield, sum merkir tað mesta, ið vit (sambært búskaparligu tilráðingini) kunnu taka út úr stovninum fyri at røkka tí búskaparliga optimalu veiðuni.

Nettoflyting

Tilflutt fólk frádrigið fráflutt fólk. Talan er um nettotilflyting, tá ið tilflutt fólk eru fleiri enn fráflutt.

Nettokassaúrslit

Uppgerð av muninum millum inngjöld til og útgjöld úr landskassanum, sum síggjast beinleiðis á fíggjarlógini. Sammett við RLÚ-úrslitið (sí niðanfyri) er at nettokassaúrslitið umboðar ein beinleiðis kassaroknskap, tað vil siga ein uppgerð av gjaldførinum hjá landinum. Nettokassaúrslitið svarar í stóran mun til broytingina í landskassaskuldini frá ári til ár.

Munurin millum RLÚ-úrslitið (sí niðanfyri) og nettokassaúrslitið stavar í stóran mun frá periodiseringum (tíðaravmarkingum), við tað at munur kann vera á, hvussu inntøkur ella útreiðslur verða bókaðar í landsroknskapinum og harvið ávirka RLÚ-úrslitið og hvussu ítøkiligu inn- og útgjöldini fara fram í tíð og harvið ávirka nettokassaúrslitið.

OECD

Organisation for Economic Co-operation and Development. Altjóða búskaparligur felagsskapur millum 34 lond stovnaður í 1964 fyri at fremja búskaparvøkstur og heimshandil.

Peningamongdin

Skilt verður millum fleiri mát yvir peningamongdina. Tað mest einfalda er tað sum húsarhaldini og virkini hava av seðlum, myntum og innistandandi í peningastovnum. Viðhvørt er støddin á peningamongdini (og ikki rentan) mál fyri peningapolitikkinum í einum landi, ið kann reka peningapolitikk. T.d. í USA umleið 1980.

Prís-elastisitetur

(Lutfalslig broyting í eftirspurningi/lutfalsig broyting í prísi); er talið numeriskt størri enn eitt, er eftirspurningurin elastiskur; er talið numeriskt minni enn eitt, er eftirspurningurin prís-óelastiskur. Ein prislækking fyri prís-elastiskar vørur gevur vøkstur í søluinntøkum, og øvugt tá tað snýr seg um prís-óelastiskar vørur. Sí inntøku-elastisitetur.

Prísvøkstur (inflásjón)

Prísvøkstur merkir, at prísirnir á vørum og tænastráttum yvirhvørur hækka líðandi yvir tíð.

Rentumunur

Munurin millum inn- og útlánsrenturnar hjá peninga- og fíggjarstovnum í miðal. Rentumunurin er týðningarmesta inntøkukeldan hjá peninga- og fíggjarstovnum. Eisini kallað rentumarginalur.

Rentuspennið

Munurin millum rentuna í tveimum londum ella landabólkum. T.d. munurin millum rentuna Føroyar mugu gjalda í sambandi og lántøku, og rentuna Danmark má gjalda í sambandi við lántøku.

RLÚ-úrslit

Stytting fyri rakstrar-, løgu- og útlánsúrslit landskassans. RLÚ-úrslitið er munurin millum *landskassans* inntøkur og útreiðslur uppgjørt eftir meginreglunum í landsroknskapinum. RLÚ-úrslitið viðvíkur roknskapinum hjá landskassanum.

Skattur og avgjöld

Kravd gjöld til tað almenna uttan nakra ávísa ella serliga mótveiting frá tí almenna.

Skuld

Upphædd sum búskaparlig eind (t.d. fyrirøka, persónur ella land) skyldar aðrari búskaparligari eind.

Sosialir grunnar (Almannagrunnar)

Arbeiðsloysisskipanin (eisini kallað ALS), Samhaldsfasti Arbeiðsmarknaðareftirlønargrunnurin (eisini kallaðar, AMEG, SAMEG ella AMG), Barsilsskipanin og Heilsutrygd.

Staðfestur almennur grundrakstur

Staðfestur almennur grundrakstur verður í hesum føri lýstur sum staðfest alment úrslit frádrigið nettorentuútreiðslur (rentuútreiðslur minus rentuinntøkur). Verður enskum/donskum nevnt "general government primary balance" og "faktisk primær saldo".

Staðfest alment úrslit

Almenna úrslitið vísir avlop ella hall hjá tí almenna og verður lýst sum munurin millum almennar inntøkur og útreiðslur. Uppgerðin fylgir teimum leiðreglum, sum tjóðarroknskapurin verður uppgjørdur eftir. Tað almenna fevnir um heimastýrisfyrisingina, kommunufyrisingina, ríkisfyrisingina og sosialar grunnar. Verður á enskum/donskum nevnt "general government overall balance" og "faktisk offentlig saldo".

Staðfest framleiðsla

Virðið á vørum og tænastrum frá marknaðarligari framleiðslu, framleiðslu til egna nýtslu og aðrari framleiðslu, sum ikki er marknaðarlig. Framleiðsla er ikki tað sama sum søla. Til dømis er framleiðsluvirðið í handilsvirki ikki sølan, men sølan minus innkeyp av handilsvørum (bruttovinningur). Í frágreiðingini verður bruttovirðisøkingin úr tjóðarroknskapinum nýtt sum vísitala fyri framleiðslu. Bruttovirðisøking ella bruttotjóðarúrtøka verða sum oftast brúkt sum vísitala fyri framleiðslu. Verður enskum/donskum nevnt "actual output" og "faktisk produktion".

Strukturelt hall, sí konjunkturjavnad alment úrslit

Tað almenna

Landið (landskassin), kommunurnar, sosialir grunnar, ríkisfyrisingin, almenn og kommunal partafeløg. Tað almenna fevnir sostatt um heimastýrisfyrisingina, kommunufyrisingina, ríkisfyrisingina og sosialar grunnar. Heimastýrisfyrisingin fevnir um landsstovnar, meðan kommunufyrisingin fevnir um kommunurnar og kommunustovnar. Ríkisfyrisingin fevnir um donsku ríkistovnarnar í Føroyum, og sosialu grunnarnir eru Arbeiðsloysisskipanin, Arbeiðs-marknaðar-eftirlønargrunnurin, Barsilsskipanin og Heilsutrygd.

Tilfeingisrenta

Búskaparrentan í vinnum sum t.d. fiskivinnu og oljuvinnu

Tilfeingisgjaldið

Tað gjaldið, sum sum kravt verður at fiskivinnamaður rindar fyri at gagnnýta tilfeingið. Hetta kann t.d. vera helvtina av tí samlaðu tilfeingisrentuni ella okkurt annað prosenttal.

Tilgongd (til ein fiskastovn, t.d. tosk)

Tal á smáfiski, sum júst er vorðin 2 ára gamal, og harvið er vorðin ein partur av toskastovninum.

Tøk bruttotjóðarinntøka

Sí frágreiðingina undir bruttotjóðarúrtøka

Uppsparing

Munurin millum inntøku og nýtslu hjá ávísari búskaparligari eind (t.d. einum húsarhaldi ella eini fyrirtøku).

Útboð

Vørunøgdin tilsamans og tænastrur, ið eru tøk at keypa hjá húsarhaldum, vinnuni, tí almenna og umheiminum.

Virðisøking

Munurin á virðinum á framleiðsluni og virðinum á nýtslu í framleiðsluni. T.e. tað virðið, ið verður lagt aftrat virðinum á nýtsluni (t.d. rávøru) við góðsking í framleiðsluni. Sí Brutto-virðisøkingin (BVØ) í støðisprísum.

Keldutilfar

Alchian, A. A. (1987). Rent. Í J. Eatwell, M. Milgate and P. Newman (eds.) The New Palgrave: A Dictionary of Economics. MacMillan Press. London.

Akstovan. www.akstovan.fo

Avrik. sp/f, Hvalvík

Búskaparráðið. Búskaparfrágreiðing á heysti 2013.

Búskaparráðið. Búskaparfrágreiðing á vári 2014.

Danmarks statistik. www.dst.dk

Fishpool. www.fishpool.eu

Fíggjarmálaráðið. konjunkturbarometur, juni 2014, www.fmr.fo

Fíggjarmálaráðið. Upplýsingar um fíggjarmál, herundir fíggjarlóg og búskaparfrágreiðingar.

Føroya Gjaldstova. Landskassaroknskapurin fyri fíggjarárið 2013.

Føroya Gjaldstova. Leiðslukunningarskipan landsins.

Gordon, H. S. 1954. The Economic Theory of a Common Property Resource: The Fishery, Journal of Political Economy, 62(2), 124-142.

Hagstova Føroya. Dátugrunnurin á www.hagstova.fo

Hagstova Føroya. Talfilfar á excel um føroyska búskapin.

Havstovan. Tilmæli um áseting av fiskidøgum.

Januar. Rogniskapargreining av fiskivinnuni

Norges Sildesalgslag. www.sildelaget.no

Nielsen, M., Andersen, P., Ravensbeck, L., Laugesen, F.M., Andersen, J.L., Kristoffersen, D., Reithe, S., Nissen, J og Ellefsen H. (2010). Samfundsøkonomisk afkast af pelagiske fiskerier i Nordøstatlant. Tema Nord 2010:573. Nordisk Råd.

Paldam M. (1994). Grønlands økonomiske udvikling: Hvad skal til for at lukke gabet?. Rockwool Fonden. Århus universitetsforlag.

TAKS. MVG-uppgerðir

Thomson Reuters. www.thomsonreuters.com

Vørn. www.fve.fo

Waldo, S., Ellefsen, H., Flaaten, O., Hallgrimsson, J., Hammarlund, C., Hermansen, Ø., Isaksen, J.R., Jensen, F., Duy, N.N., Nielsen M., Paulrud, A., Salenius, F., Schütt, D. (2014). Reducing Climate Impact from Fisheries. Tema Nord 2014:533. Nordisk Råd.

Tíðindaskriv frá Búskaparráðnum 10. september 2014

Neyðugt at hyggja longri fram í búskaparpolitikkinum

Seinasta hálva árið er vøkstur at síggja í fleiri pørtum av búskapinum. Samstundis sæst ein vaksandi tørvur at hyggja longri fram í búskaparpolitikkinum. Seinasta fólkatalsframskrivingin hjá Hagstovuni bendir á stórar broytingar í fólkasamansetingini og støddini av arbeiðsfjøldini. Slíkar broytingar fara at seta stórar avbjóðingar til fíggjastýringina hjá tí almenna. Eisini í fiskivinnupolitikkinum er neyðugt at hyggja longri fram fyri at fáa hægst møguligu tilfeingisrentu í fiskivinnuni.

Búskaparráðið hevur saman við Hagstovuni mett um BTÚ-vøksturin í leypandi prísnum í ár og komandi ár. Vøksturin í 2014 og 2015 í leypandi prísnum er mettur til ávikavist 4,6% og 4,3%.

Búskaparráðið leggur í hesi frágreiðing dent á:

- Broytingar í samansetingini av føroysku útflutningsvinnuni
- Demografiskar broytingar og búskaparpolitiskar avleiðingar í longdini
- Fiskivinnunýskipan og at fáa størst møguligu tilfeingisrentu í fiskivinnuni

Undanfarin ár eru hendar stórar broytingar í føroysku útflutningsvinnuni. Nú er útflutningur okkara eyðkendur av trimum umleið eins stórum vinnugeirum: alivinnu, uppisjóvarvinnu og veiðu av botnfiski og øðrum fiskasløgum. Grundarlagið undir framvøkstrinum av uppisjóvarvinnuni og alivinnuni er atgongd til størri nøgdir og ávikavist príshækkingar. Hinvegin er gongdin innan botnfiska og aðra veiðu merkt av lækkandi landingar- og útflutningsvirði, og minkandi nøgdum og prísnum. Samlaða løntakaratalið innan allar hesar triggjar vinnugeirarnar tilsamans er samstundis minkað stóðugt og nógv seinastu árin. Løntakaratalið innan botnfiskaveiðu og tilknýttari flakavinnu er minkað so mikið nógv, at vøksturin í løntakaratalinum innan alivinnu og uppisjóvarvinnu við tilhoyrandi virkjum verri enn so hevur kunnað viga upp ímóti.

Samstundis sum mynstrið í fiskavruútflutninginum er nógv broytt seinastu árin, eru hendar stórar broytingar í okkara útflutningsmarknaðum. Parturin av útflutninginum til ES-marknaðin er minkaður, meðan aðrir marknaðir eru vaksni í staðin, herundir Kina, Russland, USA og Nigeria.

Stórar demografiskar broytingar fara at gera seg galdandi í komandi árum, og hesar fara at gera tað tyngri og tyngri hjá tí almenna at minka um roknskaparhallið. Broytingarnar fara at henda líðandi, og tær fara at hava líðandi, men stórar fíggjarligar avleiðingar. Í fíggjar- og búskaparpolitikkinum verður tískil neyðugt at taka størri atlit til gongdina í longdini, og ikki bara atlit til gongdina 1-3 ár fram í tíðina.

Í einum uppriti um búskaparrentu og tilfeingisrentu eru útrokningar gjørdar um stødd og gongd í tilfeingisrentuni í føroysku fiskivinnuni innan ymiskar veiðubólkar. Úrslitið av hesum útrokningum benda á at roknaða tilfeingisrentan er ov lág og at ein fiskivinnunýskipan tí er neyðug. Í einari slíkari nýskipan er neyðugt at hyggja longri fram í tíðina enn higartil. Støðutakan til handfaringina av tilfeingisrentuni er nú neyðug. Frá politiskari síðu er semja um at landið skal fáa okkurt fyri fiskin úr sjónum sum framleiðslutilfar í vinnuni (lisenstjald/royalty). Eftir er at taka støðu til, hvussu skal hetta uppkrevjast og hvørji onnur atlit skulu takast við møguligari uppboðssølu.

Búskaparfrágreiðingin er at finna á <http://setur.fo/buskaparradid/>

Um nakar ynskir at fáa viðmerkingar til heystfrágreiðingina 2014, kann viðkomandi venda sær til Sverra Hansen, formann, á tlf. 28 41 32

English Summary

Short Term Economic Outlook

Statistics Faroe Islands and The Economic Council have jointly evaluated *economic growth* in 2014 and 2015. To facilitate the evaluations, an economic model developed by the former Faroese National Bank and Statistics Faroe Islands was used. For 2014, nominal economic growth was estimated to be 4.6% in current prices, and for 2015 the nominal economic growth was estimated to be 4.3% in current prices. *Wage payments* were anticipated to grow by 5.5% in 2014, and 4.0% in 2015.

Over the last few years, economic growth in the Faroe Islands has been low, while at the same time a considerable deficit in the public sector accounts was present, which in the main was a result of a deficit in the National Treasury. However, over the last half-year there have been some significant changes in the trends expressed in most all the key economic indicators. Most indicators now suggest increasing economic activity and growth in the economy in current prices, and there is also a hint that the deficit of the National Treasury is declining.

Faroese *fish products export* is much changed compared to the last few years during which there has been little economic growth. Trends over the last few years have offered a new pattern in exports. Exports are now composed of three groups of essentially equal value. These three groups are *aquaculture (farmed fish)*, *pelagic fisheries*, and the *demersal and other fisheries*. There has been considerable growth in the export of *farmed fish* since 2005 or so. There has also been considerable growth in the export of *pelagic fish* since 2010. On the other hand, there has been a decline in the export of *demersal and other fish* from around 2003.

At the same time as the Faroese *fish products export* has greatly changed over the last few years, there have been major changes in our export markets. Exports to the EU market have declined, while other markets have grown in its stead, such as China, Russia, the USA and Nigeria.

Price increases are characteristic of *farmed salmon* export in recent years. More than half of the growth in GDP in current-prices in 2013 resulted from the price increases for *farmed salmon*. It is anticipated that the price of *farmed salmon* will also increase in 2014 and 2015, but perhaps not so much as in 2013. There is little, if any, growth in farmed salmon production, while demand continues to accelerate.

The growth experienced in the export value of the *pelagic fisheries*, especially mackerel, is the result of increases in the size of the fish stocks, i.e. the size of the mackerel stocks has increased and therefore the Faroe Islands has unilaterally stipulated its quota accordingly. In 2014, a new agreement on mackerel was negotiated between some of the coastal states. For the Faroe Islands, the agreement represented higher prices, but not an increase in the quota, compared to the years without an agreement. The anticipated increase in prices is a result of the access to mackerel fishing in EU and Norwegian waters. Moreover, the rescinding of the EU boycott might support increasing prices.

The third group is *demersal and other fisheries* caught in Faroese waters and subject to the Fishing Days System, as well as other fisheries in other ocean sectors, e.g. the Barents Sea, under a quota system. The demersal fisheries in Faroese waters subject to the Fishing Days System remains in crisis. This export has remained constant or declined over a period of many years. On the other hand, the export of fish from other fishing grounds has increased, but the price trends have not been so advantageous. The Faroese fishing vessels that are under the quota system would appear to be doing quite well based on their financial statements, while the opposite would appear to be the case for the vessels under the Fishing Days System. This might indicate that the quota system encourages the minimizing of costs, while the Fish Days System encourages the

maximizing of turnover (i.e. catch in tonnes). This maximizing of turnover could encourage overfishing and diminished regard to costs and profitability.

Current year-on-year changes to June 2014 in all *imports* showed a decline of some 8%. Exempting vessels and airplanes, imports held constant. Some of the import numbers indicate a small increase in private consumption, and at the same time growth in domestic investment.

The trend in *wage payments* is generally indicative of economic growth. The latest wage figures show an annual increase in wage payments upwards of 4%. The largest increase was seen in the goods production industry sector, but this trend was also visible in the construction industry and in the shipbuilding sector, while there was less wage-payment growth in the public sector.

Deflated by the consumer price index, *wage payments* have remained constant or decreased between 2007 and 2013. In 2014, we see growth in deflated wage payments. The growth seen in 2014 in deflated wage payments could, however, also stem from the declining trend in the consumer price index.

The *number of wage earners* has grown little between April 2011 and today (some 380 people). On the other hand, the number of *full-time unemployed* fell from around 1900 in January 2011 to some 1000 in April 2014. One explanation is that people in the Faroe Islands can more easily find work abroad, while at the same time maintaining their residency in the Faroe Islands.

Within the *fishing industry sector*, the number of wage earners has declined considerably within *fishing operations* and *fish processing*, while the number of wage earners within the *fish farming industry* has grown significantly. Within *fishing operations*, the number of wage earners declined from 2731 in January 2004 to 1440 in April 2014. Within *fish processing*, the number of wage earners declined from 2178 in March 2006 to 1171 in April 2014. On the other hand, the number of wage earners in *fish farming* grew from 295 in March 2006 to 867 in April 2014.

The *fishing industry sector* has clearly been through a transformation. Catch capacity and the landing capacity for the processing of the pelagic fisheries has grown significantly over the last few years, and the new fishing vessels and processing facilities require a much smaller labour force than older ships and fish processing plants. The loss in the number of wage earners can only be regained by growth in other sectors within the industry or within other business sectors. The danger is always that this growth will not occur in the Faroe Islands, but abroad, resulting in emigration.

The Business Confidence Survey conducted by the Ministry of Finance indicates that the construction industry has shown the greatest activity since the financial crisis, but at the same time the construction industry expressed concern regarding recruitment and financing. Other business sectors reveal a certain optimism.

The Consumer Confidence Survey of the Finance Ministry revealed that *consumer confidence* was the highest since the financial crisis. Moreover, import, wage and VAT data suggest a small or beginning growth in private consumption.

There has been very little growth in *public sector spending* since the financial crisis. Growth is estimated to be 1.4% in 2013 and 1.5% in 2014. Data from 1998 indicate that changes in *public sector spending* is pro-cyclical – when there was much in the treasury, much was used and vice-versa – and this exacerbated rather than mitigated the swings in the economy. It is advisable that the government not repeat the excessive spending policies adopted at the beginning of the 21st century and in 2007 and 2008, in the event that activity otherwise increases in the years ahead.

We see clear evidence of growth in total *public investment* during 2014 compared to 2013. We anticipate that investment in 2015 will be at the same level as in 2014. The growth in *public*

investment from 2013 to 2014 stems, in the main, from central government investment, rather than municipal investments. Central government investment is significantly impacted by the school building construction at Marknagil. Municipal investment has remained constant since 2008, but grew considerably up to 2008. In the main, this investment stemmed from diminished municipal investments during the 1990s. Healthier municipal finances up to 2008 also spurred interest in investment projects.

Just as with *public sector spending*, public investment appears to be cyclical as well, both with regard to the central government and the municipalities. As well, it is advisable for the public sector not to repeat the policies regarding public sector investment that were implemented in 2007 and 2008, if activity otherwise increases in the years ahead. Reliance on a municipal debt ceiling – i.e. that debt levels cannot exceed the annual tax revenue – clearly does not encourage systematic fiscal policy planning that should encompass all public investment.

The deficit for all *public sectors* was around 488 million DKK in 2013. It is estimated that the deficit for 2014 will be around 200 million DKK. For the most part, the deficits from both of these years reflect central government deficits. It is estimated that the central government current, investment and lending account (CIL) will be around 180 million DKK for 2014. Net assets of the public sector were around 2.5 billion DKK in 2007, but in 2014 are near zero.

Demographic Changes

Over the next 35 years, there will be major demographic changes in the Faroes. Without much doubt, the anticipated changes include, for example, that 1) both men and women will live longer; 2) the number of people over 80 years of age will more than double; 3) the number of people over 70 years of age will nearly double, and 4) quite probably, there will be a considerable reduction in the number of people working and paying taxes.

These changes will weigh heavily on the expense side of the public treasury, especially the expenses relative to health and human services. At the same time, lower tax revenue will have unfortunate consequences for the revenue side of the public treasury. These demographic changes, of course, will occur gradually and their individual consequences will be felt gradually, but altogether they will have considerable economic and financial consequences. In the Faroe Islands, these changes in the demographics of the country will be much more fiscally troubling than in our neighbouring countries. Mass emigration from the Faroes in the 1990s radically distorted the age and gender demographics. If it proves difficult in times of economic prosperity to gain control of mounting government debt because of a continuing, structural deficit in the National Treasury, then the anticipated demographic changes will increase the burden.

These demographic changes will thus create major challenges for public fiscal management to ensure long-term financial stability. It is thus imperative that the fiscal policy in the years ahead, and economic policy in general, address, to an even greater degree than before, the demographic changes that await the country in the near future.

Above and beyond all these other challenges comes the relatively low pension savings by the Faroese as one more drag on the long-term economic sustainability of the Faroe Islands. The same can be said for the pre-taxing of pension savings instituted in 2012 in order to finance the tax cut, which, given current demographic realities, makes achieving fiscal sustainability even more difficult in the long term.

Economic Rent and Resource Rent in Fisheries

This report attempts to critically analyse and explain the idea of *Economic Rent* and related market concepts, especially the economic conceptualization called *Resource Rent*.

Economic Rent is defined as the additional monetary value, which, given the demand, emerges as a consequence of a limited availability of a production factor (e.g. natural resources, labour force, capital or special skills and competency). Other concepts related to *Economic Rent* are *Resource Rent*, *Intra-marginal Rent (Quasi-rent)* and *Monopoly Rent*. *Resource Rent* is an *Economic Rent* that is derived from the limited supply of natural resources. *Intra-marginal Rent* is *Economic Rent* that stems from the limited supply of human resources. *Monopoly Rent* is *Economic Rent* that is derived from the exploitation of a monopoly position creating functional scarcity.

With regard to the actions or measures instituted by the government, the creation of a competition board or commission addresses issues of *Monopoly Rent*. With regard to *Intra-marginal Rent* that is derived from human resources, the government, on the other hand, cannot limit or control this rent by applying fees or taxes. However, *Resource Rent* is a different matter altogether. *Resource Rent* stems from the limited supply of natural resources. The government could demand to have this "rent" paid, without, in principle, hindering the overall efficiency of an industry. The goal of governmental management of *Resource Rent* should be to establish the *Resource Rent* at the highest level possible, while at the same time addressing the issue of economic equality or the distribution of economic wealth.

There are three categories of natural resources that could spin off *Resource Rent*:

- 1) non-renewable resources, such as, e.g., oil and minerals;
- 2) renewable resources, such as, e.g. fish stocks;
- 3) permanent resources, but not unlimited, such as, e.g. water, wind, ocean energy and aquaculture areas (conditioned as well on environmental factors).

Revenues from *Resource Rent* payments from, respectively, non-renewable and renewable resources should be managed separately and individually. For non-renewable resources (e.g. oil), economists have recommended that only the profit from financial investments funded by the resource rent payments themselves should be designated for revenue/expenses within the public sector, if the actual resource assets shall be preserved for coming generations. For renewable resources (e.g. fish stocks), there is no such limitation.

It is clear that "*Resource Rent*" is not an empty, theoretical idea that can be dismissed as a mere chimera. We have repeatedly affirmed that in the Faroes the resource rent in the fishing industry is a tangible, economically empirical reality. At the same time, neither is it so simple and straightforward to calculate the resource rent without taking into consideration intra-marginal rent. The point is that the notion of "resource rent" is in reality collectively a concrete and empirical concept; at the same time, however, it is less tangible than an explicitly calculated amount of money.

The generally accepted practices or procedures relative to the calculation of resource rent (as a specific amount) within the fisheries industry are the following:

Turnover
less all costs except wages and capital.
= Value added
less "normal" wages and less "normal" return on capital
= Resource Rent.

Such a calculation, however, is subject to considerable uncertainty. First, using the calculation basis above, it is difficult to determine the size of any intra-marginal rent that will be incorporated into such a calculation of resource rent. Second, it is difficult to determine what are "normal" wages or what are "normal" return on capital. Strictly objective calculation methods simply do not exist to differentiate intra-marginal rent from resource rent, using the procedures / methods outlined above. If certain pre-conditions are in effect (e.g. the number of tendered offers), one can then ascertain the resource rent (without the intra-marginal rent) in the fisheries industry by

selling the fishing permits via an auction. The resource rent is thus the value that the owner of the fishing vessel in open competition is willing to pay for access to the input for the production process (i.e., the fish).

Using procedures explained above, we calculated the resource rent for the Faroese fishing industry, both the current and the optimal resource rent. The current resource rent is the resource rent derived from calculations based on actual financial statements of the Faroese fishing fleet. Optimal resource rent, on the other hand, is the resource rent that would be generated, if the fishing effort were limited to the maximum economic yield. These calculations are described in Section 5 and Sections 7-9 of this report.

The conclusion is, among others, that the resource rent has been large for the pelagic fisheries fleet and the factory trawlers over the last few years. On the other hand, the demersal fisheries have had an insignificant resource rent over the last many years. Another estimate, among others, is that the optimal resource rent for 2012 would have been between 850 and 1050 million DKK, while the actual current resource rent for 2012 has been calculated to be 472 million DKK.

Section 8 and 9 of the report outlines the effort to estimate the optimal size of the Faroese fishing fleet and the crew requirements of the demersal fisheries in Faroese waters. The result suggests a considerable reduction in the number of vessels and crew. We also confirm that the Faroese administration of the fisheries resources has not been consistent with the biologic advice for many years. A comparative study was carried out to ascertain the actual catch landings compared to the biologic advisories. The findings indicate that the actual landings have been much greater than the recommended catch limits.

Section 6 of the report contains some estimates of the public costs and revenue relative to the natural resources industry. The costs are conditional catch-related costs set out in the national budget and revenue relates to tax and payments of the resource rent.